

Kvinne- FORSKNING

Fedre
og andre menn

UNIVERSITETET I OSLO
fil./Avd. f. nordisk språk og litteratur

Z Ki

r kvinneforskning i Norges forskningsråd

KVINNEFORSKNING
fra Norges forskningsråd
Sekretariatet for kvinneforskning
Årgang 19, 1995

Redaksjonen:
Sekretariatet for kvinneforskning
Ansvarlig redaktør: Tove Beate Pedersen
Omslag: Harald Gulli
Sats: Jet Z
Trykk: GCS AS
ISSN: 033-0265

Utkommer med 4 nummer pr. år.
Ettertrykk er tillatt når forfatter samtykker og kilde oppgis.
Tillatelsen gjelder ikke illustrasjoner.

Løssalg: kr. 60,-
Abonnement: kr. 200,-

Post: 0809.22.37444

Redaksjonens adresse:
KVINNEFORSKNING
Norges forskningsråd
Postboks 2700 St. Hanshaugen
0131 Oslo

I SEKRETARIATET:
Seksjonsleder Tove Beate Pedersen
Rådgiver Elin Svenneby
Konsulent Evy Haneborg
Konsulent Toril Finsen Enger
Sekretær Karin Anker Hassel

Kjære leser!

«Elsk din mann og stopp hans hoser, så får du vandre på røde roser!» Slik skrev jentene i hverandres minnebøker for 30 år siden. Det er tvilsomt om noen ville finne på å skrive det i dag, selv om tradisjoner av sakens natur er seiglivet, ikke minst de som har med kjønn å gjøre. Og det har jo de fleste.

Sekretariatet for kvinneforskning i Norges forskningsråd presenterer med dette nummeret for første gang et tema-nummer om menn og mannsforskning. Ved en skjebnens ironi falt dette sammen med vårt navneskifte. Heretter sløyfer vi «Nytt om» og kaller oss *Kvinneforskning*, rett og slett. Selv om vi er glad i det gamle og innarbeidede navnet, har vi kommet til at det gir for smålatne assosiasjoner. Etter som årene har gått, har bladet utviklet seg til et tverrfaglig kvinneforskningstidsskrift der hovedtyngden av stoffet ligger på presentasjon av resultater fra kvinneforskningen i en allment tilgjengelig artikkelform. Navneskiftet vil ikke innebære noen redaksjonelle endringer, men er en naturlig konsekvens av den rivende utviklingen innen kvinneforskningen selv, kvantitativt så vel som kvalitativt.

Og så skulle det første nummeret av *Kvinneforskning* komme til å dreie seg om menn og mannsforskning! Vi ser ingen motsetning i det, men en glede. Mannsforskningen har de siste årene begynt å vinne innpass også i Norge. Den første nordiske konferansen om mannsforskning foregikk i København 1.-2. oktober. Vi gikk i samarbeid med Knut Oftung i Likestillingsrådet om å plukke ut bidrag fra denne engelskspråklige konferansen og oversette dem til lesbart norsk. Dette gjelder bidragene fra Mi-

chael Kimmel, John R. Gillis, Søren Carlsen, Ulf Hyvönen og Helene Aarseth. Konferansen het «Men's Families», et samarbeidsprosjekt mellom nettverkene for forskning om menn i Norge, Sverige og Danmark. Både det danske og det norske likestillingsrådet støttet konferansen. Vi ønsker hermed å bidra til dialogen mellom kvinneforskere og mannsforskere og håper at temaet vil fenge interessen!

Medredaktør Knut Oftung gir i sin artikkel en oversikt over miljøer i Norge som arbeider med menn i et kjønnsperspektiv. Mannsforskningens grunnlag og muligheter sees i sammenheng med menns gryende organisering i Norge.

John R. Gillis artikkel om faderskaps historie er en lærd og sammenfattende artikkel, der fotnotene og litteraturreferansene vrirler, og der egne minner og refleksjoner får god plass underveis. Gillis lurar på om fedrene kanskje er på feil spor? Diskusjonen om farsrollen har mye å hente fra et historisk (og da mener vi lenger tilbake enn til 1950-årene!!) og tverrkulturelt perspektiv.

Michael Kimmel var på norgesbesøk i fjor og holdt inspirerende forelesninger i regi av Senter for kvinneforskning og Nettverk for forskning om menn. Han rydder i mannsbevegelsens mangfold. Det finnes både antifeminister, maskulinister og profeminister blant dem. Selv erklærer Kimmel seg som profeminist. Det lyder som søt musikk i våre ører!

Helene Aarseth har valgt den spennende tittelen «Nye menn og troll til kjerringer?» på sitt bidrag. Midt imellom den entusiastiske Nye Mannen på avisforsiden og den skuffede og frustrerte kvinnen som prøver å strekke til både hjem-

me og ute, finner vi tørre tall og tidsbruksstatistikker som forteller at gjennomsnittsmannen bare øker sin deltagelse i familiearbeidet med noen minutter hvert år, sier Aarseth. Hennes siktemål er å utfordre både etablerte og nye perspektiver på relasjonen mellom mannen og kvinnen i familien ut fra en feministisk forståelse.

Ulf Hyvönen har interessert seg for barns bilder av far. Hvordan far oppleves av barna, og hvordan han oppleves forskjellig av sønn og datter. Hva gjør far egentlig? Hvordan står det til med likestillingen? vil Hyvönen vite, og barna gir svar om hvordan de opplever dette.

Søren Carlsen har undersøkt i hvor stor grad menn benytter seg av sine nye rettigheter til pappa- og omsorgspermisjon. Altfor dårlig, er Carlsens konklusjon, og hans grundige refleksjoner gir gode muligheter for å lage ordninger som kan bidra til at dette kan bli langt bedre.

Berit Brandth deltok på den nordiske

mannsforskningskonferansen. Sammen med Elin Kvande skriver hun her om på hvilken måte menn involverer seg i barneomsorgen. For menn som øker sitt engasjement i småbarnsomsorg synes det viktig å gjøre det på en måte som ikke setter spørsmålstegn ved vante forestillinger om maskulinitet.

Som vanlig har vi bokmeldinger, denne gangen med et sideblikk på dagens tema.

Mange viktige og spennede konferanser kommer; kikk også på litteraturkommentarer og annet småstoff. Her gjelder det å følge med, så en ikke går glipp av godbitene!

Sekretariatet for kvinneforskning har fått et nytt faglig råd med representanter fra mange fag og begge kjønn. Vi ønsker våre nye rådgivere hjertelig velkommen til fruktbart samarbeid om videreutviklingen av en likestillingsforsvarlig forskningspolitikk.

Red.

Innhold

<i>Knut Oftung: Menns bevegelser</i>	4
<i>John R. Gillis: En reise gjennom faderskapets historie – er vi på feil spor?</i>	14
<i>Michael S. Kimmel: Menns rettigheter, menns myter og menns lyter</i>	32
<i>Helene Aarseth: Nye menn og troll til kjerringer? – en feministisk forståelse</i>	45
<i>Ulf Hyvönen: Barns bilder av far</i>	59
<i>Søren Carlsen: Når menn får barn. Om menns bruk av omsorgspermisjon osv.</i>	68
<i>Berit Brandth og Elin Kvande: Maskulinitet og barneomsorg</i>	86

BOKOMTALER

Christine L. Williams: <i>Doing «Women's Work»</i> .	
Omtalt av Peder Martin Lysestøl	95
Kari Vogt: <i>Islams hus</i> . Omtalt av Sissel Østberg	99

LITTERATURKOMMENTARER	101
-----------------------------	-----

ÅPEN LINJE

När kvinnorörelsen kom in i kyrkan	104
Women in Post-Communist Countries: Paying the Price for Perestroika?	107

MØTER, SEMINARER, KONFERANSER	114
-------------------------------------	-----

MØTER SOM KOMMER	119
------------------------	-----

LITT AV HVERT	122
---------------------	-----

PUBLIKASJONER	125
---------------------	-----

EGNE PUBLIKASJONER	128
--------------------------	-----

Menns bevegelser

Av Knut Oftung

Taper menn på patriarkalske ordninger? Ja, mange gjør det, hevder Knut Oftung i Likestillingsrådet, og presiserer: forholdet mellom menn og kvinner er ikke et null-sum-spill, der den enes gevinst er den andres tap. Innen deler av kvinneforskningen har imidlertid menn bare blitt markører for et abstrakt begrep om mannssamfunnet. Men maskulinitet og mannlighetsformer er ikke statiske fenomener. De skapes i komplekse felt gjennom mobiliseringer, marginaliseringer og konflikter, der ikke minst dominansforhold mellom menn gjør seg gjeldende. Oftung presenterer mangfoldet i menns organisering, sett med norske øyne i dag, der Nettverk for forskning om menn er en viktig aktør.

Få menn har interessert seg for eller gjort seg bruk av det vi kan kalle et kjønnsperspektiv innenfor Akademia eller i offentligheten. Men det finnes viktige unntak. I boka *Against the Tide* viser den nord-amerikanske sosiologen Michael Kimmel at kvinnebevegelsen alltid har hatt viktige støttespillere blant menn. Men som tittelen på boka forteller oss er disse støttespillerne menn mot strømmen.

Når menns manglende aktivitet og interesse for kjønnsfeltet skal forklares, er det tre viktige momenter som gjerne trekkes fram. For det første har ikke menn sett seg selv som kjønne, men som det allmenne. (Gilligan 1982) Tradisjonelt har det kjønnsmessige vært knyttet til kvinner. Følelser, kropp og natur har vært viktige byggeklosser i konstruksjonen av femininitet. (Viestad 1989) Forståelsen av moderne maskuliniteter og menns identitetsdannelse har i

liten grad blitt fortolket ut fra kjønnsso-sialisering og menns spesielle posisjon i brytning mellom arbeid og familie. (Holter og Aarseth 1993)

For det andre har det vært lite bekref-telse å få for menn som bruker kjønns-perspektiver. Tvert om har de ofte møtt sanksjoner – særlig fra andre menn. (Conell 1987) Men det er også trolig at det intime og relasjonsorienterte som kleber ved kjønnsfeltet er personlig vans-kelig for mange menn. (Bjerrum Nielsen & Rudberg 1989)

Den siste og antatt viktigste forklaring på menns manglende interesse for kjønnspektiver støtter seg på den tese at menn generelt nyter godt av patriar-kalske ordninger. Disse ordningene fun-gerer ikke bare i det offentlige og i ar-beidslivet, også innen Akademia kommer disse ordningene mannlige forskere til gode. (Fürst 1988)

Kort sagt har et fokus på kjønn gitt lite uttelling for menn, både på det faglige, personlige og institusjonelle plan. Ifølge disse tre forklaringsmodellene skulle derfor ikke menn være særlig interessert i et kjønnsperspektiv, verken innen forskning eller i offentlig debatt.

Spørsmålet som da dukker opp er: hvorfor er det nå en økende interesse hos menn for å fokusere på kjønn? Hvorfor ser vi nå en aktiv problematisering av menn og en organisering av enkelte miljøer som tar opp den kjønnede siden ved menns liv?

Et viktig svar er at mange menn selv synes å tape på patriarkalske ordninger. (Holter 1988) Forholdet mellom menn og kvinner er ikke et null-sum-spill, der den enes gevinst er den andres tap. Når synet på patriarkatet nyanseres, ved at en ser menn i ulike posisjoner i samfunnet, får en fram at mange menn også taper på patriarkalske ordninger. I tidligere debatter om menn, likestilling og kjønnsperspektiver har null-sum-spill-tankegangen vært fremherskende. Logikken har vært at fordi kvinner taper på en patriarkalsk organisering av samfunnet, så vinner menn. Men ved å se menn som én sosial gruppe, med felles interesser og privilegier, har enkelte kvinneperspektiver skapt et uforståelig bilde av menn.¹ Innen deler av kvinneforskningen har menn blitt «det annet kjønn» i den forstand at de ikke forstås eller fortolkes som handlende aktører, men som markører for et abstrakt begrep om mannssamfunnet. (Widerberg 1987)

Mannsforskning og nye perspektiver

Skal vi forstå og bekjempe patriarkalske ordninger må vi vise hvordan menn taper

på mannssamfunnet. Og merk formuleringen; «menn taper på mannssamfunnet». Ved første gangs lesning virker formuleringen ulogisk, men slik jeg ser det er det begrepet mannssamfunnet, brukt bokstavelig og endimensjonalt, som svikter. Kategoriene menn og mannssamfunnet uttrykker en stereotyp og endimensjonal forståelse. (Fennefoss 1988) Forstår vi derimot menn som en sosial kategori, skapt ut fra «like» fysiske kjennetegn, men med kryssende interesser, har vi mulighet til å beholde et kjønnsperspektiv uten å bli sexistiske. (Oftung 1993) Vi tar vare på det kjønnsmessige, men gjør det mindre entydig. Det kjønnede kan vises på flere måter, og med en slik kjønnsforståelse blir vi i stand til å forstå nye mannsroller. Et eksempel kan være hvordan hjemmeværende fedre former sine roller. (Rør 1993) Deres erfaringer fra en ny sektor skiller dem fra andre menn. Samtidig får disse mennene også de tradisjonelle forventninger rettet mot seg som menn.

Nye måter å være mann på blir argumenter for at en endringsprosess er mulig, og mannsforskning og organisering av menn vil forhåpentligvis bidra til en pluralisering av vår forståelse av menn. Det er et forsøk på å bryte med det Holter kaller en to-klasseteori om kjønn. (Jfr. Holter 1994)

Maskulinitet og mannlighetsformer skapes i et komplekst felt gjennom mobiliseringer, marginaliseringer og konflikter. Spesielt viktig blir det å bake inn dominansforhold mellom menn i en kjønnets forståelsesform. R.W. Conell bruker uttrykket hegemonisk maskulinitet nettopp for å komme vekk fra det altfor enkle begrepet *mannsrollen* (merk formuleringen i bestemt form entall; som om en kan fortolke alle menn som en gruppe med den samme bakgrunn).

Hegemonisk maskulinitet betyr at en del former for maskulinitet dominerer over andre former. Det mest slående eksemplet er kanskje trakasseringen av homofile menn i vår type samfunn, men vi ser også konflikter mellom menn i forhold til det å ta omsorgsansvar eller i engasjementet mot vold og mishandling av kvinner.

Forskning, selvforståelse og organisering av menn

Forskning og perspektiver på kjønn er avgjørende for hvordan menn organiserer seg. Jeg skal i denne lille skissen forsøke å vise noe av menns organisering og bevegelser og koble disse til enkelte kjønnsperspektiver. Med utgangspunkt i innledningen ønsker jeg å vise mangfoldet og motsetningene mellom menn i dette feltet.

Men la oss begynne med et oppklarende faktum: Det er nesten ingen mannsbevegelse i Norge i dag, slik vi kjenner den fra USA, England og til en viss grad Australia. Likevel er det en viss organisering av menn, særlig innenfor forskermiljøene. Det har også vært en god del offentlig debatt om mannsrollen.² I tillegg er det iverksatt politiske tiltak som tar utgangspunkt i at menn er kjønne. Jeg tenker spesielt på ordninger som fedrekvote og forslaget om kvotering av menn til omsorgsykker.

Denne gjennomgangen blir en grov skisse av svært ulike virksomheter, organiseringer, grupper og miljøer. I virkelighetens verden glir nok inndelingene mer over i hverandre.

Terapeutisk inspirerte mannsgrupper

6 Mannsgrupper er det vi tradisjonelt for-

binder med mannsbevegelse. Selvhjelpsgrupper for menn, samtalegrupper og selvutvikling er viktige sider ved deres virksomhet. I Norge er det først og fremst Mannskomiteen 88 som ivaretar en slik funksjon. Komiteen holder til i Oslo og arrangerer åpne møter for menn.³ (Jfr. Lorentzen 1994) En del menn har også dannet mannsgrupper på grasrotplan. Det kan være grupper av skilte menn, nybakte fedre eller menn som treffes fast etter treninga for å snakke. Samtalene er uformelle, men organiserte, og de handler om temaer som fødsel, papproller, seksualitet, livskriser, rusmisbruk, selvmord og selvmordstanker. Denne typen samtalegrupper fokuserer ofte på mannsroller i et kritisk lys. Mennene er eksplisitte i sin forståelse av seg selv som kjønne, samtidig er det vanlig å ta opp temaer som menn «normalt» ikke snakker om. Det handler om forholdet til far, savnet av nære maskuline identifikasjonsfigurer, seksualitet, forholdet til kvinner osv.

Denne typen mannsbevegelse er i svært begrenset grad formalisert i organisasjoner. Rådgivingskontoret for menn i Vestfold er et unikt tilbud i Norge. Senteret arbeider med pappa-grupper og alternative mannsroller, men tar også opp problematiske sider ved menns hverdagsliv. Særlig er fokus rettet mot menns selvdestruktive væremåter. På Lillehammer har Nasjonalforeningen for folkehelsen nylig startet en åpen telefonlinje for menn. Og i Oslo er Krisetelefon for menn et etablert tilbud, der menn på frivillig basis har telefonvakt og hjelper menn i krise.

Forskning innen den terapeutiske tilnærmingen er omfattende. Den har på den ene siden gått ut på å påvise og dokumentere dysfunksjoner ved mannsroller. Det vil si omkostninger ved det å være mann, både på det individuelle og

Foto: Olle Lindstedt, Mira/Samfoto.

samfunnsmessige plan. Sosialstatistikken brukes som verktøy for å vise menns problematiske levekår. Områder som helse, levealder, rusbruk, ulykker og selvmord dokumenterer at mannligheten har klare omkostninger i forringet livskvalitet.⁴ I tillegg har psykodynamiske retninger lange tradisjoner for å forstå menn i et kjønnsperspektiv. Når gutten bygger sin identitet er forholdet til far, som mannlig identifikasjonsfigur, et av psykoanalysens hovedtemaer. Maskuline og feminine rollemodeller er avgjørende i de kritiske overgangsfaser som gutter og jenter går igjennom i sin utvikling (Løkke 1990)

Ville menn

I tilknytning til terapi- og bevisstgjøringstradisjonen kan vi også regne den myto-poetiske bevegelsen. Disse gruppe-

ne har tatt modell av mannsgrupper i USA som arbeider i tradisjonen fra Robert Bly. Bly ble kjent i Norge i forbindelse med lanseringen av boka *Mannen* (Bly 1991) og gjennom sitt besøk i Oslo våren 1994. Selv om det er få, så arbeider enkelte grupper i Norge nært opp til Blys myto-poetiske tilnærming for mannlig frigjøring.⁵

Blys intensjon er å finne maskuline uttrykk og språkformer og utvikle perspektiver for å forstå menn i vår samfunnsform. Behovet hos unge gutter for trygge og nære farsfigurer blir en viktig del av Blys analyse. I deler av USAs storbyer er farsfraværet katastrofalt. Ifølge Bly lever 60% av svarte familier og 40% av de hvite familiene uten far i disse belastede områdene. Nå kan det jo kanskje tenkes at det er like bra at en del av disse fedrene holder seg borte, men problemet blir likevel at barna vokser opp

uten trygge og retningsgivende mannlige rollemodeller og identifikasjonsfigurer. Identifikasjonen med far er for gutten nøkkelen til å bygge opp sitt eget maskuline selv bilde. En slik opplæring kan ikke primært komme fra kvinner, hevder Bly. Dette er, fortsatt ifølge Bly, ingen underkjenning av kvinners omsorgsrolle, men en påpekning av de utviklingspsykologiske mekanismer som guttebarnet går igjennom. En forutsetning for at gutten skal utvikle en trygg maskulinitet er farsnærværet. Fjerne fedre skaper urealistiske og drømmeaktige forestillinger hos små gutter som jakter på sin identitet. En vesentlig del av denne identiteten er knyttet til kjønn. Det er mennene selv som må ta ansvar for guttenes modning og overgang til voksenverdenen. Og mennene må selv ta ansvar for sin egen maskulinitet. Innen den myto-poetiske bevegelsen ønsker en å styrke og gjenoppta riter og relasjoner der eldre menn får et klarere ansvarsforhold og blir sterkere rollemodeller for de unge.

I Norge har Per Olav Tiller (Tiller 1978) vært pioner i sine studier om farsfravær og fraværets innvirkning på barns utvikling. Nyere familieforskning er også opptatt av dette (Løkke 1990). Den myto-poetiske tradisjonen må sees i sammenheng med de neo-freudianske retningene, men først og fremst er den bygd ut fra en Jungiansk tradisjon, med symbolikk og personlig endring i sentrum. (Jalmert 1993) Selv om Bly er den mest kjente eksponent for denne retningen bør også skribenter som John Rowan (1987), Robert Moore & Douglas Gillette (1990) nevnes.

Staten som aktør

Mannsrolleutvalget var i sin virkeperiode (1986-1991) den viktigste aktøren i de-

batten om menn og mannsroller.⁶ Utvalget satte familie, likestilling, vold og helse spørsmål på dagsorden. Særlig var utvalget aktivt i forhold til fedres omsorgsrolle og betydningen av denne. En av de viktigste sosiale reformene i 1990-årene kom da også som et resultat av Mannsrolleutvalgets arbeid; utvidet fødselspermisjon, med den såkalte fedrekvoten. Dette forslaget møtte til dels sterk motstand fra deler av den etablerte kvinnebevegelsen. (Oftung 1993)

Utvalget skapte mye debatt og røre i media. Ironi og kraftig retorikk ble brukt i argumentasjonen. Et av utvalgets viktigste perspektiver var å sette kjønnspolitiske problemstillinger på dagsordenen ut fra «vanlige» menns hverdagsliv. Mannsrolleutvalget ønsket å beskrive de mange problematiske og triste sider vi finner i menns hverdagsvirkelighet. Utvalget ønsket å bryte opp det noe ensidige bildet kvinnekampen har gitt av menn og mannssamfunnet. Med henvisninger til helsestatistikk, levekårsundersøkelser, ulykkes- og selvmordstall ble konklusjonene at også menn har mye å tape på det kjønnsrollemønsteret vi har i dag.

Mannsrolleutvalget ble kritisert fra flere hold. Det ble blant annet pekt på at hver enkelt mann blir «frikoblet» fra de ulike mannskulturene når en vektlegger «strukturene» og samfunnets påvirkning såvidt sterkt. Til slutt er det ingen som kan stå til ansvar for negative sider ved maskuline væremåter. Med denne distansen forsvinner også muligheten til erkjennelse og endring hos den enkelte mann.

Et annet problem ved ensidig å se menn som offer, ut fra statistiske mål, er at makt- og undertrykkelsesstrategier mellom menn skyves i bakgrunnen. Menns makt over andre menn blir i liten

grad problematisert når menn som gruppe fremstilles som ofre. Solidariteten mellom menn blir kunstig opprettholdt og det endringspotensialet som ligger i å vise former for dominerende maskulinitet blir borte. Derfor blir kvinner lett en slags hovedfiende for denne type argumentasjon. Samtidig er det viktig å påpeke at det å se menn som *ofre* for samfunnet også kan mobilisere menn. Et *offer* kan ikke klandres for sin stilling. Denne type argumentasjon kan derfor legge grunnlaget for strukturelle endringer gjennom statlige virkemidler, kommunal tilrettelegging og omorganisering av næringslivet. Det motsatte av offerperspektivet finner vi i synet på menn som verdige. Det å fremheve menns positive sider vil være et argument for at menn er «verdige» til å inneha nye posisjoner i samfunnet. Mannsrolleutvalget brukte også dette perspektivet i sin retorikk, f.eks. fremheves menns evner i barneoppdragelse. Når menn viser seg verdige på dette feltet bør de også få tilhørende rettigheter.

Det er slående å se at verdighetsperspektivet og offerperspektivet skaper et retorisk grep om debatten når de brukes om hverandre: som offer kan en ikke klandres, som verdig kan en stille krav. Mulighetene for å veksle mellom disse standpunktene kan tjene det samme mål: å danne et godt grunnlag i kampen om sympati, ressurser og tillit. Jeg tenker her på områder som skilsmisseforhandlinger, tildeling av foreldreansvar etter skilsmisse, eksklusiv rett til deler av omsorgspermisjonen osv.

Mannsrolleutvalget la grunnlaget for mye av den offentlige debatten om menn og likestilling og mange av deres temaer og problemstillinger er fulgt opp i andre organisasjoner. Utvalget var et viktig redskap for departement og regjering for

å skape debatt og nytenkning. I kjølvannet av Mannsrolleutvalgets mediekjør og offentlige utredninger ble menn i langt større grad et tema innenfor enkelte virksomheter. Likestillingsrådet har i sitt sekretariat én stilling som jobber spesielt med menn. I Landsorganisasjonen er likestillingsavdelingen opptatt av menn og forholdet mellom arbeid og familie. Innen den statlige sektor er også menn og likestilling gått fra å være et ikke-tema, til å bli behandlet eksplisitt.⁷

Profeminister

Uttrykket profeminister kommer fra USA og gir jo et litt skjevt bilde av de andre kategoriene jeg har laget; som om alle de andre stilte seg negative til feministiske prosjekter. Slik er det ikke. Betegnelsen profeminister brukes her for å vise en retning innen menns organisering som i stor grad bygger på feministenes arbeid. Den viktigste profeministiske organisasjonen i Norge i dag er Nettverk for forskning om menn.

Nettverk for forskning om menn organiserer forskere, terapeuter og studenter som arbeider med menn og kjønnsproblematikk. Nettverk for forskning om menn ønsker å bryte med den «kjønnsnøytrale» tradisjonen som har vært dominerende innen store deler av forskningsverdenen. Mannsforskningens målsetting er å beskrive, fortolke og forstå menn i et kjønnsperspektiv. Nettverket organiserer seminarer, driver veiledning og formidler kontakt mellom mannsforskere. Grunnperspektivet bygger på feministiske tradisjoner, samtidig som en søker å overskride disse ved å trekke inn menn i analysene av kjønn, likestilling og patriarkat. (Holter, Lorentzen & Oftung 1991) Prosjektene og

temaene spenner vidt hos de som er tilknyttet Nettverket.⁸ Nettverk for forskning om menn har sterke bånd til universitetssystemet. På universitetene kan flere forskningsprosjekter rubriseres som mannsforskning. Det er også opprettet en professor II-stilling ved Institutt for sosiologi, i Oslo, i «Mannsforskning». Dette er verdens første vitenskapelige stilling i mannsforskning!

Kampanjen Hvitt Bånd ble startet med utgangspunkt i arbeidet til Nettverket for forskning om menn og behandlingssenteret *Alternativ til Vold*. Aksjonens mål er å engasjere menn mot vold mot kvinner. Hvitt Bånd er en solidaritetsaksjon overfor kvinner og barn som er utsatt for mishandling og overgrep. Rent praktisk bruker aksjonen et hvitt bånd på jakkeslaget, to aksjonsdager i året, for å markere seg. Derav navnet Hvitt Bånd. Også gjennom organisasjonen «Ta natta tilbake» har menns vold mot kvinner blitt satt på dagsorden av menn.

De rettighetsorienterte

Foreningen 2 Foreldre (F2F) er en organisasjon som arbeider for den av foreldrene som ikke har barnet hos seg. Fordi kvinnen stort sett har den daglige omsorgen etter et samlivsbrudd, sier det seg selv at foreningen organiserer flest menn. Organisasjonen må regnes som en typisk «bevegelse» fordi den organiserer foreldre som ut fra personlige erfaringer reagerer på dagens barnefordelings- og bidragsordninger. I arbeidsprogrammet til Foreningen 2 Foreldre heter det blant annet: «Delt omsorg som hovedregel, enten foreldrene lever sammen eller ikke.» Foreningen ønsker også en forbedring av dagens obligatoriske meglingsordning. Ved tvistemål om daglig omsorg mener

F2F at barneloven skal premiere den av foreldrene som viser «størst evne til å sørge for vedvarende stabil kontakt mellom barna og den andre foreldrepart».

Foreningen 2 Foreldre er også opptatt av hvordan bidragsordninger slår uheldig ut for de som ikke har den daglige omsorgen for barna. Ordningen tar, ifølge F2F, ikke hensyn til «den bidragspliktiges økonomiske situasjon, antall samværsdager, reisekostnader og advokatutgifter til samværsproblemer».⁹

I mange vesteuropeiske land har vi sett at fedre som er misfornøyde med sine rettigheter i forbindelse med skilsmisse, barnefordeling og bidragsordning organiserer seg. Denne organiseringen henger sammen med økende skilsmisserater, nye familieformer, men også det faktum at menn i større grad tar del i omsorgen for barna. For en del menn er barna blitt det viktigste og mest meningsfylte i deres liv. Konsekvensen av dette økende engasjementet er at kampen om barna hardner til når skilsmissen er et faktum. Jeg tror likevel det er vanskelig å si at økt «likestilling» i forhold til omsorg for små barn nødvendigvis må medføre samarbeidsvansker og konflikt etter skilsmisse. Men når fedre engasjerer seg mer i barna er det klart at det ikke lenger er en selvfølge at mor skal få daglig omsorgsansvar.

Anti-feministene

Denne typen mannsorganisering har det vært lite av i Norge sammenliknet med andre vesteuropeiske land og særlig USA. Fra nyhetsbildet kjenner vi bevegelser som New Right, Moral Majority og militante abortmotstandere. Den kristne fundamentalismen har nok et visst rotfeste i Norge, og aksjonistiske abortmotstandere får stor pressdekning

når de slår til. Men selv om anti-feministiske ytringer ikke er uvanlige i norsk offentlighet, er det likevel sjelden et uttalt utgangspunkt for menns organisering. Et viktig unntak er Det norske mannsforbundet, som forsøker å bygge en organisasjon på en anti-feministisk ideologi.¹⁰

De behandlingsrettede

Denne delen av menns organisering retter seg mot menn med traumatiske opplevelser og menn i kriser. Særlig er oppmerksomheten rettet mot tabubelagte emner som seksuelle overgrep og annen type mishandling. I denne kategorien regner jeg både de frivillige sentrene, som Incest-senter for menn, og de to profesjonelle: *Alternativ til Vold* og Institutt for klinisk sexologi og terapi.

Det er i dag få byer som har incest-sentre for gutter og menn.¹¹ Arbeidet står i stampe fordi oppmerksomheten rundt problemet og økonomien i sentrene er for dårlig, men ut fra tallet på seksuelt misbrukte gutter burde denne typen selvhjelpsorganisering få støtte som gjør dem levedyktige. Sentrene driver telefonvakt og har støttegrupper for gutter og menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep. Mange av de som frivillig arbeider ved sentrene har selv vært utsatt for overgrep.

Institutt for klinisk sexologi og terapi er senteret for behandling av grovt voldelige menn med seksual-avvik. Voldtektsmenn og overgripere går her i gruppeterapi. Psykolog Thore Langfeldt har gjennom 20 års arbeid med voldtektsmenn rettet søkelyset mot disse menns avmaktsfølelse og de destruktive løsningsstrategier de velger.

Alternativ til Vold er et behandlingssenter for menn som slår og mishandler sin partner. Senteret fokuserer på man-

nens ansvar for egne voldshandlinger og en viktig strategi i terapien er å synliggjøre volden for klienten. Menn som slår vil bagatellisere og fortrenge egne voldshandlinger. *Alternativ til Vold* er et landsdekkende tilbud, men sliter med små bevilgninger, og senteret er stadig i faresonen for å bli nedlagt. *Alternativ til Vold* er det eneste terapitilbudet som finnes til menn som mishandler sin partner.

Menns bevegelser og endringsmuligheter

Inndelingen ovenfor kan virke temmelig firkanta. Kategoriene vil selvsagt gli noe over i hverandre. Som mann kan en jobbe med menn og vold (terapeutisk tilnærming) og samtidig være profeminist. Det er mange kombinasjonsmuligheter, men også viktige motsetningsforhold. Meningsforskjellene mellom pro-feministiske tilnærminger, rettighetsorienterte organisasjoner og «ville menn» kan til tider være ganske store.

Mannsforskning og menns bevegelser og organiseringer har en viktig målsetting om at menn skal reflekterer over seg selv som kjønnede. Det betyr at menn må tenke nytt og bruke andre angrepsvinkler. Men kan vi forvente at menn skal danne mannsbevegelser slik vi så kvinner dannet kvinnebevegelser på begynnelsen av 1970-tallet? Først og fremst er utgangspunktet for menn i 1994 svært forskjellig fra kvinners situasjon for 20 år siden. Særlig viktig den gang var kvinners underordnede posisjon på arbeidsmarkedet, i forhold til yrkesdeltagelse: lønnsmessig og i forhold til ansettelse. Samtidig var kvinneverollen også definert som husmorrolle. Husmorrollen, med omsorgsansvaret for barna, var den viktigste for de

fleste kvinner. Derfor kunne kvinnebevegelsen fokusere på områder og problemstillinger som viste tilbake til felles erfaring for mange av kvinnene. En slik felles erfaring har ikke menn i dag. De posisjoner menn må inn i for å skape et mer «likestilt samfunn», har tradisjonelt blitt definert som mindre interessante av de fleste menn. Familien, omsorg for barn og pleie av eldre er nedvurdert virksomhet i vår forståelse av hva som er verdiskapende virksomhet for samfunnet. (Holter 1988) Tegn kan tyde på at dette nok er i ferd med å snu seg og det virker som menn i større grad ser det positive i å involvere seg i barn og familieliv. Hvis så er tilfellet, vil dette innebære en ganske radikal omprioritering av verdier for mange menn.

Et annet poeng i den sammenheng er at de tydelige og massive «bevegelser» ikke lenger er i tiden. (Melucci 1991) Dette er også et moment når en skal vurdere menns kjønnspolitiske engasjement. Kanskje er det like viktig hva som skjer på det praktiske plan, slik vi har sett i miljøkampen. Miljøbevegelsen er ikke en massebevegelse i Norge, likevel har den innflytelse og setter premisser for samfunnsutviklingen. Analogt til debatten om miljø kan vi kanskje si at det viktigste er at det skjer endringer på det praktiske plan, i menns og kvinners hverdag. At menn forandrer seg, velger annerledes og omprioriterer i forhold til arbeid og familie er i seg selv den viktigste bevegelse. I en slik endringsprosess er det avgjørende at det skapes konkrete handlingsmuligheter og rom for menn som er lei av det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret.¹² Slik jeg ser det, virker det vanskelig å satse ensidig på idealistiske strategier om at menn må «ta seg sammen», «ta ansvaret for negative sider ved mannrollen» osv. Endringene må fun-

damenteres i menns hverdagsvirkelighet og familienes konkrete økonomiske og praktiske disponeringer. Og viktig i den prosessen er også kvinners valg og prioriteringer. Kvinners deltagelse i lønnsarbeidet ga en helt ny situasjon for mannen og for organiseringen av familien. Hva som skjer videre på felter som likelønn, deltidsarbeid og utviklingen i omsorgssektoren/offentlig sektor blir derfor avgjørende, også for menn.

Knut Oftung
konsulent
Likestillingsrådet

Litteratur

- Bjerrum Nielsen, Harriet & Monica Rudberg. *Historien om jenter og gutter. Kjønnssosialisering i et utviklingsperspektiv*. Universitetsforlaget, Oslo 1989.
- Bly, Robert. *Mannen*. Gyldendal, Oslo 1991.
- Connell, R.W. *Gender and Power: Society, the person and sexual politics*. Stanford University Press, Palo Alto 1987.
- Fennefoss, Arvid. *Lønnstaker-organisering*. FA-FO, Oslo 1988.
- Fürst, Elisabeth. *Kvinner i akademien - inntrengere i en mannskultur?* Oslo, NAVF 1988.
- Gilligan, Carol. *In a Different Voice*. Harvard University Press 1982.
- Holter, Øystein Gullvåg. *Menn*. Oslo 1988.
- Holter, Øystein Gullvåg og Helene Aarseth. *Menns livssammenheng*. Ad Notam, Oslo 1993.
- Holter, Øystein Gullvåg. Når feminismen blir sexistisk. I Knut Oftung (red.). *Menns bilder og bilder av menn*. Likestillingsrådet, Oslo 1994.
- Holter, Lorentzen & Oftung. *Det farlige kjønn. Om mannsforskningens grunnlag og muligheter*. AFI-notat nr. 3/91, Oslo.
- Jalmert, Lars. Likgiltighet största hindret för mannsforskning. I *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1/1993.
- Kimmel, Michael. *Against the Tide: Profeminist Men in America*.
- Lorentzen, Jørgen. Menns grenser. I Knut Oftung

- (red.). *Menns bilder og bilder av menn*. Likestillingsrådet, Oslo 1994.
- Løkke, Per Are. En skisse av mannlighetens historie, og eksistensielle utfordringer mannen står overfor i dag. I Trine Anstorp og Eva Axelsen (red.). *Menn i forandring*. TANO, Oslo 1990.
- Mannsrolleutvalgets sluttrapport. NOU 1991:3.
- Melucci, A. *Nomader i nuet – sociala rörelser och individuella behov i dagens samhälle*. Daidalos, Stockholm 1991.
- Moore, Robert & Douglas Gillette. *King, Warrior, Magician, Lover: Rediscovering the archetypes of the mature masculine*. Harper Collins, New York 1990.
- Normann, Erik Kreyberg. *Barn og seksuelle overgrep*. Ad Notam, Oslo 1993.
- Oftung, Knut. *Menn og endring. En analyse av argumenter om mennsrollen og omsorgspraksis i den offentlige debatt*. Rapport 93:33. Institutt for sosiologi, Oslo 1993.
- Oftung, Knut (red.). *Menns bilder og bilder av menn – en debattbok om menn og likestilling*. Likestillingsrådets publikasjonsserie nr. 4, Oslo 1994.
- Rowan, John. *The Horned God*. Routledge & Kegan Paul, New York 1987.
- Rør, Elisabeth. *Når far blir mor. Om menn og omsorg. En kvalitativ studie av hjemmeværende fedre*. Hovedoppgave ved Pedagogisk forskningsinstitutt, Universitetet i Oslo 1993.
- Sætre, M., H. Holter & E. Jebsen. *Tvang til seksualitet. En undersøkelse av seksuelle overgrep mot barn*. Cappelen, Oslo 1986.
- Tiller, Per Olav. *Når far er borte*. I Hem & Holter. *Sosialpsykologi*, 1978..
- Viestad, Else. *Kjønn og ideologi*. Solum, Oslo 1989.
- Widerberg, Karin. Til en teori om kvinnofortryck - barrierer och öppningar. I *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1987 nr. 2-3.

Noter

- 1 Se f.eks. Marilyn French: *Krigen mot kvinnen*, Oslo 1992.
- 2 For en tekstanalyse av offentlig debatt om mennsrollen, se Oftung 1993
- 3 De tre som startet Mannskomiteen 88 er: Bjørn Blumenthal, Bjørn Ødegaard og Arne Bendik Sjur.
- 4 Se f.eks. Barbro Lenner-Axelsson 1989: *Männens röster i kris och förändring*. N.R. Ramsøy 1977: *Sosial mobilitet i Norge, en studie av levkår og sosial status basert på livshistorier til 3400 norske menn og Holter 1988*.
- 5 Særlig har det i forbindelse med ACEM-miljøet vært en viss aktivitet.
- 6 Utvalget ble nedsatt av Barne- og familiedepartementet i 1986 og avsluttet sitt arbeid med NOU nr.3/1991.
- 7 Vi kan nevne ordninger som tidskonto, utvidet foreldrepermisjon, fedrekvote og debatten om kvotering av menn til omsorgsykker.
- 8 Mannlige overgrepere; sex-press og overgrep blant gutter i militæret; om menn i hjelpepleieryrket; om nye menn og moderne familieformer m.m.
- 9 Sitatene er hentet fra Arbeidsprogram for F2F og brev fra leder i F2F i Oslo-Akershus.
- 10 Se *Nyhetsbrev til Nettverk for forskning om menn*, nr.1/1994
- 11 Det er to sentre i Oslo, med svært begrensede åpningstider. I tillegg er det tre sentre ellers i landet hvor gutter kan henvende seg.
- 12 Det kan være opptjening av egne rettigheter for menn i forbindelse med foreldrepermisjon, reelle muligheter for menn til å ta permisjon fra jobben eller at det finnes behandlingstiltak og muligheter for menn som ønsker å endre sine destruktive væremåter.

En reise gjennom faderskapets historie – er vi på feil spor?

Av John R. Gillis

Det vestlige faderskapets kulturhistorie er sammensatt, ujevn og slett ikke lineær, hevder John R. Gillis. Han knytter de vestlige oppfatningene av hva det er å være far til fremveksten av industrikapitalismen, nasjonalstaten og naturvitenskapen. Gjennom sammenligningen med farens sterke posisjon i en tyrkisk landsby, reflekterer Gillis over hvordan fedrenes ritualer hos oss ble redusert til «skåling og utdeling av sigarer». Skal vi kunne gjenopprette familiene som ikke bare kvinners, men også som menns familier, trenger vi nye forestillinger om forholdet mellom menn og kvinner – og mellom voksne og barn.

Å være opptatt av farløse familier er slett ikke noe nytt fenomen, men sjelden har uroen over fraværende fedre vært så intens som den er i mange industrialiserte land og i USA, akkurat nå. Dårlige mødre får fortsatt sin del av oppmerksomheten, men bekymringen retter seg vanligvis mot den dominerende heller enn den svake moren.¹ Historikere har bidratt til uroen gjennom å beskrive de siste to århundrenes familiehistorie nesten utelukkende ut fra at morens posisjon er blitt styrket, mens faren praktisk talt har blitt oversett.² Det virker som om døtre alltid kan bli bedre enn deres mødre var, mens det ideelle faderskap tilhører fortiden og tilsynelatende beveger seg stadig lenger bort fra vår rekkevidde.

Panikken over fraværende fedre og

utslitte pappaer har for tiden igjen nådd et toppunkt, og følelsen av tap og sorg er overveldende. Men før vi lar den rådende nostalgien ta overhånd, vil det være lurt å minne oss selv om at dette har vært et tilbakevendende tema i europeisk og amerikansk kultur siden begynnelsen av det nittende århundre. Da dukket den moderne forfedrekulten opp på begge sider av Atlanteren. Fra da av har en fornyelse eller revitalisering av faderskapet vært det beste vestlige samfunn kunne håpe på. Dette er et prosjekt som – på tross av alle dets religiøse, samfunnsvitenskapelige, psykologiserende og (i den senere tid) selvhjelpsorienterte fremtredelsesformer – hele tiden har mislykkes, hovedsakelig fordi det har behandlet faderskap som et problem som kan løses

gjennom fedres egne, samvittighetsfulle bestrebelser. Når faderskapsproblematikken begrenses til et individuelt nivå, ser revitaliserings-tilnærmingen bort ifra at problematikken i høy grad er en integrert del av den moderne verdens politiske, økonomiske og kulturelle struktur. Faderskap kan ikke revitaliseres; det kan bare revolusjoneres.

Det jeg ønsker å diskutere er det jeg tror kan være historisk unikt ved nåtidens faderskap. Jeg tror at dilemmaenes opprinnelse er lokalisert i den moderne kulturens tilblivelse, som igjen faller sammen med fremveksten av den industrielle kapitalismen, nasjonalstaten og naturvitenskapen. Jeg vil konkludere med noen betraktninger omkring temaet menns familier, som er denne konferansens hovedanliggende.

Faderskap – en kulturell konstruksjon

Før vi begynner vår reise gjennom faderskapets historie vil jeg minne om at det vi følger sporet av er et kulturelt, ikke et biologisk fenomen. Antropologen Carol Delaney minner oss om at faderskap og moderskap «ikke stammer fra 'fakta' knyttet til reproduksjonen, men i stedet har nær sammenheng med en teori om reproduksjon, og at denne teorien på sin side er del av et større verdensbilde». ³ Den tyrkiske landsbyen som hun studerte har en oppfatning av forplantning som er bemerkelsesverdig forskjellig fra vår egen oppfatning. Der er påvirkningen fra islam tydelig, og den vanlige oppfatningen er – med Delaneys ord – «monogenetisk», i dette tilfellet patrigenetisk, som betyr at «det er mannen som oppfattes som den skapende personen, og i kraft av dette er han i en symbolsk allian-

se med Gud». I den tyrkiske landsbyen «er det menn som gir liv; kvinner bare føder». ⁴ Menn er de primære foreldre, mens kvinner inntar forsørgerrollen idet de først tilbyr sin livmor og siden sine bryst til det som alle oppfatter som mennenes barn, menns familier.

Disse tyrkiske landsbyboerne forstår reproduksjon gjennom metaforen om frøet og jorden og forestiller seg kvinner som passiv jord, som venter på å bli besådd av menn. Barnet kommer fra frøet og har kun det å takke for sitt liv. Den fysiske fødselen er ikke tilstrekkelig til å bringe barnet inn i verden. Faktisk er selve fødselen en ikke-hendelse, som man verken ser frem til eller husker – selv ikke kvinnene selv gjør det. Delaney sier det slik: «... naturen er innhyllet og er ikke i stand til å gi liv av seg selv.» ⁵ Dét kan bare fyllbyrdes av faren eller bestefaren, som hvisker en bønn i spedbarnets øre og gir det et navn. Selv om det er tabu for tyrkiske menn å være til stede ved selve fødselen, rapporterer Delaney at de «... er mye mer involvert – hvis man med det mener fysisk kontakt og tidsbruk – med sine spedbarn og barn enn deres amerikanske motstykker er. Menn i Tyrkia trenger og ønsker barn like mye som kvinner gjør; det er et tegn på at de er helt voksne». Menn er fullstendig fortrolige med barn. Hun observerte at: «... selv tenåringsgutter – enten de hadde søsken eller ikke – viste ingen ringeakt for spedbarn; de var helt tydelig interessert i dem og brydde seg om dem, og spedbarn ble ofte overlatt i deres varetekt i korte tidsrom.» ⁶

Det er vanskelig å se for seg danske og amerikanske gutter som finner så stor glede i å ha med små barn å gjøre, for vår vestlige forståelse av reproduksjon er praktisk talt motsatt av tyrkiske landsbyboeres oppfatning. Også vi har en mo-

nogenetisk forståelse av reproduksjon, men den er matrigenetisk heller enn patrigenetisk. I vår kultur ikke bare føder kvinnene, de gir også liv. Menn sørger for sæden og hjelper til ved fødselen, men de er den sekundære av foreldrene. I motsetning til i en tyrkisk landsby, blir fødselen aktivt sett frem til og husket i det moderne vestlige samfunn. Kvinner begynner å bygge opp sitt moderskap til og med før unnfangelsen, og minner fra fødselen spiller en fremtredende rolle i opprettholdelsen av denne identiteten gjennom et livsløp. Kvinner føder ikke bare barn, de føder også sin egen kvinnelighet.⁷

Fødsel teller langt mindre i den moderne vestlige mannens livshistorie. Han verken ser frem til den eller husker den med noen tilsvarende intensitet, og selve fødselen fremstår som like forstyrrende for mannligheten som den er bekreftende for kvinneligheten.⁸ Innenfor den matrigenetiske forståelsen av reproduksjon som har utviklet seg i løpet av de siste to hundre årene, har faderskap ikke et tilsvarende forhold til mannlighet som moderskap har til kvinnelighet. Europeiske og amerikanske menn trenger ikke og ønsker ikke barn slik de tyrkiske menn gjør, for foreldreskap blir regnet som naturlig for kvinner, men som noe menn må lære. Vi snakker om morsinstinkt, men aldri om farsinstinkt. I vanlig språkbruk betyr «å være far å skape; å være mor å oppfostre».⁹

Vi har tatt bort naturens slør og gjort denne kunnskapen til vår viktigste kulturelle betydningsbærer. Kvinner blir mødre i kraft av å føde, mens det ikke finnes naturlige tegn på faderskap og det derfor forutsetter juridisk og kulturell håndheving. I de fleste samfunn finnes det fødselsritualer som gjør den biologiske faren til sosial far.¹⁰ Slike ritualer finnes stort

sett ikke i vår kultur, og mens det er nok for en mor å være en mor, er faderskap noe som – i likhet med så mye annet ved moderne maskulinitet – må bevises.¹¹ På tross av fortsatt stigmatisering er en ugift mor uansett en mor, mens menn må etablere sitt faderskap, noe som vanligvis skjer gjennom giftermål. For å være familieoverhode må man først være ektemann.

Å være god mor betraktes som noe som er naturlig for kvinner, og de får lite anerkjennelse for det arbeidet det innebærer. På den andre siden er det å være en dårlig mor verre enn å være umoralsk eller kriminell. Det er unaturlig, en tilstand som nødvendiggjør dyptgripende medisinsk eller psykologisk inngripen for å gjenopprette den sanne kvinneligheten. Som kontrast til dette: når menn er gode foreldre, er deres ferdigheter noe man legger spesielt merke til.¹² Når de er dårlige foreldre er rettssystemet rede til å straffe dem, men selv den dårligste far løper liten risiko for å miste sin manndom. Den er bare i fare dersom han ikke klarer å opprette en relasjon til kvinner. For de fleste menn går veien til manndom stadig gjennom heteroseksualitet. Sammenlignet med sine tyrkiske motstykker, er vesteuropeiske og amerikanske menns voksenidentitet langt mer avhengig av kvinner enn av barn.¹³

I vår matrigenetiske reproduksjonskultur kan menn klare seg uten barn, men ikke uten kvinner. Menn oppdras av nesten bare kvinner og er sterkt avhengige av dem, og de har en tendens til å gjøre alle kvinner til mødre. Også kvinner starter livet i en kvinneverden, men i motsetning til sønnene, lærer døtrene å reproducere og oppfostre.¹⁴ Kvinner klarer seg uten menn, men ikke uten barn. En barnløs kvinne føler seg ufullkommen på en annen måte enn en barn-

løs mann. En undersøkelse – hvor man fant at engelske menn opplevde infertilitet som ugunstig for deres ektemannsstatus, men ikke for deres manndom – konkluderer med at «siden det var viktig for kvinnen å være mor, ble det avgjørende for ektemannen å bli far».¹⁵ Å få barn sikrer mannens forbindelse med morsfiguren som han var nødt til å atskilles fra, men det gjenoppretter også hans «tapte» barndom og plasserer ham i en rivaliserende posisjon i forhold til sine egne barn.¹⁶ Følgelig er den paradoksale virkningen av moderne vestlig faderskap at det knytter menn til kvinner samtidig som det fjerner dem fra deres egne barn.

Selv med dagens fallende ekteskapsrater opprettholdes vår matrigenetiske oppfatning av reproduksjon i bemerkelsesverdig grad, noe som i hele den vestlige verden avspeiler seg i den høye og stigende andelen enslige moderskap, og da ikke bare blant fattige men også blant bedre stilte kvinner – både heteroseksuelle og lesbiske. Noen tendens i retning av enslig faderskap kan imidlertid ikke registreres noe sted. Om moderskap utenfor ekteskap fortsatt av noen betraktes som en tragedie, så oppfattes enslig faderskap fortsatt som en vits – som kilde for film- og fjernsynskomedier.¹⁷ Det er ikke noe som samfunnet føler må tas alvorlig, for en mann som trenger og ønsker barn like mye som kvinner gjør er like avvikende hos oss som en ugift mor er det i en tyrkisk landsby.

Den europeiske kjernefamilien

Det er nødvendig å understreke hvor ny vår nåværende forståelse av reproduksjon egentlig er, og hvor mye den er knyttet til modernitetens sentrale elementer: industrikapitalismen, nasjonalstaten og den moderne naturvitenskapen. For bare to

århundrer siden lignet vestlige forestillinger om faderskap mye mer på tyrkiske landsbyboeres forestillinger. Først i det nittende århundre begynte Europas og Nord-Amerikas utdannede elite å bevege seg mot en matrigenetisk reproduksjonskultur, og først i dette århundret fulgte arbeiderklassene på landet og i byene etter.

Det vestlige faderskapets kulturhistorie er sammensatt, ujevn og slett ikke lineær. Inntil det fjortende århundre viste kristen ikonografi liten interesse for Josef, i motsetning til interessen for Maria. Før den tid ble han oppfattet som en senil hanrei og gjort til gjenstand for kunstnerisk satire og folkelig humor – forsmådd både som hellig og som far. Den hellige kjernefamilie var akkurat i ferd med å vikle seg løs fra Marias familiebånd – en prosess som John Bossy bemerker at: «... hadde stor betydning både for historien om Kristus som menneskesønnen og for den europeiske familien».¹⁸ Og det var først da at Josef fremsto som en forbillig farsfigur som fortjente respekt.¹⁹

Historien om den europeiske kjernefamilien, som i det femtende århundre var i ferd med å løsrive seg fra sine familiebånd, hadde uten tvil sterk sammenheng med faderskapets økende status, og dette dialektiske forholdet skulle fortsette over de neste tre århundrene, spesielt i de protestantiske delene av Europa og Nord-Amerika. Protestantismen førte kristendommen tilbake til de monogenetiske forestillingene som hadde sine røtter i den jødiske forestillingen om én skaper. Den feide Kosmos rent for livgivende morsfigurer – inkludert jomfru Maria – som i løpet av middelalderen hadde innnyttet seg i den katolske kosmologien, slik at bare den ene skapende Gud og hans jordiske motstykke – den

gudfryktige far – ble stående igjen.²⁰

Dagboksnotater tyder på at protestantiske fedre opplevde sin patrigenese fra og med unnfangelsesøyeblikket og overvåket graviditeten og uttrykte sin generativitet gjennom mannlige svangerskapsplager som «ektemannens tannpine».²¹ Katolske vordende mødre ba fortsatt til Jomfruen og satte sin lit til amuletter for å døyve angsten for fødselen, mens protestanter som Ann Platter ikke hadde noe annet valg enn å sette sin lit til farsfigurer. «Åh, jeg stoler på den sanne Gud; han vil hjelpe meg gjennom dette,» ba hun til den Allmektige. Men det ser også ut til at hun satte stor lit til sin ektemann, Thomas, som vi vet var sammen med henne gjennom alle fødselens prøvelser.²²

Så vidt vi vet var Thomas Platters tilstedeværelse ved fødselen eksepsjonell, for fødestuen forble stengt for både protestantiske og katolske fedre frem til tidlig i det nittende århundre.²³ Men mannens fysiske fravær ved fødselen er ikke uforenelig med patrigenese. Som i dagens Tyrkia ble kvinnens naturlige kropp regnet som forurenset og potensielt farlig, og mest av alt gjaldt dette ved selve fødselsøyeblikket.²⁴ Det fantes ingen grunn til at fedre skulle utsette seg for denne faren, men fra dagbøker og andre nedtegnelser vet vi at verken fysisk eller symbolsk var fedre langt unna.²⁵

Fra fødselen av var barnet symbolsk – om enn ikke fysisk – i menns varetekt, og det mottok sin andre fødsel fra dem.²⁶ I den katolske delen av Europa hadde dette blitt institusjonalisert som dåp, et overgangsrituale fra lavere til høyere liv, som ble symbolisert ved at spedbarnet ble overgitt til hellige fedre (prestene) som ga det videre til dets åndelige familie, gudforeldrene. Ved å fjerne det magiske ved spedbarnsdåpen, som hadde garan-

tert en plass i himmelen, økte protestantismen betydningen av riktig oppfostring.²⁷ Innsatsen i barneoppdragelsen økte følgelig sterkt, og mye av ansvaret falt på fedrene.

Som tilfellet er i tyrkiske landsbyer, var morens rolle for en stor del passiv og avsondret. Barselkvinnen var utestengt fra samfunnet i opptil førti dager. Etter denne perioden tillot et godt innarbeidet rituale – kjent som mødres kirkegang – henne å «ta av seg sitt tilslørende tørkle og møte sin ektemann og sine naboer ansikt til ansikt igjen».²⁸ Moderskap var definert som å føde, men ikke som å gi liv, og det tok slutt da vi ville trodd det skulle begynne.²⁹ Å bære frem barn var kvinners sak, men de kreative aspektene ved barneoppfostring var menns område. Den forbilledlige kvinne var Den gode hustru, farens «medhjelper», og helt klart den sekundære av foreldrene.³⁰ Moderskap var underordnet hustrurollen, og selv blant katolikker ble Jomfruen til sist husliggjort og fremsto i økende grad som en hustru heller enn som mor.³¹

Historikere har nå godtgjort at menn tok sine patrigenetiske plikter alvorlig.³² Det syttende og attende århundrets oppdragelsesskrifter var rettet hovedsakelig mot dem og de var ikke bare involvert i forsørgelse og sykdomsbehandling, men også i sosialisering, undervisning og tukt av barn fra spedbarnsalderen av. «Båndet mellom far og barn ble oppfattet som like nært og varig som det mellom mødre og barn,» skriver Steven Ozment i sin bok *When Fathers Ruled*.³³ Farens forhold til barnet var ikke bare nært, men også en fulltidsbeskjeftigelse. Det er svært talende at protestantismen definerte faderskap som arbeid, som en avgjørende dimensjon ved den verdslige askese som menn skyldte Gud. Luther selv insisterte på at: «... når en far vasker bleier og utfører

en eller annen simpel jobb for sitt barn, og noen latterliggjør ham som en bløtakkig tosk . . . smiler Gud med alle sine engler og skapninger».³⁴

Luthers språk gjør det faktisk overtydelig at mellom det femtende og det nitteende århundre var protestantisk faderskap ikke bare fullt ut forenlig med, men også nødvendig for, mannligheten. I denne patrigenetiske kulturen sørget fedre for eksistensen til ikke bare sine egne biologiske avkom, men til alle barna som var i deres varetekt.³⁵ Inntil slutten av det attende århundre overlot fortsatt fattige sine barn til «fremmede velgjørere». Familien ble definert som alle husholdningens medlemmer, beslektede eller ei, og alle ble omtalt som «hans familie».³⁶ På plantasjer i sørstatene i Amerika tok slavene sine herrers navn og oppfattet seg til og med som en del av hans familie. Herrene snakket på sin side om sine familier, «hvite og svarte».³⁷ Holdninger til uekte barn og moderskap utenfor ekteskap hadde hardnet til. Det fantes ikke farløse familier, ingen andre familier enn det som var menns familier.

Men før vi begynner å romantisere denne *Hausvater*-kulturen er det viktig å være bevisst at det var et trossystem som opprettholdt enkelte menns mannlighet på bekostning av andres. I den tidlige industrikapitalismens og plantasjeslaveriets husholdsbaserte økonomi var naturlig faderskap aldri nok til å kvalifisere en mann til det sanne faderskap. Innenfor den førnasjonale patriarkalske politiske ordenen var det bare mannlige familieoverhoder som virkelig telte. Disse var et mindretall, for ifølge David Herlihy's anslag var i begynnelsen av denne perioden 2/3 til 3/4 av alle familier ute av stand til å fostre opp sine egne barn til voksen alder, og ting var ikke særlig bedre ved slutten av perioden.³⁸ Det var

få ekte fedre, for det store flertall av underordnede menn var, i likhet med alle kvinner, legalt sett medlemmer av en annens husholdning, dvs. bare for barn å regne.

Industrialisering og marginalisering av faderskapet

Denne patrigenetiske verden skulle komme til å rystes i sine grunnvoller ved den industrielle revolusjonens fremkomst, fremveksten av nasjonalstaten og den moderne naturvitenskapens triumf. At fedrenes verden forsvant, gikk ikke upåaktet hen. «Av og til synes jeg det virker som om det ikke er flere *menn* igjen i verden, de har alle sammen blitt *borgere*,» klaget en amerikansk hustru og mor, som videre bemerket: «Det virker som deres menneskelighet har gått inn i en eller annen direktørstilling eller et embete. De er gode bestyrere, direktører, kasserere, bankierer, men som ektemenn og fedre er de svært likegyldige.»³⁹ Den franske og den amerikanske revolusjonen førte til både bokstavelig og symbolsk detronisering av fedre. Samfunnet kunne ikke lenger forstås som et hierarki av patriarkalske hushold. Nye nasjoner skulle fra nå av forstå seg selv som familier bestående av farløse søsken, og vektlegge egalitære/horisontale bånd heller enn hierarkiske/vertikale.⁴⁰ De neste to hundre årene skulle det bli vanskelig å forestille seg nasjoner som noe annet enn unge og mannlige. Uavhengighet var første bud for borgeren, og spesielt for borgersoldaten. En helt ny ordning mellom kjønn og generasjoner var synlig så tidlig som i 1793 i det franske oppropet om massemobilisering.⁴¹

Unge menn skal dra i krig, ektemenn skal smi våpen og ta seg av transporten, hustruer og døtre skal lage telt og uniformer og være sykepleiere; gamle menn skal stille seg opp på offentlige steder og oppildne soldatenes patriotisme.

Når menn ble kalt til krig var det fra nå av som sønner, heller enn som fedre. Selv når fedre kjempet, ble de først omgjort til «gutter».⁴² Fra tidlig i det nittende århundre var det bare i fortiden at fedre fremsto som store; fremtiden tilhørte sønner og mødrene som hadde fostret dem, for de nye nasjonalstatene «politiserte moderskap og marginaliserte faderskap».⁴³ Selv mens de nektet kvinner aktive borgerrettigheter, skapte den amerikanske og den franske republikken presedens for å gi mødre en fremtredende rolle ved nasjonens fødsel. Ut fra doktrinen om «republikansk moderskap» ble patriotisme betraktet som avhengig av morskjærlighet.⁴⁴ Nettopp da staten utskrev mennene til militærtjeneste, og effektivt fjernet dem fra sine familieroller, skrev de samtidig kvinnene inn i en ny visjon om samfunnsmessig og imperialistisk moderskap.⁴⁵ Ved slutten av det nittende århundre hadde monarkier og imperier blitt like matrigenetiske som republikker var.

Industrikapitalismen bidro også til marginaliseringen av faderskapet, ikke bare gjennom at menns arbeid ble fjernet fra husholdet, men også ved at mannlig skaperkraft nå bare ble henvist til markedsproduksjonssfæren. I bytte for at de oppga sine livgivende krefter på reproduksjonsområdet, ble de gitt et faktisk monopol over livet i hele den materielle verden, inkludert de områdene som tidligere hadde vært kvinners domener.⁴⁶ Menn var ikke lenger de som ga liv, men

ble i stedet hovedforsørgerne, noe som faktisk reverserte det tidligere forholdet mellom dem og det motsatte kjønn. Kvinnene mistet på sin side sin forbindelse til produksjonen og ble helt og fullt identifisert med reproduksjon. Nå ble deres arbeid tilslørt, mens deres natur ble glorifisert.⁴⁷

Fedrenes ritualer reduseres til skåling og utdeling av sigarer

Matrigenesen etablerte seg først blant middelklassen. Bøker med husholdsråd og håndbøker i barneoppdragelse, som tidligere hadde vært rettet mot fedre, ble nå bare rettet mot mødre. Det gamle bildet av «medhjelperen» ble helt overskygget av nye bilder av husmoren etter hvert som kvinner fikk hovedansvar for alt som angikk husholdet. Rollen som ektemann, som nå var løsrevet fra praktisk arbeid i husholdet, ble middelklassemannens primære familieidentitet, og faderskap ble i så høy grad underordnet ektemannrollen at det ble umulig å tenke seg enslig faderskap. Menns bånd til hjem og familie gikk nå kun gjennom kvinner og resultatet ble at de ble fjerne figurer – fremmede for sine egne barn. En historie forteller om en ærverdig viktorianer, pastor Sabine Baring-Gould, far til seksten, som ikke gjenkjente sin egen datter i et juleselskap i menigheten: «Og hvem sin lille jente er du?» sies det at han spurte, og det stakkars barnet svarte: «Jeg er din, pappa.»⁴⁸

Bak denne endringen lå ikke bare fedres fysiske fravær, men også nye teorier om forplantning. I 1840-årene ble spontan eggdannelse hos dyr oppdaget, og dette åpnet veien for oppdagelsen av det menneskelige egg og anerkjennelsen

av kvinners uavhengige rolle i reproduksjonsprosessen. Dannelsen av det menneskelige egg ble ikke vitenskapelig bevist før i 1930-årene, men forestillingen om matrigenese ventet ikke på denne avsløringen.⁴⁹ Medisinen hadde allerede trukket vekk naturens slør og beskrevet graviditet og fødsel som naturlige prosesser hvor legen og moren samarbeidet om å gi liv.⁵⁰ Etter hvert som leger ble mer involvert i svangerskapsomsorg, ble fedrene mindre involvert. For kvinner ble graviditet for første gang et forlenget overgangsrituale som etablerte og bekrefte den antatte eksistensen av en naturlig skapelsesprosess. En tilstand som en gang hadde vært knyttet til skam og til og med betraktet som farlig, ble nå noe attraktivt og til og med forførende. Ludmilla Jordanova har observert at den nyvurderingen av reproduksjonen som oppsto sent i det attende og tidlig i det nittende århundre redefinerte kvinner som «bærere av liv og livgivende, og følgelig var en gravid kvinne både livets kvintessens og et erotisk objekt.»⁵¹

Etter hvert som den vordende mor ble mer synlig ble den vordende far mer usynlig. Moderne faderskap hadde intet parallelt overgangsrituale, ingen form for mannlig svangerskapsplage som kunne symbolisere en faderlig forbindelse til fosteret. I 1850-årene skjedde det en fullstendig forandring av fødselen innenfor middelklassen. Den opphørte å være en eksklusivt kvinnelig hendelse idet den mannlig legen erstattet den kvinnelige jordmoren. Også ektemannen fikk adgang til fødestuen, men bare «for å trøste, oppmuntre og hjelpe til med å bringe hustruen gjennom fødselskrisen; og for å roe henne og bringe henne til fatning etter opphisselsen eller ekstasen som ofte kommer over henne ved fødselen».⁵² Tidligere ble det nyfødte barnet seremo-

nielt atskilt fra moren for å klargjøres til sin andre fødsel. Nå ble det umiddelbart gitt til henne og lagt til brystet, og dette var moderskapets åpenbaring – øyeblikket som i Dickens' roman *David Copperfield* forvandler «barnehustruen (Dora) til en kvinne.»⁵³ Å se mor og barn sammen for første gang hadde åpenbart en forvandlende effekt på menn også, og «fikk det til å føles som,» husker Amos Alcott, «at jeg virkelig var far».⁵⁴

Fødselen var nå blitt middelklassekvinnens viktigste overgangsrituale. Det var fortsatt nødvendig med en rituell utestenging (som nå ble kalt «renselse»), men fordi det foregikk hjemme, «... på hennes territorium, kunne kvinnen gjeninnta seg selv og gjennom moderskapet utføre sin egentlige oppgave. Deretter kunne hun vende tilbake til samfunnet som et nytt menneske».⁵⁵ Det fantes ikke noe mannlig motstykke. Fedres deltagelse i skapelsen av nytt liv forble en soveromshemmelighet, og de gamle patriarkalske ritualene ble redusert til skåling og utdeling av sigarer. Situasjonen ble enda verre da fødselen i dette århundret gradvis ble en sykehussak. Fedre ble fra starten av utestengt fra fødestuen, noe som marginaliserte dem enda mer. Ifølge en britisk nedtegnelse fra 1930-årene ble de redusert til tilskuere:⁵⁶

Mor, begge bestemødre, sykepleieren og til og med legen, en sviker mot sitt eget kjønn . . . Alle ser ut til å legge for dagen en grusom glede over å få faren til å føle hvor fullstendig utenfor han er; han får bare lov til å kikke på sin lille sønn eller datter, eller å holde den lille bylten et øyeblikk mens de betrakter ham med frykt: tenk om han skulle miste barnet. Det er så mye enklere for faren å bare gli helt ut i bakgrunnen, at det er fare for

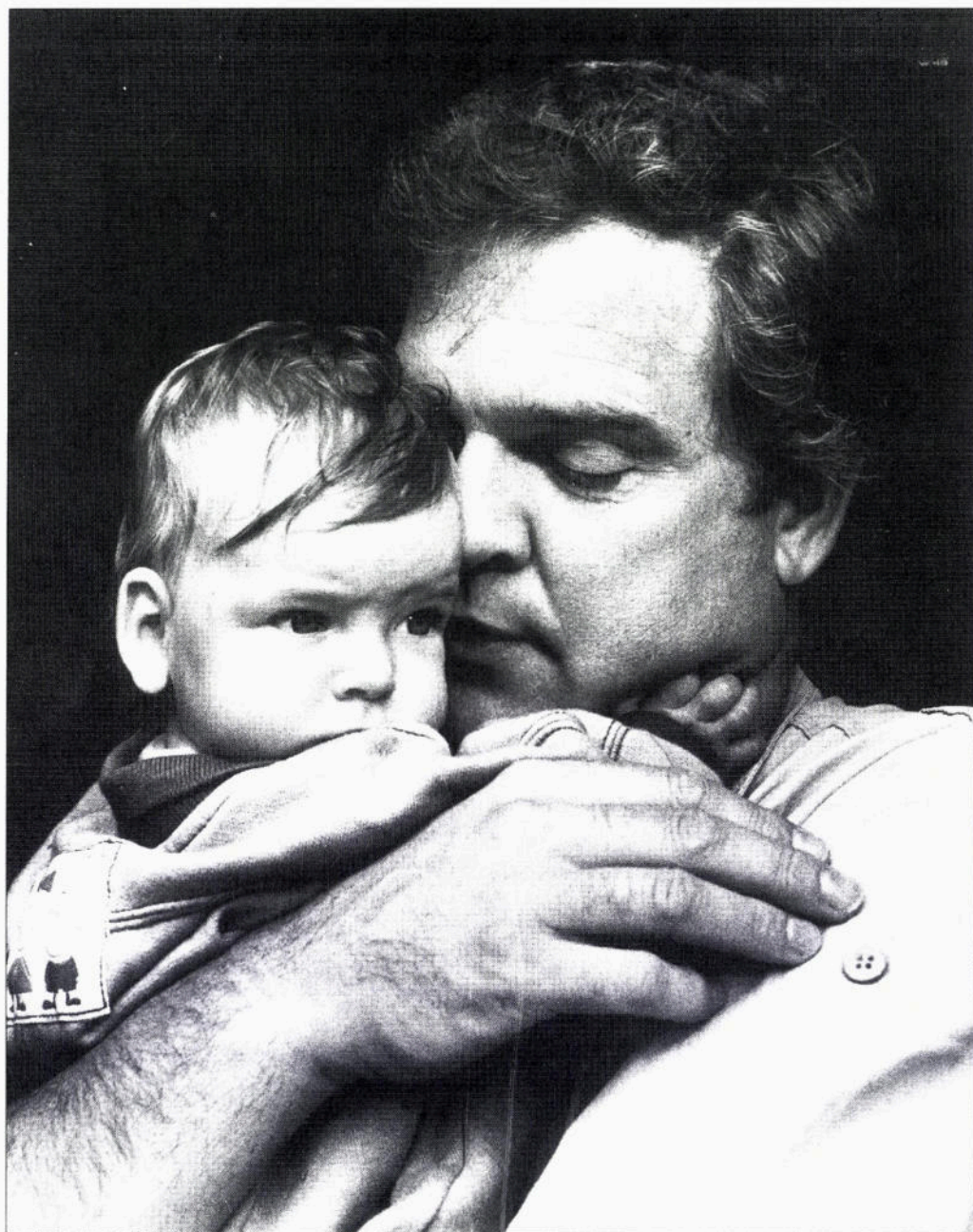

Foto: Per-Anders Rosenkvist, Samfoto.

at han snart er fullstendig ute av bildet.

I denne utlegningen av forplantningen sluttet faderskapet der moderskapet be-

gynte. Det er ikke å undres over at middelklassefaderskap på denne tiden dreide seg om kvelder, helger og visse merkedager, som juleaften, da menn var julenisse – den ytterste forsørger.

Broderskapsordener som menns familier

Arbeiderklassens forestillinger om forplantningen endret seg saktere, og så sent som i 1890-årene påsto arbeidere i Storbritannia at de opplevde graviditeten på kroppen. En fyr fortalte den skeptiske legen sin: «Du kan bare le, doktor, men jeg vet alltid når det (befruktnings) skjer uten at kona mi sier noe om det, og hvorfor skulle jeg ikke det, for jeg er jo faren.»⁵⁷ Menn og gutter i arbeiderklassen fortsatte å være involvert i barneoppfostring lenger enn menn og gutter i middelklassen, men allerede tidlig i det tyvende århundre gjorde innsnevringen av faderskapet til familieforsørgerrollen det vanskelig for dem å uttrykke sitt forhold til barn slik de hadde gjort før.⁵⁸ Nære relasjoner til barn ble til noe som ikke passet seg en mann og som kunne føre til at det ble stilt spørsmålsteget, ikke bare ved hans heteroseksualitet, men også ved om han var riktig voksen.⁵⁹

Middelklassemennenes overlegne evne til å oppfylle sine forsørgerforpliktelser gjorde at deres faderskap virket mindre problematisk enn arbeiderklassemennenes, men selv under tidligkapitalismens og nasjonsbyggingens heroiske periode i det nittende århundre – da menn fra eliten kunne få utløp for sin tapte skaperkraft gjennom sine karrierer og gjennom makten som plasserte dem i patriarkalske posisjoner vis-à-vis andre menn og av og til, som ved militærtjeneste og utførelse av borgerplikter, vis-à-vis hele folk – fantes det åpenbart en sorg over tapt skaperkraft. I løpet av denne perioden var det mulig for menn å leve ut sine skaperkraftfantasier gjennom tallrike organisasjoner for menn som dukket opp i 1850-årene og blomstret frem til den første verdenskrig.⁶⁰ I broderskapslosjer

og klubber for menn, i militære og paramilitære organisasjoner, deltok de i omstendelige initieringsritualer som brukte fødselssymboler og ga dem den opplevelsen av skaperkraft som nå var blitt tildelt kvinner.

I realiteten var disse broderskapsordenene menns familier – atskilt fra og komplementære til viktoriatidens kvinnesentrerte familier. Inntil tidlig i dette århundret var det fullt ut akseptabelt at menn hadde sin egen form for hjemmeliv, at de spiste middag, losjerte og ferierte sammen. I dag er menns familier fra det nittende århundre bare et minne, som folk som Robert Bly nostalgisk gjenopprekker, men de er ikke lenger forenlige med kameratekteskap og familiefelleskap.⁶¹ I 1920-årene var losjene og broderskapsordnene i seg selv på nedtur og mennenes fellesskap var blitt redusert til «guttas kveld på byen.»⁶² Etter den andre verdenskrig begynte også menn fra arbeiderklassen å oppgi sine utenfor-hjemmet-hjem. Og i dag er menns liv nesten like sentrert om hjemmet som kvinners liv er.⁶³

Lekne fedre

Kameratekteskap skapte bedre ektemenn, men det forvandlet ikke faderskapets status. Tvert imot ble menns forbindelse til sine barn enda mer avhengig av hva slags forhold de hadde til sine koner. I løpet av vårt århundre ble moderskap mer lik en livstidskarriere, mens faderskap mer og mer lignet en deltidsbeskjeftigelse, noe menn gjør om kveldene, i helgene og på «familieferier» – ritualiserte øyeblikk av fellesskap der de som vanligvis er strenge fedre blir «moro-pappaer» som leker vilt med barna sine som om de selv var barn,

mens mødrene ser på, ute av stand til å oppgi sitt moderskap, selv for et øyeblikk.⁶⁴

Familier forblir kvinners familier, og fedre oppfører seg som konkurrenter om mors oppmerksomhet, som rivaler til sine egne barn.⁶⁵ Det har funnet sted en merkbar barnsliggjøring av menns atferd etter hvert som gutteaktighet er blitt mer og mer akseptabelt blant voksne menn i løpet av dette århundret.⁶⁶ Etter hvert som trenden i retning av kamerateskap og familiefellesskap ble forsterket, ble motsetningen mellom det å være en god ektemann og det å være en god far, sterkere.

Familieverdiene oppjusteres

Dette århundrets nedgangstider og kriger har gjentatte ganger atskilt menn fra sine biologiske familier. I perioder med velstand og fred har det oppstått nye forventninger om et revitalisert faderskap, men disse forventningene har aldri blitt innfridd. Hver ny fiasko for «det nye faderskap» har fra 1920-årene og fremover ført til økt bekymring og stadig mer desperate tiltak, noe som har kulminert i dagens situasjon.⁶⁷ Alliansen av moralister og samfunnsforskere som for tiden danner den såkalte «familieverdi»-bevegelsen blir stadig mer frustrert og krever stadig strengere tiltak både mot slappe fedre og enslige mødre, som de anser som like ansvarlige for de farløse familiene.⁶⁸ De ser bort ifra det faktum at familieforsørgerrollen, som aldri har vært helt tilgjengelig for mannlige arbeidere, har blitt vanskelig å opprettholde selv for middelklassemennene innenfor den omstrukturerte globale økonomien på slutten av det tyvende århundre. Siden 1970-årene har familier som forventer å opprettholde en middel-

klasse-levestandard måttet ha to inntekter og i enkelte perioder mer. Riktignok har kvinners inntreden i karrierer med høy inntekt gitt mange menn en unnskyldning for å frigjøre seg fra familieforsørgerrollen.⁶⁹ Men det er ikke grunnlag for å hevde at menn ønsker seg bort fra familien som sådan. Faktisk peker alle tegn i retning av å konkludere med at faderskap aldri før har blitt verdsatt så høyt og at menn aldri før har ønsket familieliv så mye.⁷⁰

Dette er slett ikke overraskende, siden de livsområdene hvor menn en gang la grunnlag for sin egen skaperkraft – skoler bare for menn, broderskapsorganisasjoner og militæret – ikke lenger er menns enemerker. Produktivt arbeid av den sorten som tidligere ga rom for mannlig skaperevne er ikke lenger forbeholdt menn og menn må konkurrere om det synkende antallet jobber der kreativitet blir verdsatt.⁷¹ I en stadig mer rasjonalisert og byråkratisert verden er hjemmet den eneste tilgjengelige sfære for skapende utfoldelse, men også der møter menn tøff konkurranse, og deres skaperkraft forvises oftest til garasjen eller kjelleren.⁷²

Dette er situasjonen som bidrar til det som sosiologen Frank Furstenberg kaller «gode fedre, dårlige fedre»-komplekset.⁷³ Flere menn ønsker å være gode fedre, men normene for å være god far, definert som familieforsørgelse og sekundær foreldrerolle, har måttet holde tritt med kravene til god (mors)omsorg, som har økt enormt i den samme perioden.⁷⁴ Dagens entydige krav til foreldrerollen er beundringsverdige, men menn er langt mindre forberedt på å leve opp til dem enn kvinner er. Jenter sosialiseres til foreldrerollen på måter som gutter ikke opplever. Deres vei frem mot moderskapet starter lenge før graviditeten,

mens menn stort sett opplever faderskapet i og med fødselen. Forsøk på å trekke menn inn på et tidligere tidspunkt ser ut til å ha vært bare delvis vellykkede, og har også ført til en enda sterkere følelse av underlegenhet og frustrasjon.⁷⁵ Riktignok er det nå vanlig med menn i fødestuen, hvor deres nærvær har vært nærmest obligatorisk siden 1970-årene.⁷⁶ Men fordi de først og fremst er der for å hjelpe til, føler de seg i beste fall på siden og noen ganger helt ubrukelige. I mange tilfeller er båndene mellom far og barn bare midlertidige.⁷⁷ Kort etter fødselen faller menn tilbake til de gamle definisjonene av faderskap og overøser mor og barn med oppmerksomhet og materielle goder – men for å kunne gjøre dette må de arbeide mer og bli mindre tilgjengelige enn før. Menns uvilje mot å benytte seg av selv de mest generøse tilbud om fødselspermisjon i Danmark og Sverige må tilskrives opprettholdelsen av en definisjon av faderskap som kun legger vekt på å være gode forsørger.⁷⁸

Serie-faderskap som ny familieform

På tross av de beste hensikter, lever moderne fedre ikke opp til standardene som Luther satte for nesten et halvt årtusen siden. Det er nå på det rene at det har vært bare små endringer i arbeidsdelingen i husholdet siden 1960-årene og at de fleste «simple» oppgavene som har med barneoppfostring å gjøre fortsatt faller på kvinner.⁷⁹ Furstenbergs oppfatning om at «det er mulig at fedre i den nære fortid gjorde mer enn de fikk æren for og at fedre i dag gjør mindre enn vi tror», finner nok av støtte i det historiske materialet.⁸⁰ Men det ville være feil å betrakte dette som dårlig utførelse av farsrollen,

spesielt når menn strever for å leve opp til det som er samfunnets definisjon på godt faderskap. Studier viser at når menn ikke klarer å leve opp til kravene til en god familieforsørger, gir de ikke avkall på faderskap men prøver heller igjen med en ny kone og nye barn. I en tid hvor det er lett å få skilsmisse, har dette ført til serie-faderskap som svarer til seriemonogamiet som er karakteristisk for dagens ekteskapsmønster. Det er en klar sammenheng mellom de to fenomenene.⁸¹

Menn ønsker barn, men ikke nødvendigvis egne barn. For dem er ekteskap og faderskap en pakke.⁸² Kvinner kan atskille ekteskap og moderskap, men utsetter seg ofte for stor risiko ved å gjøre det, men mens kvinner nå tillates å være serie-hustruer, finnes det ikke noen mulighet for serie-moderskap. Dagens rettstviser viser at kvinner som gir avkall på sine barn (om så bare til pass på dagtid) risikerer å miste sitt moderskap. Menn som gir avkall på sine barn kan bli fordømt som dårlige fedre, men ut ifra dagens forestillinger om kjønn og forplantning er deres manndom aldri i fare.

Rammene for faderskapet må endres

I dag finnes ikke lenger menns familier, bare kvinners. På tross av alt som i dette århundret har blitt sagt om et nytt faderskap, er vestlig kultur ute av stand til å se for seg et faderskap som både kan gi liv og forsørge. De som i dag fremmer familieverdier liker å si at vårt problem er «dypest sett kulturelt, ikke politisk eller økonomisk», men løsningene deres går ikke til problemets kjerne, som dreier seg om selve den moderne reproduksjonskulturen.⁸³ Å forandre denne er ikke bare et

spørsmål om «foreldrekurs», men om endring av verdensbilder som nå er dypt rotfestet i den kapitalistiske økonomien, i nasjonalstaten og i både de biologiske og de atferdsorienterte vitenskapenes naturalisme. De som ønsker å revitalisere faderskapet vil plassere hele forandringsbyrden på individuelle menn, mens de forandringene som er nødvendige krever en revolusjon i våre sosiale og politiske systemer – noe de er motvillige til å ta inn over seg.

Men samtidig finnes det over hele den industrialiserte verden tegn på nye, dyptgående rystelser som drives frem av den globale kapitalistiske økonomiens vekslinger, av den post-nasjonale staten og av reproduksjonsteknologien. Familien er ikke lenger et fristed fra en ubarmhjertig verden, men er selv i økende grad gjenstand for markedskrefter.⁸⁴ Menn selger sin sæd, kvinner sin livmor. Og når de nye reproduksjonsteknologiene forvandler fosteret til en «ufødt pasient» og konstruerer et helt nytt vesen, «det ufødte barnet» – en liten person som er gitt en biologisk og juridisk identitet atskilt fra moren – er selv den en gang hellige forestillingen om moderskap under press.⁸⁵ Mødre stiller nå på lik linje med fedrene som vitner til en rekke standardiserte sykehusprosedyrer – et mektig rituale som de har lite kontroll over – som både symbolsk og materielt plasserer den skapende kraften hos legen og reduserer moren til en reproduksjonsmekanisme. Som en medisinerstudent fortalte til Robbie Davis-Floyd: «We shave 'em, we prep 'em, we hook 'em up to the IV and administer sedation. We deliver the baby, it goes to the nursery and the mother goes to her room. There's no room for niceties around here. We just move 'em right on through.»⁸⁶

Det gjenstår å få fastslått hvorvidt

noen av disse rystelsene vil være kraftige nok til å utløse en forandring i teori og praksis knyttet til reproduksjon som kan sammenlignes med det som skjedde for to hundre år siden.⁸⁷ Men selve det faktum at vi er her for å snakke om den kulturelle konstruksjonen av faderskap og menns familier, skulle bety at det kan være mulig med en kulturell rekonstruksjon av reproduksjonen som kan høyne faderskapets status uten at det skjer på bekostning av moderskapets status.⁸⁸ Jeg vil antyde at en passende ny vending i faderskapets historie kunne være i retning av at mor og far er like viktige for frembringelsen av sine barn, slik at hver av dem både gir liv og forsørger (*cogenesis*). Dette ville forutsette en ny symbolsk og rituell tilnærming til reproduksjonsbiologien og også grunnleggende nye forestillinger om forholdet mellom menn og kvinner og mellom voksne og barn. Det er ingen enkel sak å trekke opp veien fremover, men vi vil kanskje så vidt kunne starte i løpet av diskusjonene på denne konferansen.

John Gillis
Professor of History
Rutgers University

Plenumsforedrag på Men's Families. The First Nordic Men's Studies Conference i København 1.-2. oktober 1994. Foredraget er oversatt av Anne K. Haugstad.

Litteratur

- Atkinson, Clarissa. *The Oldest Vocation: Christian Motherhood in the Middle Ages*. Cornell University Press, Ithaca 1991.
- Badinter, Elizabeth. *Mother Love: Myth and Reality*. New York 1981.
- Bellah, Robert. *The Invasion of the Money World*. I D. Blankenhorn, Steven Bayme og Jean Bethke Elshtain (red.): *Rebuilding the Nest: A New Commitment to the American Family*. Family Service America Press, Milwaukee 1990.
- Best, Geoffrey. *War and Society in Revolutionary*

- Europe, 1778-1870. Leicester University press, Leicester 1982.
- Bly, Robert. *Iron John: a book about men*. Addison and Wesley, Reading, Mass. 1990.
- Bossy, John. *Christianity in the West, 1400-1700*. Oxford University Press, New York 1985.
- Boswell, John. *The Kindness of Strangers: the abandonment of children in Western Europe from late antiquity to the Renaissance*. Pantheon, New York 1988.
- Carlsen, Søren. Men's Utilization of Paternity Leave and Parental Leave Schemes. I S. Carlsen og J.E. Larsen (red.). *The Equality Dilemma: Reconciling Working Life and Family Life, Viewed in an Equality Perspective: The Danish Example*. Munksgaard International Publishers, København 1994.
- Carnes, Mark. *Secret Rituals and Manhood in Victorian America*. Yale University Press, New Haven 1989.
- Chinn, Carl. *They worked all their Lives: Women of the urban poor in England, 1890-1939*. Manchester University Press, Manchester 1988.
- Chira, Susan. War over Role of American Fathers. I *The New York Times*, 19. juni 1994, s. 22.
- Chodorow, Nancy. *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. University of California Press, Berkeley 1978.
- Clawson, Mary Ann. *Constructing Brotherhood: Class, Gender, and Fraternalism*. Princeton University Press, Princeton 1989.
- Cody, Lisa Ann. *The Politics of Body Contact: Disciplines of Reproduction in Britain, 1688-1834*. Upubliceret doktoravhandling, University of California at Berkeley 1993.
- Cressy, David. Thanksgiving and the Churching of Women in Post-Reformation England. I *Past and Present*, 141 (november 1993), s. 104-146.
- Dally, Ann. *Inventing Motherhood: The Consequences of an Ideal*. Burnell Books, London 1982.
- Daniels, Cynthia. Between Father and Fetuses: The Social Construction of Male Reproduction and the Politics of Fetal Harm. Upubliceret paper som ble presentert på møter i American Political Science Association 1993 (a).
- Daniels, Cynthia. *At Women's Expense: State Power and the Politics of Fetal Rights*. Harvard University Press, Cambridge 1993 (b).
- Davis-Floyd, Robbie E. *Birth as an American Rite of Passage*. University of California Press, Berkeley 1992.
- Delaney, Carol. *The Seed and the Soil: Gender and Cosmology in Turkish Village Society*. University of California Press, Berkeley 1991.
- Demos, John. The Changing Faces of Fatherhood. I John Demos. *Past, Present and Personal*. Oxford University Press, New York 1986.
- Dullea, Georgia. Expectant Fathers' Symptoms. I *The New York Times*, 6. september 1982, s. 38.
- Ehrenreich, Barbara. *The Hearts of Men: American dreams and the flight of men from commitment*. Anchor Books, Garden City, New York 1983.
- Frank, Stephen. «Their own Proper Task»: the Construction of Meanings for Fatherhood in Nineteenth-Century America. Upubliceret paper, 1992.
- Furstenberg, Frank F. Jr. Good Dads – Bad Dads: Two Faces of Fatherhood. I Andrew J. Cherlin (red.). *The Changing American Family and Public Policy*, Urban Institute press, Washington 1988.
- Genovese, Eugene D. *Roll, Jordan, Rolls: The World the Slaves Made*. Vintage, New York 1972.
- Gillis, John. Bringing Up Father. Britiske faderidentiteter fra 1750 til i dag. I *Den Jyske Historiker*, nr. 58-59 (1992), s. 149-176.
- Griswold, Robert. *Fatherhood in America: A History*. Basic Books, New York 1993.
- Herlihy, David. *Medieval Households*. Harvard University Press, Cambridge 1985.
- Hochschild, Arlie og Anne Machung. *The Second Shift*. Avon, New York 1990.
- Hunt, Lynn. *Politics, Culture, and Class in the French Revolution*. University of California Press, Berkeley 1984.
- Jackson, John Brinckerhoff. *A Sense of Place, a Sense of Time*. Yale University Press, New Haven 1994.
- Jackson, Sonia. Great Britain. I Michael Lamb (red.). *The Father's Role: Cross Cultural Perspectives*. Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale 1987.
- Jordanova, Ludmilla. Naturalizing the Family: Literature and Bio-medical Sciences in the Late Eighteenth Century. I Ludmilla Jordanova. *Languages of Nature: Critical Essays on Science and Literature*. Free Association Press, London 1986.
- Kimmel, Michael og Michael Messer. *Men's Lives*. Macmillan, New York 1989.
- Laqueur, Thomas. Orgasm, Generation, and the Politics of Reproductive Biology. I T. Laqueur og C. Gallagher (red.). *The Making of the Modern Body: Sexuality and Society in the Nine-*

- teenth Century. University of California Press, Berkeley 1987.
- Lewis, Charlie. «A Feeling You Can't Scratch»?: The Effect of Pregnancy and Birth on Married Men. I N. Beil og J. McGuire (red.). *Fathers: Psychological Perspectives*. Junction Books, London 1982.
- Lewis, Charlie. *Becoming a Father*. Open University Press, Milton Keynes 1986.
- Lewis, Jan. The Construction of Motherhood in Nineteenth Century America. I George Levine (red.). *Construction of the Self*. Rutgers University Press, New Brunswick 1992.
- Lewis, Judith Scheid. *In the Family Way: Child-rearing in the British Aristocracy, 1760-1860*. Rutgers University Press, New Brunswick 1986.
- Lummis, Trevor. The historical dimensions of fatherhood: A case study 1890-1914. I Lorna McKee og Margaret O'Brien (red.). *The Father Figure*. Tavistock, London 1982.
- Martin, Emily. The Egg and the Sperm: How Societies Construct a Romance based on Stereotypical Male-Female Roles. I *Signs*, 16, nr. 3 (vår 1991), s. 485-501.
- Meachem, Standish. *A Life Apart: The English Working Class, 1890-1914*. Thames & Hudson, London 1977.
- Mellman, Mark, Edward Lazarus og Allan Rivlin. Family Time, Family Values. I D. Blankenhorn, Steven Bayme og Jean Bethke Elstain (red.). *Rebuilding the Nest: A New Commitment to the American Family*. Family Service America Press, Milwaukee 1990.
- Merchant, Carolyn. *The Death of Nature: Women, Ecology and the Scientific Revolution*. Harper & Row, New York 1980.
- Mosse, George L. *Nationalism and Sexuality: Middle-Class Morality and Sexual Norms in Modern Europe*. University of Wisconsin Press, Madison 1985.
- Newman, L.F. Some references to the Couvade in Literature. I *Folk-Lore*, lli, nr. 3 (september 1942).
- Owens, David. The desire to father: Reproductive ideologies and involuntary childless men. I Lorna McKee og Margaret O'Brien (red.). *The Father Figure*. Tavistock, London 1982.
- Ozment, Steven. *When Fathers Ruled: Family Life in Reformation Europe*. Harvard University Press, Cambridge 1983.
- Pahl, R. *Division of Labour*. Blackwell, Oxford 1984.
- Paige, Karen og Jeffrey. *The Politics of Reproductive Ritual*. University of California Press, Berkeley 1981.
- Pollock, Linda. *Forgotten Children: Parent-Child relations from 1500-1900*. Cambridge University Press, Cambridge 1983.
- Pollock, Linda. Embarking on a rough passage: the experience of pregnancy in early modern society. I V. Fildes (red.). *Women as Mothers in Pre-Industrial England*. Routledge, London 1990.
- Popenoe, David. Family Decline in America. I D. Blankenhorn, Steven Bayme og Jean Bethke Elstain (red.). *Rebuilding the Nest: A New Commitment to the American Family*. Family Service America Press, Milwaukee 1990.
- Popenoe, David. The Family Condition of America: Cultural Change and Public Policy. I H. Aaron, T. Mann og T. Taylor (red.). *Values and Public Policy*. The Brookings Institution, Washington 1994.
- Reich, Robert. *The Work of Nations: preparing ourselves for the 21st Century*. Knopf, New York 1991.
- Richards, Martin P.M. How should we approach the study of fathers? I Lorna McKee og Margaret O'Brien (red.). *The Father Figure*. Tavistock, London 1982.
- Richardson, Frank Howard. Fatherhood. I Len Chaloner (red.). *The Mother's Encyclopedia*. British utgave, Allen and Unwin, London 1939.
- Riley, Madeline. *Brought to Bed*. A.S. Barnes, South Brunswick og New York 1968.
- Roberts, David. The Paterfamilias of the Victorian Governing Class. I Anthony Wohl (red.). *The Victorian Family*. Croom Helm, London 1978.
- Ross, Ellen. *Love and Toil: Motherhood in Outcast London, 1870-1918*. Oxford, New York 1993.
- Rothman, Barbara Katz. *Recreating Motherhood: Ideology and Technology in a Patriarchal Society*. Norton, New York 1989.
- Rotundo, E. Anthony. American Fatherhood: A Historical Perspective. I *American Behavioral Scientist*, xxi (1985), s. 7-25.
- Rotundo, E. Anthony. *American Manhood: Transformations in Masculinity to the Modern Era*. Basic Books, New York 1993.
- Ryan, Mary. *The Empire of Mother: American writing about domesticity*. Haworth, New York 1982.
- Sommer, Dion. Fatherhood and Caring: Who Cares. I S. Carlsen og J.E. Larsen (red.). *The Equality Dilemma: Reconciling Working Life and Family Life, Viewed in an Equality Perspective: The Danish Example*. Munksgaard

- International Publishers, København 1994.
- Stacey, Judith. The New Family Values Crusaders. I *The Nations*, 25. juli/1. august 1994, s. 119-122.
- Stack, Carol og Linda Burton. Kinscripts. I Walter Heinz (red.). *Theoretical Advances in Life Course Research*. Deutsch Studien Verlag, Weinheim 1991.
- Stone, Lawrence. *The Family, Sex and Marriage in England, 1500-1800*. Harper and Row, New York 1977.
- Suitor, J. Jill. Husbands' Participation in Childbirth: A Nineteenth Century Phenomenon. I *Journal of Family History*, vi, nr. 3 (høst 1981).
- Tadmore, Naomi. «Family» and «friend» in *Pamela*: a case-study in the history of the family in eighteenth century England. I *Social History*, xiv, nr. 3 (oktober 1989), s. 289-306.
- Thayer, William H. *Pastor's Wedding Gift*, Boston 1854.
- Thomas, Keith. *Religion and the Decline of Magic*. Scribner's, New York 1971.
- Thurer, Shari. *Myths of Motherhood: How Culture Reinvents the Good Mother*. Houghton Mifflin, Boston 1994.
- Ulrich, Laurel Thatcher. *Goodwives*. Knopf, New York 1982.
- Weeks, Jeffrey. *Coming Out: Homosexual Politics in Britain from the nineteenth century to the present*. Quartet, London 1990.
- Wertz, Richard W. og Dorothy. *Lying-in: A History of Childbirth in America*. Free Press, New York 1977.
- Wilson, Adrian. Participant or Patient? Seventeenth Century childbirth from the mother's point of view. I Adrian Wilson. *Patients and Practitioners: Lay perception of medicine in pre-industrial societies*. Cambridge University Press, Cambridge 1985.
- 5 samme sted, s. 60.
- 6 samme sted, s. 69-70.
- 7 Davis-Floyd 1992; Thurer 1994, kap. 7.
- 8 Jackson 1987, s. 35-42; C. Lewis 1982, s. 51ff.
- 9 Thurer 1994, s. 213.
- 10 Paige og Paige 1981, s. 67-68.
- 11 Om den moderne maskulinitetens problematiske status, se Kimmel og Messer 1989; Griswold 1993, kap. 11 og Richards 1982, s. 57-71.
- 12 Thurer 1994, s. 287.
- 13 Owens 1982, s. 82.
- 14 Se Chodorow 1978.
- 15 Owens 1982, s. 82.
- 16 Richards 1982, s. 68-70.
- 17 Om vekslende forestillinger om fedre, se Demos 1986, s. 41-67 og Rotundo 1985.
- 18 Bossy 1985, s. 11.
- 19 Herlihy 1985, s. 127-130; Atkinson 1991, kap. 5.
- 20 Thurer 1994, kap. 5.
- 21 Så sent som tidlig i det attende århundre var utdannede europeere fortsatt fascinert av forestillingen om «gravide menn». Om datidens oppfatninger om reproduksjon, se Cody 1993.
- 22 Ozment 1983, s. 110.
- 23 Wilson 1985, s. 137. En mer utfyllende fremstilling av dette gis i Gillis 1992.
- 24 Delaney 1991, s. 59-60.
- 25 Pollock 1990, s. 53.
- 26 I Tyrkia har de ikke noe motstykke til dåpen, for muslimer tror at den andre og høyere fødselen skjer i forbindelse med døden. Delaney 1991, s. 60.
- 27 Thurer 1994, s. 162.
- 28 En femtenhundretallsfremstilling av kirkegang, sitert i Thomas 1971, s. 60. Se også Wilson 1985, s. 138-139; og Cressy 1993.
- 29 J.S. Lewis 1986.
- 30 Ulrich 1982.
- 31 Thurer 1994, s. 186.
- 32 Griswold 1993, kap. 2; Demos 1986, s. 45; Rotundo 1993, kap. 1.
- 33 Ozment 1983, s. 132.

Noter

- 1 Thurer 1994 s. 252-275; Dally 1982.
- 2 Denne standardfremstillingen gis av Badinter 1981. Griswold 1993 gir en mer nyansert behandling og skriver at «moderniseringen av foreldreskapet har for en stor del vært en modernisering av moderskapet» (s.128).
- 3 Delaney 1991, s. 26.
- 4 samme sted, s. 26-27.

- 34 Sitert i Ozment 1983, s. 8.
- 35 Boswell 1988.
- 36 Tadmor 1989.
- 37 Genovese 1972, s. 70-75.
- 38 Herlihy 1985, s. 159. John Boswell anfører tall fra Toulouse i 1800 om at 25 prosent av befolkningen ga avkall på sine spedbarn. Boswell 1988, s. 11.
- 39 Sitert i Thayer 1854, s. 41. Jeg har Frank 1992, s. 70, å takke for dette sitatet.
- 40 Hunt 1984, kap.1. Om broderskapsbånd, se Mosse 1985.
- 41 Sitert i Best 1982.
- 42 Om den økende forherligelsen av ungdom og menns tilegnelse av gutteaktighet, se Rotundo 1993, s. 257-259.
- 43 Griswold 1993, s. 13.
- 44 Om denne endringen, se J. Lewis 1992, kap. 1.
- 45 Begrepet *kinscription* har jeg fra Carol Stack og Linda Burton 1991. (Oversetters anmerking: *kinscription* er her oversatt med innskriving.) Om den sosiale konstruksjonen av moderskap, se Ryan 1982.
- 46 Denne prosessen hadde sine røtter i det syttende århundre, men ble ikke avsluttet før det nittende. Se Merchant 1980; og Rotundo 1993, kap. 7.
- 47 Thurer 1994, kap. 6.
- 48 Sitert i Roberts 1978, s. 60. Om far som en fremmed, se Demos 1986, s. 48ff.
- 49 Laqueur 1987, s. 24ff.
- 50 Wertz og Wertz 1977, s. 82.
- 51 Jordano 1986, s. 106.
- 52 Sutor 1981, s. 284.
- 53 Sitert i Riley 1968, s. 5.
- 54 Sitert i Pollock 1983, s. 205.
- 55 Wertz og Wertz 1977, s. 80.
- 56 Sitert i Richardson 1939, s. 217.
- 57 Sitert i Newman 1942, s. 156. Om de nære forbindelsene noen arbeiderklasse menn hadde til sine barn, se Lummis 1982, s. 46-47.
- 58 Chinn 1988, s. 16-17; Meachem 1977, s. 116-118; og Ross 1993.
- 59 Jeffrey Weeks har tatt for seg den økende opptattheten av homoseksualitet på denne tiden. Weeks 1990; også Rotundo 1993, s. 278ff.
- 60 I løpet av den andre halvdel av det nittende århundre utgjorde disse et utenfor-hjemmet-hjem for de fleste middelklasse menn og mange arbeiderklasse menn. Om ritualene, se Clawson 1989, kap. 2-5; Carnes 1989; og også Rotundo 1993, kap. 4.
- 61 Bly 1990.
- 62 Griswold 1993, kap. 6; Clawson 1989, kap. 7.
- 63 samme sted, kap. 9.
- 64 Utviklingen av «moro-pappaen» er ettersporet av Demos 1986, s. 50-51; og Griswold 1993, kap. 6. Tidlig i dette århundre ble britiske fedre ofte behandlet som det største barnet i familien. Meachem 1977, s. 117-118; og Chinn 1988, s. 62. Den økte aksepten for barnslige (guttete) trekk hos voksne menn bemerkes også av Rotundo 1993, s. 257.
- 65 Demos 1986, s. 62. Om dette fenomenets psykiske mekanismer, se Richards 1982, s. 70ff.
- 66 Om denne tendensen, se Rotundo 1993, s. 257-258. Også britiske observatører bemerket at ektemenn hadde blitt det største barnet i familien. Se Chinn 1988, s. 52.
- 67 Chira 1994.
- 68 For de seneste uttrykkene for denne posisjonen, se Popenoe 1990, s. 39-52. For en kritisk vurdering av den nye familieverdibevægelsen, se Stacey 1994.
- 69 Ehrenreich 1983.
- 70 De nyeste spørreundersøkelserresultatene bringes av Mellman, Lazarus og Rivlin 1990, s. 73-92.
- 71 Ifølge Robert Reich utgjør disse bare ca. tolv prosent av alle fremtidige jobber. Reich 1991.
- 72 Om økt arbeid innenfor husholdet, se Pahl 1984; og også J.B. Jackson 1994, kap.10.
- 73 Furstenberg 1988, s. 193-218.
- 74 Thurer 1994, s. 286-290.
- 75 C. Lewis 1982, s. 51ff; C. Lewis 1986, s. 31-39 og 60-67; J.B. Jackson 1994, s. 42. Nyere rapporter om misunnelig og destruktiv atferd hos fedre finnes i Dullea 1982.
- 76 S. Jackson 1987, s. 37.
- 77 C. Lewis 1986, s. 59-64; s. Jackson 1987, s. 38.
- 78 Carlsen 1994, s. 79-90. Om Sverige, se C. Lewis 1986, s. 189. Om den økende kommer-

- sialiseringen av faderskapet, se «Here Ye, Hear Ye, Our Baby is Here» i *The New York Times*, 9. august 1990.
- 79 Hochschild og Machung 1990; C. Lewis 1986, s. 175.
- 80 Furstenberg 1994, s. 207.
- 81 Furstenberg 1994, s. 204-205, kaller det «transitt-faderskap». Om seriemonogami, se Stone 1977, s. 685-687.
- 82 Griswold 1993, s. 232.
- 83 Popenoe 1994, s. 102.
- 84 Bemerkninger fra Arlie Hochschild i et panel om «What's Behind the Debate on Family Values?», American Sociological Association Convention, Los Angeles, 6. august 1994. Se også Bellah 1990, s. 227-236.
- 85 Rothman 1989, s. 114-116; også Davis-Floyd 1992, kap.3.
- 86 Sitert i Davis-Floyd 1992, s. 55; også Martin 1991; Thurer 1994, s. 294; Rothman 1989, kap.2.
- 87 På tross av at man nylig har slått fast at fosterets helse avhenger av sædkvaliteten er det kun moren som uvegerlig får skylden for foster-skader. For en analyse av hvordan kulturen overkjører vitenskapen på dette området, se Daniels 1993 a og b.
- 88 For lignende tanker, se Sommer 1994, s. 155-166.

Menns rettigheter, menns myter og menns lyter

Maskulinitetsbestrebelser i dagens Nord-Amerika

Av Michael S. Kimmel

Kimmels foredrag: *Men's Rights, Men' Rites and Men's Wrongs. The Politics of Masculinity in North-America today* er opprinnelig skrevet som åpningsforedrag til den første nordiske mannsforskningskonferansen i København i oktober i fjor. Konferansen dreide seg om «menns familier». I sitt innlegg ser Kimmel dette temaet i lys av ulike retninger innen dagens mannsforskning: antifeminister, maskulinister og profeminister, og plasserer seg selv som profeminist.

Dere som lever i de nordiske landene er kommet langt når det gjelder å legge til rette for at kvinner kan få makt i den offentlige sfære. Dere har jo kvinnelige statsråder, hvor kvinnespørsmål blir kalt nettopp *kvinnespørsmål*, og noen av dere har til og med kvinnelige ordførere og statsledere. Så dere vet at kvinnelivet spiller en rolle som – kvinners liv.

Men hvordan står det til når det gjelder spørsmålet om menn? Forstår vi på samme måte at menns liv spiller en rolle som *menns* liv, at menns liv er like kjønnnet? Jeg tror ikke det. Jeg mener ikke å si at dette er kvinnes skyld, tvert imot. Det var feministiske kvinner som først

forklarte oss hva kjønn betyr. Jeg skal komme tilbake til dette poenget snart, men vil først be dere legge merke til konferansetittelen, som et eksempel.

«Menns familier». Overraskende provoserende. Det er en tilsynelatende selvmotsigelse, ett av disse uttrykkene hvor de to termene gjensidig utelukker hverandre, som «forretningsetikk», «kjempe-reke» – og min favoritt: «samfunnsvitenskap». Hvis en sa «menns arbeid» eller «kvinners familier», ville alle forstå hva en mente. Men «menns familier»? Hva skal det bety? Familier som består av menn? Hvilken rolle har menn i familier?

Hvorfor lyder «menns familier» så underlig?

Jeg vil rette oppmerksomheten mot uttrykket «menns familier» og hvorfor det lyder så underlig, og jeg vil gjøre det ved å stille en rekke spørsmål om hvor mennene er i dag og hvorfor de er der. Og jeg vil særlig se på de måtene som menn har forholdt seg til endringene i *kvinnens* liv på, og bruke temaer fra familien for å illustrere disse.

La meg begynne med en oppramsing av navn. Mange av de nevnte kjenner dere; enkelte kjenner dere ikke. Høyesterettsdommer Clarence Thomas. Fotballstjerne O.J. Simpson. Mesterbokseren Mike Tyson. Senator Robert Packwood. Filmstjerne og regissør Woody Allen. John Wayne Bobbitt. Tailhook. Citadellet. Spur Posse. I Nord-Amerika går det knapt en uke uten at et nytt navn kommer i rampelyset, et nytt navn som viser krisen i forholdet mellom kvinner og menn; et brudd, et sammenbrudd.

Og de sakene disse navnene gir assosiasjoner til – seksuell trakassering, voldtekt, konemishandling (og mord), kvinnekriminering – er saker som har blitt daglig kost på debattprogrammene i TV, i blader og aviser og hos «mannen i gata».

Men hvorfor akkurat disse sakene? Og hvorfor akkurat nå? Hva har disse sakene å gjøre med relasjonene kvinnemann i Nord-Amerika? Hva betyr de for menn? Hvordan forholder menn seg til dem? Hva er konsekvensene av disse reaksjonene for menns personlige liv, deres hjem og familier? Det er disse spørsmålene jeg vil beskjeftige meg med i dette innlegget.

For å se på disse spørsmålene vil jeg undersøke noen av de historiske røttene til dagens «maskulinitetskrise» i Nord-

Amerika, hvis det er det det er. Jeg vil så gi dere et riss av de måtene menn har forholdt seg til denne «krisen» på.

En revolusjon blant kvinner

Men før jeg gjør det, vil jeg starte med noen grunnleggende antagelser. Vi møtes for å snakke om «menns familier» – og godt er det. Tross alt, hvis det har foregått en revolusjon blant kvinner i vår tid, så kan det beskrives som følger: feminismen gjorde det mulig for kvinner å forlate hjemmet og søke utfoldelse i arbeidslivet, gjennom utdanning og i det offentlige liv. I tillegg nektet kvinnene å gi avkall på sine ønsker om å være mødre og omsorgspersoner. Men det har ikke vært en tilsvarende revolusjon blant menn; en bevegelse vekk fra den offentlige sfære og tilbake til hjemmet, tilbake til familien.

Uansett om vi ønsker å ta for oss kvinner eller menn, så kan vi ikke betrakte «familien» som en institusjon som eksisterer atskilt fra den offentlige arena, det være seg arbeidsplassen, universitetet eller det politiske liv. De to sfærene er nært knyttet til hverandre. Dere som lever i de nordiske land har forstått at å frigjøre kvinnene *fra* familiens krav for å delta i det offentlige liv har måttet bety institusjonelle endringer. Ved hjelp av politiske beslutninger, er «familievennlige» tiltak – som barnehager, fødselspermisjoner, fleksitid etc. – blitt satt i verk i det offentlige liv.

Og for å kunne ta opp menns erfaringer i familien, må vi ta opp menns erfaringer utenfor familien. Det må komme en tilsvarende frigjøring av menn *fra* kravene i det tradisjonelle karriereløpet, og dette vil kreve både en holdningsendring og institusjonelle, politiske endringer.

Slik jeg ser det må denne revolusjonen – de store endringene i kvinners liv og den tilsvarende mangel på endring i menns liv – danne utgangspunktet for enhver diskusjon som dreier seg om det endrede grunnlaget for forhold mellom kjønnene. Det dannet grunnlaget for kvinneforskningens tilblivelse og selvsagt også for mannsforskningens tilblivelse.

Tenk over hvor kvinneforskningen kom fra. Den mest betydningsfulle endringen i kvinners liv i løpet av de siste tre tiårene er at feminismen har gjort kjønn synlig. Det var tross alt feministene som først gjorde oss oppmerksomme på at kjønn har betydning, at kjønn er ett av de organiserende prinsippene for samfunnslivet, ja, at kjønn er et hovedprinsipp for det sosiale liv. Feminismen synliggjorde kjønn – både som en erfaringskategori og som et maktforhold.

Akademia har vært en av de mest mottagelige arenaer for denne innsikten (sic!).¹ Så å si hvert eneste universitet i USA har nå et kvinneforskningssenter, noen av dem har til og med status som institutt med eksamensrett. Det finnes kvinneforskningslitteratur på ethvert universitetsforlags publikasjonsliste, og det sies at den utgjør den største markedsandelen av fagboksalget.²

Ekte mannfolk studerer ikke kjønn

Det eneste problemet med denne innsikten er at menn ikke har den. Når vi sier ordet «kjønn», mener vi ofte kvinner. La meg ta et eksempel: Forrige uke sto jeg med en bok i hånda som het *Kjønn og psykologi*. Hva fant jeg i den? Jo, en samling med femten artikler om kvinner,

og så å si bare om heteroseksuelle hvite kvinner – ingen artikler om menn, ingen artikler av menn og bare én artikkel om lesbiske og ingen om homoseksuelle menn. Hvor mange av dere har holdt en forelesning om «Sosiologi og kjønn» og funnet rommet befolket av nesten bare kvinner? En skulle tro det var slik at ekte mannfolk ikke studerer kjønn! Og det gjør de jo sannelig heller ikke.

En del av problemet med å gjøre kjønn synlig har vært at kjønn fortsetter å være usynlig for menn. Menn vet ikke at de er et kjønn, at de er kjønne vesener. Menn ser ikke hvilken betydning kjønn har for dem. La meg illustrere dette ut fra mitt eget liv. Jeg forteller ofte en historie om en samtale jeg overhørte i et seminar om feministisk teori jeg deltok i for en ti års tid siden. En hvit kvinne forklarte til en svart kvinne hvordan deres felles erfaring av undertrykkelse under patriarkatet bandt dem sammen som søstre. Den svarte kvinnen nølte. «Når du ser deg i speilet,» spurte hun den hvite kvinnen, «hva ser du da?» «Jeg ser en kvinne,» svarte den hvite kvinnen fortrøstningsfullt. «Det er det som er problemet,» svarte den svarte kvinnen. «Jeg ser en svart kvinne. For meg er rase synlig, fordi det er den som gjør at jeg ikke er privilegert i samfunnet. Fordi din rase er den privilegerte, er rasen usynlig for deg.»

Jeg stønnet, pinlig berørt. Og siden jeg var den eneste mannen i rommet, snudde alle seg mot meg. «Når jeg ser meg i speilet,» tilsto jeg, «ser jeg et menneske, en person. Som hvit middelklasse-mann, har jeg verken klasse, rase eller kjønn.» I den senere tid har jeg kommet i tanker om at det var akkurat denne dagen i 1980 at jeg ble en hvit middelklasse-mann, for det var da at disse kategoriene ble virkelige for meg. Den privilegertes

privilegium er at forutsetningen for privilegiet usynliggjøres.

Kvinner endrede liv

En annen arena hvor kvinners liv har endret seg, er i forhold til arbeid. Kvinner er kommet ut i arbeidslivet for å bli. Nesten halve arbeidsstyrken er nå kvinner. Jeg anskueliggjør gjerne dette poenget i mine forelesninger ved å be de kvinnene som tenker seg en karriere å rekke hånda i været. Alle gjør det. Så ber jeg dem om fortsatt å holde hendene oppe hvis mødrene deres hadde en karriere utenfor hjemmet i mer enn ti år. Halvparten tar hendene ned. Så ber jeg dem om fortsatt å holde hendene oppe hvis bestemødrene deres hadde en yrkeskarriere. Ingen hender blir igjen. På tre generasjoner kan de bokstavelig talt se forskjellen i kvinners forhold til arbeidslivet.

Dette fører til det tredje området for forandring i kvinners liv: anstrengelsene for å balansere mellom arbeid og familieliv. I dag står kvinnene overfor de vanskelige og smertefulle valgene mellom karrieren og familien. «I pose og sekk» har blitt et symbol på den moderne kvinnen – hun som kan ha en strålende karriere og en fantastisk flott familie. (Selvfølgelig har det inntil nå alltid vært menn som har fått «alt»; karriere og familieliv, nettopp fordi kvinnene har vært der og har gjort husarbeidet. Mennene har kunnet få alt fordi kvinnene ikke har fått det.) Kvinner har begynt å sette spørsmålstegn ved dobbeltarbeidet: de spør om husarbeidet, som tradisjonelt har vært deres oppgave, fortsatt skal være deres arbeid, nå som de også er i lønnet arbeid.

Og til sist: kvinnene har endret det

seksuelle landskapet. Selv om vi menn liker å tenke på oss selv som de seksuelle pionerene er det kvinnene (og selvsagt de homoseksuelle og lesbiske) som har vært de virkelig seksuelt revolusjonære i de siste to tiårene. Kvinner føler seg nå i stand til å stille seksuelle krav. For tretti år siden hadde omkring halvparten av kvinner under 25 masturbert; i dag er tallet nærmere 90 %. For tyve år siden fant sosiologen Lillian Rubin at 75 % av kvinnene hun spurte hadde simulert orgasme; i fjor var det mindre enn to av ti som sa at de hadde gjort det. Som vi ser, har kvinners liv endret seg enormt gjennom de siste tyve årene. Hva har skjedd med mennene? For å si det mildt; ikke særlig mye. Joda, enkelte menn har forandret seg på noen måter, men de fleste menn har ikke gjennomgått en tilsvarende revolusjon som kvinnene.

Vi må endre vår forståelse av kjønnsrelasjoner

Disse forandringene i kvinners liv har ugjenkallelig endret det grunnlaget som forholdene mellom kvinner og menn utspiller seg på. Det å være kvinne har forandret seg, og det har også det å være mann. Det er det som er årsaken til at vi hver uke legger et nytt navn til listen av berømte menn som legemliggjør en av disse sakene: seksuell trakassering (Thomas, Packwood, Tailhook), voldtekt (William Kennedy Smith, Tyson, Spur Posse), vold mot kvinner (O.J. Simpson, John Wayne Bobbitt). Det er derfor disse sakene kommer til å forfølge oss inn i neste århundre: de handler om en fundamental endring av vår forståelse av kjønnsrelasjoner.

Det som binder seksuell trakassering,

voldtekt og vold mot kvinner sammen, er at hvis vi skal bli i stand til å se dem som problemer så må vi tro kvinnene når de forteller oss at dette har hendt dem. Det er ikke så lett som det høres ut. Amerikansk rettspraksis – og mesteparten av vestlig rettspleie – er basert på premisset om en distinksjon mellom aktørens intensjon og handlingens effekt. Det er intensjonen som avgjør forbrytelsen og straffeutmålingen. Hvis jeg planlegger å drepe noen og så dreper den personen, kan det bli vurdert som overlagt drap. Hvis jeg ikke planlegger det, men dreper likevel, kan det bli vurdert som forsettlig drap. Og hvis det er et uhell, er det uaktsomt drap.

Men i mange voldtektssaker, og saker som handler om seksuell trakassering og konemishandling, er mannens intensjon så å si irrelevant. Det spiller ingen rolle om han sier at han trodde at hun samtykket til samleiet; det spiller ingen rolle om han sier at han bare tøyset på jobben; det spiller ingen rolle at han ikke mente å slå henne. *Det som spiller noen rolle er den effekten det hadde på henne.* Det som betyr noe er hvordan det fikk henne til å føle seg. Det som betyr noe er hennes opplevelse, ikke hans intensjon. Dette er ikke mindre enn en revolusjon i juridisk praksis.

Disse temaene fanger på et vis de grunnleggende endringene i kjønnsforholdene. Hvordan har menn forholdt seg til disse endringene? Jeg skal tegne et lite kart over området for dere, en håndbok over de underlige og eksotiske vesener som befolker dette universet av mannsbevegelser. De tre grunnleggende retningene jeg vil ta opp er antifeministene, maskulinistene og profeministene. De har alle en lang historisk herkomst som jeg bare skal skissere, og de er alle befolket av menn i ulike aldre, ulike livs-

forhold, ulike samfunnslag, med ulik seksuell legning, rase og etnisitet. Og alle tre retninger tenderer mot å fokusere på forskjellige områder. For eksempel bruker antifeministene mye tid på å påvirke politiske reformer, mens maskulinistene trekker ut i skogen for å knytte nye bånd mellom menn og finne tilbake til sin egentlige mandighet. I min skisse vil jeg derfor illustrere ulikhetene mellom disse tre kategoriene ved å undersøke måtene som hver av dem forholder seg til spørsmålet om menns familier på. Med menns familier mener jeg i denne sammenhengen menns deltagelse i husarbeid og barneomsorg, og menns forhold til arbeid og hjem.

Antifeminismen

La oss begynne med antifeministene. Nåtidens antifeminisme ser ut til å manifestere seg i to ulike typer: tradisjonalistene og de som forsvarer menns rettigheter. Begge er imot feminismen. Tradisjonalistene har en lang historie å se tilbake på. I det nittende århundre støttet de seg på tradisjonelle, religiøse ideer eller biologiske forskjeller for å hevde menns tradisjonelle maktovertak, og insisterte på at kvinner skulle ekskluderes fra offentligheten – enten det var arbeidsplassen, skolen eller valgurnen – og komme seg hjem *hvor de hørte til*. Ledet av teologer og leger lengtet antifeministene nostalgisk etter det tradisjonelle skillet mellom sfærene, hvor alle kjente sin plass.

Antifeministene påsto at hvis kvinnen fikk utdanning, ville hun få tyngre hjerner og livmoren ville svinne inn; på denne måten kunne de gi en biologisk forklaring på det faktum at høyskoleutdannede

kvinner fikk færre barn. «Den store faren i vår tid er å presse kvinnens intellekt utover det hennes fysikk kan klare,» sa man i 1867. Biologi var skjebne og den skjebnen var hjem og familie.

Tradisjonell antifeminisme lever i beste velgående blant de høyreorienterte i USA. Noen av dem hevder at kvinner bør ekskluderes fra militærtjeneste, og til og med fra militære utdannelser. De bør

heller ikke arbeide i brann- eller politivesenet, fordi det er ukvinnelig å utsette seg for slike voldsomme utholdenhetsprøver og fysiske farer. Noen forsøker å stanse flommen av kvinner som vil ut i arbeidslivet. «Hvis kvinner arbeider når de er gift, blir de for uavhengige,» uttalte en mann til en journalist. «Før du vet ordet av det, blir det bråk hjemme.»

Den mest synlige varianten av denne

versjonen av vår tids antifeminisme er sannsynligvis *The Promisekeepers* («Vi som holder løfter»), en organisasjon som består av unge, stort sett hvite kristne menn, organisert av fotballtreneren (og den fundamentalistisk kristne) Bill McCartney ved Universitetet i Colorado. *The Promisekeepers* går inn for en «ansvarlig» mannlighet, det vil si at menn skal ta ansvar for å være forsørgere og beskytte sin familie. De går inn for ansvarlig faderskap innenfor en kristen ramme. De er motstandere av at kvinner arbeider ute eller får utdanning. De er imot abort, prevensjon og seksualopplysning. Deres demonstrasjon forrige sommer trakk 55.000 menn til Colorado fotballstadion, og de har lovet at de skal samle en million menn til Washington for å demonstrere under presidentvalget i 1996. *The Promisekeepers* hevder at det de moderne kvinnene gjør har forstyrret den naturlige, kristne orden, og at den må gjenopprettes.

Forkjemperne for menns rettigheter

«Menns rettigheter», en annen retning innen antifeminismen som jeg skulle tro er bedre kjent, antyder at kvinnene allerede har oppnådd likestilling, så feminismen krever nå særfordeler og privilegier, og det er *mennene* som er de nye ofrene for diskriminering. (For dem er feminismen så å si irrelevant, siden den allerede har vunnet kampen for å frigjøre kvinnene.)

Disse nåtids-antifeministene, kanskje best representert ved den «frigjorte» Warren Farrell, støtter seg på et sett av merkelige feilslutninger og gale premisser for sine argumenter. Menns makt, sier

de, er en myte, en illusjon. Når feministiske kvinner snakker om sin motstand mot vold mot kvinner, spør de etter vold mot menn. Når feminister snakker om voldtekt og seksuell trakassering, snakker de om menns frykt for falske anklager om voldtekt eller seksuell trakassering.

Forkjemperne for menns rettigheter er de som er mest sinte på kvinnene og de mest defensive. «Ikke anklag meg!» sier de. «Jeg er ingen voldtektsforbryter! Min familie hadde ingen slaver!» – Jeg er et offer, se på meg, lyder underteksten i deres budskap.

Forkjemperne for menns rettigheter er som regel middelaldrende – mellom 30 og 45 – hvite, heteroseksuelle (og faktisk nokså anti-homoseksuelle); mange er nylig skilt. De er rasende på sine eks-koner og eks-konenes advokater (for ikke å si hele rettsvesenet) som de anklager for å ha tatt fra dem barna og presser dem til å betale barnebidrag for barn de ikke får lov til å se. Antifeministene er de sinte mennene, som har fått nok. Skilsmisseadvokat Sidney Siller stiftet den Nasjonale Organisasjonen for Menn (for å matche NOW³) for å organisere disse mennene og kjempe for menns rettigheter i foreldrerett- og skilsmisssaker.

Disse demografiske karakteristika bidrar til å forklare hvorfor rettighetsforkjemperne har vært mest aktive innen offentlig politikk. De driver lobbyvirksomhet for obligatorisk felles foreldrerett, uten hensyntagen til farens innsats forut for skilsmissten, og mot strikte reglementer for å forhindre trakassering og voldtekter i bedrifter eller på universitetsområder. Og de driver lobbyvirksomhet mot barnebidrag, underholdningsbidrag og økt sosial støtte til krisesentra for kvinner. De vil at menn skal reise seg og kreve sin rett.

«Har du noensinne slått din ektefelle?»

La meg illustrere hvordan disse gruppene har forpestet offentlig debatt. Ofte baserer antifeministene seg på en underlig lesning av samfunnsvitenskap for å konstruerer sine irrasjonelle argumenter. For eksempel, når kvinner beskriver sitt raseri og sin frykt for å bli mishandlet av ektemannen, svarer antifeministene at kvinner slår menn *omtrent like mye* som menn slår kvinner. Og de viser til data som viser dette. Det er bare det problemet at de fleste av dem *ikke* er samfunnsvitere, og leser om disse studiene i en popularisert form, uten å skjule til hva forskningen egentlig sier. Det viser seg, for å fullføre dette eksemplet, at «likestillingen» hva gjelder mishandling er basert på å stille kvinner og menn ett spørsmål: «Har du noensinne slått din ektefelle?» Det viser seg at et noenlunde likt antall kvinner og menn svarer «ja» på dette spørsmålet.

Men dette tar ikke hensyn til tre variabler som forandrer likheten avgjørende: 1: alvorlighetsgrad 2: hyppighet og 3: initiativ. Hvis en mann regelmessig, systematisk og alvorlig slår sin kone, og hun én gang dytter ham bakover eller fiker til ham som svar, scorer det som ett slag for ham og ett slag for henne.

Jeg nevner denne spesielt hårreisende og vrangvillige lesningen av samfunnsvitenskap fordi antifeministene ikke akkurat overbefolker universitetene eller samfunnsvitenskapen. Vi som er opptatt av kjønnsforskning har ikke møtt disse holdningene på en god nok måte, enda vi er i den beste posisjonen for å gjøre det. Jeg vil foreslå at en av de sentrale oppgaver i ethvert fagområde som kan plasseres under paraplyen «mannsforskning» burde være å ta opp denne overlagte

fordreiningen av samfunnsvitenskapelige data, og komme med sunne politiske anbefalinger basert på god forskning. Kort sagt: vi må gjøre *våre* hjemmelekser hvis vi skal kunne påvirke de politiske beslutningstakerne like sterkt som antifeministene nå prøver på.

Maskulinismen

La meg gå over til den andre gruppen, som jeg kaller maskulinistene. Maskulinistene er mindre opptatt av hva feminismen har gjort for kvinnene; selv om enkelte maskulinister faktisk liker at kvinnene har blitt mer pågående og har fått mer makt. Maskulinistene bryr seg om menn. De sørger over at de «virkelige mennene» er blitt borte, og raser mot feminiseringen av mannskulturen. Istedenfor å motsette seg kvinners inntog i offentligheten søker maskulinistene å utvikle særegne mannlige måter å gi omsorg på, ved å – bokstavelig talt – fordrive kvinnene fra hjemmet. Menn, sier maskulinistene, og lyder som et ekko av Virginia Woolf, trenger «et eget rom».

Historisk kan maskulinistene spore sine aner tilbake til litterære fluktforsøk fra maktsyke koner, og til bevegelser fra århundreskiftet, som speiderbevegelsen, som forsøkte å fravriste oppdragelsen av ungguttene fra mødre og kvinnelige lærere. Det var det moderne samfunnet, ikke feminismen, som var fienden. Samfunnet forandret «robuste, mandige, selvsikre gutter til flatbrystede sigarettrokere med tynne nerver og tvilsom vitalitet,» slik en av speiderbevegelsens grunnleggere skrev i 1910.

Og det kunne Robert Bly og hans muntre gjeng av nåtids-maskulinister si, også i dag. Disse «søndagskrigerne» trekker seg tilbake til skogen for å gjenfinne sin dype, essensielle, våte, ville og

hårete maskulinitet, den maskuliniteten som det moderne samfunnet har tappet sjelen deres for. De knytter bånd ved å utføre ur-amerikanske ritualer, og de leger sine sår etter savnet av far. De lærer seg mannlige måter å gi omsorg og støtte på.

Det er mye verdifullt i maskuliniteten

Jeg vil understreke at jeg finner mye verdifullt i disse bestrebelsene. De vil implisitt kunne motvirke homofobi – ved at de prøver å bryte ned menns isolasjon fra hverandre, medvirker de til at det blir mulig for menn å få kontakt med følelsene sine og med de dype behovene vi har for å være nær andre menn. Utvetydig og direkte utfordrer de den homofobien som holder menn fra hverandre. Det hadde vært å ønske at de like klart og utvetydig kunne utfordre homofobien som nærer den sexismen som holder kvinner nede.

Demografisk sett tenderer også disse «myto-poetiske» maskulinitetene mot å være rent hvite og heteroseksuelle. De tenderer mot å være eldre enn antifeministene; mange er i 50- og 60-årene. Mange lever i et godt ekteskap nr. 2 og er fedre til voksne sønner, og de føler fortsatt at de har noe uoppgjort med sine egne, nå døde, fedre. De er gode menn, de leter etter en dyp og levende myte som kan forklare hvorfor livet er blitt som det er, en serie med kompromisser og tap. De lengter etter å få leke, å få uttrykke seg selv. Mang en bankmann eller forsikringsagent har kommet tilbake fra en Robert Bly-weekend med et maleri eller et dikt.

Lik antifeministene, har heller ikke «myto-poetene» vokst fram innen Aka-

demia som forskere eller lærere. De har konsentrert seg om terapeutiske metoder, organiserer arbeidsgrupper og skriver hjelp-deg-selv-bøker. De setter i liten grad fram påstander som det trengs kvalifisert forskning for å imøtegå.

Men det de driver på med trenger en historisk og politisk kontekst. De trenger å se hva det betyr når hvite middelklassemenn tilegner seg ur-amerikanske ritualer, selv om det er i form av respekt for disse kulturene. De trenger å se hvordan deres analyser av nåtidens samfunnsproblemer samstemmer med århundregamle antimodernistiske ideer om å vende «tilbake til naturen» for å gjøre «autentiske» erfaringer. Og de trenger å se at ved å stå sammen med kvinner – og med homoseksuelle og fargede menn – kan de gjenfinne de dype omsorgskvalitetene som *mødrene* deres sto for.

Profeminismen

Til sist, profeminismen. Jeg har spart den til slutt, av flere årsaker. For det første fordi jeg tror de har rett. For det andre fordi det er profeministene som har vært mest synlige innenfor Akademia. Det er profeministene som har utviklet de diskusjonene som omgir det vi kaller «mannsforskning». Det er de profeministiske mennene som underviser innenfor så å si all mannsforskning ved høyskoler og universiteter i Nord-Amerika for tiden.

Som jeg har dokumentert i min bok *Against the Tide* («Mot strømmen») har feministiske kvinner alltid hatt mannlige støttespillere. Gjennom historien har profeministiske menn støttet kvinnes likestilling i offentligheten – på arbeidsplassen, ved valgurnen, i klasserommet – fordi det var riktig å gjøre det, fordi

kvinner hadde krav på like rettigheter. Eller kanskje det var fordi profeministiske menn trodde at kvinnene med sin naturlige sensitivitet og omsorg kunne rydde opp i det fryktelige rotet som mennene hadde stelt i stand?

Dagens profeminister tror også, slik det ble sagt allerede i 1917, at feminismen vil «gjøre det mulig for første gang for menn å bli fri». Vi tror at feminismen vil gjøre det mulig for menn å leve slik vi sier vi vil. Vi sier at vi ønsker å være omsorgsfulle og støttende fedre, venner og elskere. Feministiske reformer på arbeidsplassene – barnehager, fleksitid, betalt fødselspermisjon – gjør det mulig for *menn* å være de omsorgsfulle fedrene som vi sier at vi ønsker å være. Dette er viktige reformer, ikke fordi de er *kvinne*saker, men fordi de er *foreldresaker*, og i den grad vi menn identifiserer oss som foreldre, vil vi støtte disse kvinneinitiativene. Vi sier at vi ønsker å leve et liv som gir mer rom for følelser, er friere og mer levende, mer i pakt med vår kreativitet og empati. Det er nettopp hva feminismen har oppmuntret menn til – i over tretti år.

Demografisk sett har profeministiske menn to bestanddeler. Riktignok er det et stort antall middelklasse, middelaldrende, heteroseksuelle menn blant oss. Som meg, for eksempel. Som professorer, terapeuter og samfunnsaktivister har vi identifisert oss med kvinnekampen, med homoseksuelles og lesbiskes kamp, og med de fargedes. Fordi vi er eksplisitt positive til de homoseksuelle og eksplisitt antirasistiske, har vi hele tiden vært en mer sammensatt gruppe enn de andre gruppene i mannsbevegelsen. Blant *NO-MAS*⁴ medlemmer er ca. halvparten homo- og halvparten heteroseksuelle, selv om de som deltar i mannsforskningen tenderer mot å være mer heteroseksuelle

og mer hvite enn det som er vanlig i medlemsmassen.

I de siste årene har jeg lagt merke til en trend ved våre årlige mannsforskningskonferanser, som holdes i dagene umiddelbart før den nasjonale konferansen om Menn og Maskulinitet, som *NO-MAS* har sponset de siste 19 årene. Yngre menn, både hetero- og homoseksuelle, kommer til oss. Dette er sønner av feministiske mødre, og som har hatt feministiske lærere. De ønsker å integrere sin kunnskap med innsikten fra kjønnsforskningen.

I mitt arbeid som skribent og redaktør på området har jeg lagt merke til dette i faglig arbeid også. I tillegg til å redigere *Masculinities* – vårt viktigste fagtidsskrift på området – redigerer jeg også en bokserie på University of California Press – sannsynligvis det mest synlige akademiske forlaget i landet. Bokserien kalles *The California Series of Men and Masculinity*.

Jeg redigerer dessuten en årlig utgivelse på forlaget *SAGE*, ett av de ledende profesjonelle forlagene på samfunns- og adferdsforskning, som heter *Research on Men and Masculinities*. Jeg er blitt overrasket over den høye kvaliteten på forskningen og tekstene som kommer fra hovedfagsstudenter og unge stipendiater på dette ekspanderende fagområdet. Godt skolert i feministisk teori, homoteori og kritisk postmodernisme, tar de fatt med entusiasme og dyp politisk innsikt; de oppdager nye, kjønnede måter å lese tradisjonelle grunntekster på; de tar fatt på en helt ny type forskning.

Profeministene er «både innenfor og utenfor»

Og hva gjelder institusjonell tilknytning, så finner vi profeministiske menn på to

forskjellige områder: i Akademia og «på gata», det vil si i universitetsmiljøet og i politisk arbeid utenfor institusjonene. Det å lage et slikt skille er naturligvis galt: universitetet er, selvsagt, ikke en abstrakt, upolitisk arena der det foregår fri forskning. Det er like mye en politisk arena. Og det gjelder særlig i dagens Nord-Amerika, hvor homoseksuelle og lesbiske, fargede og kvinner forlanger et pensum og en universitetserfaring som favner forskjellene mellom dem, og samtidig behandler dem likt. De ønsker at deres kunnskap integreres i pensum, slik at de også kan delta i den frie og frigjørende forskningen som universitetet har stått for så lenge. Både kvinneforskning, homo- og lesbisk forskning og fargedes forskning er politiske såvel som intellektuelle uttrykk, og stammer fra både politisk og intellektuell kamp for anerkjennelse og respekt.

Men disse kampene finner også sted utenfor Akademia, og profeministiske menn er aktivt involvert på disse områdene også. Profeministiske menn arbeider med menn i fengsel, for eksempel ved å organisere grupper for dømt voldtektsforbrytere og barnemishandlere. Vi samarbeider med forkjempere for fri abort for å sikre at klinikkene er åpne, slik at kvinner kan bruke sine rettigheter når det gjelder reproduktive valg. Vi arbeider med homoseksuelle menn om AIDS-saker. Noen av oss, meg selv inkludert, samarbeider med folkevalgte og advokater for å forebygge seksuell trakassering. Andre, også meg selv inkludert, tilbyr samtalegrupper på universitetsområdene, til idrettslag og studenter-samfunn om hvordan de kan motvirke seksuelle overgrep og voldtekter.

Det området hvor vi har vært politisk mest synlige har sannsynligvis vært når det gjelder vold. I USA og Canada har

profeministene organisert grupper for mishandlere, som alternativ til fengsling. Det finnes dusinvis av feminist-inspirerte mannsgrupper som organiserer behandlingsopplegg for mishandlere i USA, som *RAVEN* i St.Louis, *EMERGE* i Boston og *MOVE* i San Francisco.

Hvitt Bånd-kampanjen

Men den aller største suksessen har vi hatt i Canada med Hvitt Bånd-kampanjen. Ved det som ble kjent som Montreal-massakren, trakk en ung mann våpen og drepte 14 kvinnelige studenter ved Universitetet i Montreal. Han skrek at de var feminister alle sammen og fortjente å dø. Denne hendelsen hadde en sterk virkning på det kanadiske folk. Den førte til at en gruppe kanadiske menn organiserte Hvitt Bånd-kampanjen. I uken som går forut for årsdagen for drapene, bærer menn over hele landet hvite bånd for å vise sin motstand mot menns vold mot kvinner. Dette initiativet er en så stor suksess at i fjor bar nesten 10 % av kanadiske menn hvite bånd: ishockeyspillere, filmstjerner, til og med statsministeren. Jeg tror at dette er den mest vellykkede profeministiske mannsdemonstrasjonen i verdenshistorien.

Jeg vil forlate diskusjonen om profeminismen med denne optimistiske opptakten. La meg starte min avslutning med å nevne noe av det vi har begynt å lære i mannsforskningen. En av de sentrale innsiktene i denne profeministisk-inspirerte mannsforskningen har vært behovet for å pluralisere de begrepene vi bruker for å forstå mennenes erfaringer i den moderne verden. Der hvor vi pleide å si «maskulinitet» og mente de sosialt konstruerte betydningene av å være mann, «rollen» som alle menn skulle

passe inn i, forstår vi nå at selve definisjonen av maskulinitet varierer. Den varierer på tvers av kulturer og innenfor enhver kultur gjennom historien. Den varierer blant ulike grupper av menn, relativt til klasse, rase, alder, etnisitet, region, seksualitet. Og den varierer gjennom en manns livsløp. Å snakke om en enhetlig maskulinitet er igjen å gjøre særegenhetene ved menns erfaringer usynlige, og med det de måtene som makt konstruerer og konstituerer disse erfaringene på.

Dette leder meg tilbake til min opprinnelige kartlegging av de tre grenene av mannsbevegelsen. Et nøkkeltema som kan hjelpe oss i å forstå disse tre gruppene er hvordan de forholder seg til spørsmålet om makt. Makt er et begrep som unnvikes i USA: alle ser ut til å ønske det, men ingen ønsker å bli anklaget for å ha det. Dette blir enda mer komplisert fordi makt uttrykkes på institusjonelt nivå, men ikke nødvendigvis lar seg oversette til individuell erfaring. Selv om det er et faktum at menn, som gruppe, er *de mektige* – bare se på ansamlingene av direktører i ethvert firma, av lovgivere i så godt som hvert eneste land, av ledere ved ethvert universitet – føler likevel mange menn, kanskje de fleste, seg maktesløse.

Når feministiske kvinner eller profeministiske menn ville ta opp dette problemet gjorde vi ofte den feilen at vi antok at den samlede makten, den sosiale makten, kunne gjenfinnes i individuelt følt makt. Dette skyldes den modellen vi arbeidet ut fra, nemlig kvinner. Kvinner har ikke makt på samfunnsnivå, og individuelle kvinner føler seg ikke mektige. Derfor antok vi en lignende symmetri for menn: menn *har* makt, derfor *må* individuelle menn føle seg mektige.

Er vi virkelig maktesløse?

Men når dette blir presentert for menn, ser de på deg som om du var gal. «Hva er det du snakker om!» skriker de. «Jeg har vel ingen makt! Kona mi sjefer over meg, ungene sjefer over meg, sjefen min sjefer over meg. Jeg er fullstendig maktesløs!»

Anti-feminister, som Warren Farrell, påstår at mannsmakten er en myte, at det er kvinnene som har makten nå for tiden. Maskulinistene svarer at dette stemmer, dere har rett, vi har ingen makt. Men bli med oss ut i skogen, så skal vi *lage* makt. Der er sang-makten, tromme-makten, rite-makten, myte-makten. Der vil du føle deg mektig.

Profeministiske menn, derimot, setter ikke individet over samfunnet, men lar asymmetrien bli grunnlaget for analyse. Hvordan kan det ha seg at all makt i verden ikke nedfeller seg i at den enkelte mann føler seg mektig? Kanskje det er det faktum at *noen* menn har all makt i verden, som har ført til at majoriteten av oss føler oss maktesløse. Kanskje vi alle – kvinner og menn av alle farger, raser, etnisiteter, klasser og seksualiteter – ville begynne å føle oss mer mektige som individer, hvis den samlede, sosiale, institusjonelle mannsmakten ble oppløst?

La meg konkludere på denne måten, med en illustrasjon. La meg for et øyeblikk plukke fra hverandre *NOMAS'* motto. Vi sier at vi er «for feministene og de homoseksuelle, at vi er antirasistiske og for bedre mannsliv». Antifeministiske menn tror at sær-behandling av homoseksuelle, kvinner og fargede menn har gjort vanlige, hvite menn hjelpeløse og sårbare; uforskyldte ofre for ny diskriminering. For å øke menns livskvalitet, foreslår de at vi går til motangrep mot feminismen, borgerrettskampen og den homoseksuelle frigjøringen, som alle er

ukristelige angrep på den tradisjonelle familien og forsøk fra særinteresser på å fremme sin sak mot menn.

Maskulinistene, som Robert Bly, tror at vi først og fremst må øke menns livskvalitet, og at de andre sakene bør overlates til den enkelte manns interesse. Hvis du har lyst, kan du støtte fargede menn, homoseksuelle menn eller kvinner. Men den viktigste oppgaven er å skape omsorgsfulle og vedvarende bånd mellom menn.

Profeministene tror at utarming av menns liv – som er de livene som særlig trenger kvalitetsøkning – er resultatet av rasisme, sexisme og homofobi. Derfor må vi, for nettopp å øke menns livskvalitet, stå sammen med våre homoseksuelle brødre, med kvinnene, og med de fargede, mot den diskriminering, vold og undertrykkelse som preger og bestemmer deres hverdagsliv. Å øke vår livskvalitet *forutsetter* den solidariteten. Jeg tror at

mitt liv blir forverret, både personlig og sosialt, ved rasisme, sexisme og homofobi. Og derfor ligger utgangspunktet for vårt tema – mannsforskningens opprinnelse – i anerkjennelsen av at denne kampen er viktig for oss, som menn. Den betyr en forbedring og en rehabilitering av våre egne liv, som kunne – og burde – være fylt av et mangfold av følelser, av solidaritet, medlidenhet og fellesskap; av glede og rettferdighet.

*Michael S. Kimmel
Dept. of Sociology
SUNY, USA*

Noter

- 1 Vær oppmerksom på denne motsetningen mellom USA/Norge.
- 2 I USA, vel å merke.
- 3 The National Organization for Women.
- 4 NOMAS: The National Organization for Men Against Sexism.

Nye menn og troll til kjerringer? – en feministisk forståelse

Av Helene Aarseth

Siktemålet med denne artikkelen er å utfordre etablerte perspektiver på relasjonen mellom mannen og kvinnen i familien. Jeg vil sette spørsmålstegn ved det frigjørende potensialet i det jeg vil betegne som et *kvinnelig utkikkspunkt* eller ståsted, og jeg spør om et *mannlig utkikkspunkt* kan bidra til å overskride eksisterende barrierer i relasjonen mellom mannen og kvinnen, og i vår forståelse av denne relasjonen.

Mannen er gjenstand for stor oppmerksomhet for tiden. Ikke bare slik han alltid har vært innenfor det moderne samfunnet; som nøytral representant for menneskeheten, men også *som mann*. Ett eksempel på dette er tendenser til en overgang fra en morssentrert til en fars-sentrert familieforskning (Kvande og Brandth 1989). Men den nye fokuseringen på mannen gjør seg kanskje særlig gjeldende i media, for eksempel i form av heroiserende førstesideoppslag med den moderne mannen, framstilt med bar overkropp og med lite barn på armen; mannen som velger barna framfor karrieren. I hvert fall for noen måneder. Denne Nye Mannen gir inntrykk av å representere en form for idealisert entusiasme

blant menn – en glede over plutselig å kunne kaste sin gamle ham, over å oppdage et nytt område, en ny verden som tidligere har vært forbeholdt kvinnen.

Men samtidig lever et annet bilde videre i beste velgående. For menn går ikke frivillig inn på tradisjonelt kvinnelige områder. Det er noe alle vet. De må hales og slepes inn i familien – av kvinnene. Dette er noe som de fleste betrakter som et faktum som man må forholde seg til, som en slags naturlig følge av menns egentlige interesse i å unnsnippe byrdene og ansvaret i familien til fordel for tilegnelse av større privilegier gjennom sin tilknytning til produksjonssfæren. Og bak forestillingen om at vi lever i et likestilt samfunn, finner vi en skuffet og

frustrert kvinne som sitter igjen med det overordnede ansvaret hjemme i tillegg til full jobb i produksjonssfæren.

Dette blir selvfølgelig en svært overflatisk skisse. Og midt imellom den entusiastiske Nye Mannen på avisforsiden og den skuffede og frustrerte kvinnen som prøver å strekke til både hjemme og ute, finner vi tørre tall og tidsbruksstatistikker som forteller at gjennomsnittsmannen øker sin deltakelse i familiearbeidet med noen minutter hvert år (Kitterød 1992). Men la oss likevel oppholde oss en stund ved de to bildene, og motsetningen mellom dem. For disse bildene kan etter min mening berøre det jeg ser som en mer dyptgående ambivalens i våre forståelser av familien og reproduksjonssfæren i det moderne samfunnet: På den ene side eksisterer reproduksjonssfæren som det idealiserte Andre, utenfor den kapitalistiske strukturen. Kvinnene representerer denne Annetheten, og menn lengter etter den. På den annen side har vi den økonomiske og politiske virkeligheten, der omsorg og reproduksjon framtrer som ikke-verdiskapende arbeid med tilsvarende lite uttelling i samfunnsmessig makt, penger og status. Min påstand er at denne dobbeltheten kommer til uttrykk som ambivalens hos den enkelte kvinne og mann, og som inkonsistens og motsetning i feministiske teorier og perspektiver. Og jeg tror menns vei inn i familien synliggjør og aktiverer denne ambivalensen og motsetningen på bestemte måter.

I denne artikkelen vil jeg bruke resultatene fra en kvalitativ studie av en gruppe menn som analytisk innfallsport til å nyansere og kanskje utfordre vår forståelse av familien og reproduksjonsarbeidet (Holter og Aarseth 1993). Mennene i denne studien var mer orientert mot deltakelse i familien enn det som er vanlig,

og jeg vil se om disse mennenes tematisering av og orientering mot familie og omsorg kan bringe inn noe nytt, noe som kanskje kan åpne opp for andre, og mindre motsetningsfulle forståelser.

Begrensninger i de feministiske perspektivene

Innenfor den sosialistiske feminismen, som jeg selv er forankret i, kommer motsetningene i forståelsen av reproduksjonsfeltet til uttrykk i et skille mellom ulike retninger, som også til en viss grad kan sies å ha preget ulike faser i den «nye» kvinneforskningens historie (Widerberg 1987). I den første fasen ble kvinners (og ikke menns) ulikhet sett som hovedårsaken til kvinneundertrykkingen, og målet var å eliminere denne. I forlengelsen av dette sporet fokuseres det på hvordan menn tilraner seg produktene av kvinners arbeid og hvordan dette arbeidet dermed blir subsumert inn under målet om økt utbytte. (Se f.eks. Hartmann 1981; Ferguson og Folbre 1981; Haavind 1982; Jonasdottir 1991.) I neste fase ble fokuseringen på kvinners ulikhet mål i seg selv. Kvinnen representerte et alternativ, hun hadde andre erfaringer og potensielt andre forståelsesformer (Harding og Hintikka 1983). Gjennom studier av disse erfaringene kom det fram ulike former for synliggjøring eller begrepsliggjøring av det særegne ved kvinners arbeid i reproduksjonssfæren. Med utgangspunkt i teorier om kjønnsespesifikk identitetsutvikling ble det for eksempel argumentert for at kvinner var bærere av en handlingsorientering og tenkemåte som sto i motsetning til den mannlige rasjonaliteten som dominerte samfunnet.

(Se f.eks. Flax 1983; Hartsock 1985; Rose 1987.)

Slik blir kvinnens arbeid i familien enten betraktet som del av et økonomisk kretsløp og som *utbyttet* og *undertrykt* innenfor det kapitalistiske systemet; som *mindre* av det *samme*, eller som noe *alternativt annet* som befinner seg *utenfor* det økonomiske systemet. Problemet er at det blir vanskelig å se hvordan dette alternativet kan få en reell innflytelse i samfunnets organisering. For omsorgsrasjonaliteten eller kjærlighetsarbeidet som knyttes til det kvinnelige feltet framstår som maktens og innflytelsens *motsats*. Det er noe som virker i rommene *mellom* og *adskilt fra* den utbyttejakten som virker som organiserende prinsipp for helheten av den samfunnsmessige produksjonsprosessen.

Fra mannens utkikkspunkt

I et forsøk på å bringe inn en ny forståelse skal jeg trekke på en kvalitativ studie av menn og menns liv. Studien omfattet dybdeintervjuer med 23 menn og fem kvinner som er gift eller samboende med noen av disse mennene. En overvekt av intervjupersonene befant seg i småbarnsfasen, og et flertall var mer orientert mot tradisjonelt kvinnelige områder enn gjennomsnittsmannen. En tredjedel av mennene var tatt med nettopp fordi de hadde valgt å ta foreldrepermisjon for et halvt til ett år. Undersøkelsen ga derfor ikke nødvendigvis noe generaliserbart bilde av relasjonen mellom kvinnen og mannen i dagens småbarnsfamilier. I stedet åpnet den kanskje for andre måter å forstå denne relasjonen på. Intervjuene var heller ikke utformet med sikte på å få informasjon om hvem som gjorde hva når og hvordan. De kan derfor ikke for-

telle oss så mye om hva disse mennene faktisk gjør i familien, deres kompetanse innenfor dette området, opplevelse av ansvar osv. Det vi ville, var å få et blikk inn i disse mennenes livsverden og gjennom dette få en annen innfallsvinkel til spørsmål som til nå først og fremst er blitt tematisert av kvinneforskere, og da i stor grad ut fra kvinners ståsted og perspektiv. Jeg har, som nevnt, ikke til hensikt å gi noen grundig framstilling av dette prosjektet her. For de som er interessert kan jeg henvise til boken *Menns livssammenheng* (Holter og Aarseth 1993).

«Ikke fra det forrige århundre»

«Hvordan opplever du deg selv som far når du tenker på hvordan du opplevde din far da du var barn?» Dette spørsmålet, som åpnet våre intervjuer, skulle vise seg å utløse en flom av følelser og refleksjoner hos de mannlige intervjupersonene. Det var som om vi hadde trykket på en knapp, og kommet rett inn i et område fullt av presserende spørsmål i disse unge fedrenes liv. Hovedtemaet i denne reaksjonen var den sterke *avstandstagen* til den *fraværende faren*, enten fraværet var fysisk eller psykisk eller begge deler. Mennene insisterte på at de selv hadde et ganske annet forhold til sine barn; de investerte mye tid og omtanke og ønsket å utvikle gode og nære relasjoner til barna sine. Jeg skal ikke gå nærmere inn på dette temaet, som er gjenstand for omfattende analyse i boken. Det jeg vil ha fram i denne sammenheng er at disse mennenes oppgjør med fedrene og ønsker for sitt eget farskap kan tyde på at menns vilje og motivasjon for å delta i familien ikke nødvendigvis bare er et svar på kvinnes krav: Mennene opplever ikke selv dette som noe de er blitt

påført *utenfra* – av kvinnene. Vi får heller inntrykk av at det er noe som hender i mannens egen verden, noe som gjør det nødvendig for disse mennene å forandre seg og forlate gamle mannlighetsformer. Nå kan man selvsagt innvende at denne sterke avstandstagen fra faren først og fremst er et psykologisk drama, et drama som kanskje antar bestemte former innenfor denne gruppen som nettopp viser større grad av identifisering med kvinnelige områder enn det som er vanlig blant menn. Likevel er det trekk i denne avstandstagen som peker i retning av et samfunnsmessig og historisk skifte. For i disse mennenes verden er det ikke først og fremst deres far som person, men *farsgenerasjonen* som representanter for en gitt samfunnsform, som framstår som en anakronisme som er fullstendig ubrukelig i dagens samfunn.

«Jeg husker vi hadde likestillingsdebatten, min far, mine brødre og jeg. Jeg var mye hjemme (med barna), og da husker jeg at min far sa «men du er da ikke noe kvinnsfolk». Så forskjellig var det altså. Da svarte jeg at jeg er ikke noe kvinnsfolk, men jeg tilhører heller ikke det forrige århundre.» (Erik)

Den feministiske determinismen

Følger vi disse mennene på deres vei for å utvikle en ny mannlighetsform og en mer nærværende farsfigur, støter vi fort på problemer. Det ser ut som om flere av mennene blir mer lik den fraværende faren enn det de selv ønsket. Og dette er ikke noe som ble avslørt gjennom intervjuene med de kvinnelige partnerne, det er noe også mennene fortalte oss. Under intervjuene kunne vi plutselig høre at de beskrev seg selv med de samme ordene

og uttrykkene som de tidligere i intervjuet hadde brukt i beskrivelsen av sine fedre: De har så mye å gjøre på jobben, de er så trette når de kommer hjem og får litt kort lunte, og de kan plutselig ta seg selv i å tenke jobb mens de er sammen med barna.

Vi får med andre ord bekreftet vår mistanke om at forestillingen om den Nye Mannen er en flopp. Mannen er fortsatt mer opptatt av å tilegne seg status og privilegier i produksjonssfæren enn av å ta sin del av ansvaret for det ulønnede arbeidet i familien. Spørsmålet er imidlertid: Hva hendte med mannens entusiasme? Hva hendte med hans dype overbevisning om at han ikke skulle ende opp som sin far? Og med hans ønske om å utvikle en nær relasjon med sine egne barn og være deltaker i familien på lik linje med kvinnen? For å svare på disse spørsmålene må vi selvsagt bringe inn flere dimensjoner. Mannens interesse i å legge forholdene til rette for fritid og egen karriere er bare én. Ikke desto mindre er det denne dimensjonen som, ofte implisitt, framtrer som den viktigste når man skal forklare menns manglende deltakelse i familien. Det er en forklaring som fortolker mannens handlinger som direkte avledet av de patriarkalske strukturene.¹ På det personlige plan, eller i subjektets egne erfaringer, kan vi kanskje finne en annen historie. Og det er *denne* historien vi må lytte til, dersom vi skal *endre* de patriarkalske strukturene.

Det som skjer i mange feministiske analyser er at kvinnen alene gjøres til subjektet i et frigjøringsprosjekt (Widerberg 1987), mens mannen blir et avledet subjekt. Selv i analyser av *interaksjonen* og samspillet mellom mannen og kvinnen i familien, ser det ut som om det feministiske utviklingspunktet ofte leder til en naturlig vektlegging av *kvinnens* opple-

Foto: Ole A. Buenget, Samfoto

velser av denne samhandlingen. Svært sjelden ser vi analyser der også *mannen* står metodisk og empirisk i fokus. Vi spør ikke hva menn føler om sin egen manglende deltakelse. Eller hvordan de opplever kvinnens rolle i familien. Å stille disse spørsmålene fører ikke nødvendigvis til en tilbakevisning av historien om menns manglende deltakelse i familien. Men så lenge vi tar menns interesse i å unnsnippe familiearbeidet for *gitt*, blir det etter min mening vanskelig å åpne opp for reelle endringer mellom kvinnen og mannen.

Den gjensidige bekreftelsen

At kvinnen har det overordnede ansvaret i familien, er et gjennomgående trekk i studier av arbeidsdelingen mellom ham og henne. Flere undersøkelser både i Norden og i USA bekrefter at dette er

tilfellet, også for par som i forhold til flere faktorer framstår som mer likestilte enn vanlig. (Se f.eks. Haavind 1987; Kranichfield 1987; Coltrane 1990.) Den vanlige tolkningen er at hennes usynlige merarbeid er en del av hans utnyttning av henne. Hun blir sittende igjen med størtedelen av byrdene; hun gir uten å få igjen. Alt dette så vi i vår studie. Og det var altså ikke bare kvinnene, men også mennene selv, som «avslørte» at de kom til kort i forhold til sine egne idealer om likedeling. Spørsmålet er imidlertid om ikke denne avsløringen fører til en entydiggjøring av det som skjer i de moderne familiene. Vi skal begynne med å se litt nærmere på kvinnens frustrasjoner i forhold til mannens unnlatelser, slik det kom fram i vårt intervjumateriale.

«Jeg blir kjempeforbanna på ham (mannen) når det gjelder de tingene

(at han er så mye på jobben), men det jeg skjønner er at det går ikke an å bli så inni hampen forbanna på ham heller For det er sånn det faktisk er, det hjelper ikke hva jeg sier . . . »
(Eva)

Kvinnen forstår at mannens investering i jobben er noe som kreves av ham. Han kunne valgt en annen jobb, men samtidig er det jo dette han vil, og da har han ikke noe valg. I hvert fall ville han bli «umulig å være i hus med», ifølge en av de andre kvinnelige intervjupersonene. Det er rett og slett slik han er, han må «være på jobb». Partneren bebreider ham, men samtidig er hun for en stor del enig i at det dreier seg om hans personlighet, eller om krav som må fylles, og som sådan er det noe de ikke kan gjøre noe med. Bebreidelsen blander seg med forståelse og omsorg.

«For å si det sånn . . . jeg har akseptert at sånn er han, altså . . . Han trenger – og det er sånn han er . . . han må slappe av (når han er hjemme).»
(Anne)

Gjennom forståelsen endrer hennes offer karakter, hun har et slags *grep* om situasjonen; han må jobbe, ellers ville han ikke bli til å være i hus med, og når han er hjemme, må han slappe av. Dette grepet gir assosiasjoner i retning av at det på et eller annet nivå foregår et *samarbeid*. Ved å gi mannen omsorg, eller gjøre ham «tjenester», bekrefter kvinnen mannens avhengighet av henne og dermed også sin egen identitet som en elsket kvinne (Borchgrevink 1987). Den gjensidige samarbeidsrelasjonen som på denne måten er virksom i disse parene må selvfølgelig knyttes til spørsmålet om identitet, og ønsket om å få bekreftelse på sin

kvinnelighet eller mannlighet i den heteroseksuelle kjærlighetsrelasjonen. Og kanskje kan det være slik at dette behovet for bekreftelse synliggjøres og aktiviseres i en situasjon der vi går mot større grad av likestilling, en likestilling som i en viss forstand kan oppleves som en utvisking av forskjellen mellom kjønnene. (Prokop 1983; Bjerrum Nielsen og Rudberg 1992; Borchgrevink 1993.) Men innvevet i denne reaksjonen, og i ønsket om bekreftelse på sin kvinnelige eller mannlige identitet, finner vi etter min mening også noe *annet*. Vi finner andre krefter og motivasjoner. De kreftene jeg vil fram til kommer kanskje særlig til uttrykk når paret går fra å være to, en kvinne og en mann, til å bli en liten familie. I rent konkret forstand skjer denne overgangen når paret får barn.

Når to parter blir en familie

Mens flere av parene i vårt materiale på mange måter har klart å krysse kjønns-grensene og leve likestilt i begynnelsen av sitt samliv, er det som om overgangen fra å være *to* selvstendige mennesker til å bli *en familie* innebærer en endring som gjør at denne grensekryssingen blir mye vanskeligere. Med barnets ankomst skjer det noe grunnleggende, særlig med den kvinnelige siden i kjønnsamarbeidet. Kvinnene refererer gjerne til biologiske forskjeller mellom kvinner og menn i denne sammenhengen, og den biologiske kvinneligheten har nå fått en positiv valør. Den representerer ikke en uønsket forskjell som søkes overkommet med prinsippet om likhet og likedeling.

«Det er jentene som må ordne og tenke på alt. Og det med ansvaret det tror jeg kommer veldig mye av at det skjer jo tross alt veldig mye med en kvinne

(Kilde: Cartoons by Jack Flemming.)

mens hun er gravid, da. Da lurte man på om alt er bra. På en annen måte enn når man er bekymret for et voksent menneske. Det ligger jo der i magen din, og du går og kjenner etter om det beveger seg og sånn hele tiden i ni måneder. Og det der har jo ikke mennene noen mulighet til å oppleve.» (Eva)

Det naturlige er så å si på kvinnens side, det gir henne en styrke, en egen selvskikkerhet. At hun *må* ordne og tenke på alt, blir ikke bare en konsekvens av hans jobborientering, men noe som også har sin *egen* kraft. Kvinnene får et nytt ansvar, og ansvaret gir dem en ny styrke. Mens mennene i vårt materiale kunne føle at familiearbeidet var «usynlig» og og at de var avhengige av den bekreftelsen og feed-back som arbeidslivet kan gi dem, kan altså kvinnene beskrive en ganske stor grad av synlighet og bekreftelse på egen identitet gjennom dette arbeidet. Denne synligheten gjør seg særlig gjeldende når barnet kommer; kvinnene beskriver en opplevelse av et slags *utvidet*

selv, en samfunnsmessiggjøring av seg selv som kjønnet person, som gjorde at andre ting, som jobben, blir mer perifere.

Ser vi nærmere på innholdet i den «oppblomstringen» av det kjønsspesifikke som skjer idet paret får barn, og de uttrykkene det gir seg hos mannen og kvinnen, kommer det fram noe mer. Kvinnene understreker at overgangen til å bli mor handler om en overgang fra å leve i en *tosidig* relasjon til å bli en *familie*. Man er ikke lenger to selvstendige individer som står i relasjon til hverandre, men er blitt et helt lite *system*, som krever organisering og koordinering. Det er som om det kommer inn en ny dimensjon, noe *kvalitativt annet* som gjør like-delingsmodellen mer problematisk. Det blir et tomrom, en mangel, når «to likestilte mennesker» som Eva og Ole skal leve sammen. Tomrommet er det som er i midten, senteret, den ene som koordinerer det hele, den som handler og tenker på vegne av helheten.

«Det er sånn som å ha noe annet i

kjøleskapet enn en gammel gulost og . . . Noen må faktisk – det må administreres og noen må tenke litt på såne ting. For det ønsker ikke han å gjøre. Eller han ønsker at det skal være god mat i kjøleskapet, men han vil ikke bruke tid på å tenke på det. Han kan godt gå og kjøpe den maten, men å tenke på at nå er det helg, og nå skal vi kanskje ha noe annet til middag, eller at nå hadde det vært koselig å invitere noen venner eller et eller annet . . .» (Eva)

Evas frustrasjon dreier seg dels om at Ole ikke går inn i dette «senteret» sammen med henne, og dels om at hun ikke får aksept for at den posisjonen hun fyller er viktig og verdifull.

Flere kvinneforskere har argumentert for at kvinnen ønsker å *dele* dette helhetsansvaret (Andenæs 1991; Brandth og Kvande 1991). De understreker at kvinnen har et *felleskapsprosjekt*; hun ønsker å være familie sammen. Men ønskene og forventningene hos de partnerne vi intervjuet, er preget av tvetydighet og *ambivalens* på dette punktet. De er ikke helt sikre på hva de vil. Evas frustrasjon dreier seg dels om at Ole ikke deler ansvaret for helheten med henne, og dels om at hun ikke får aksept for at den posisjonen hun fyller er viktig og verdifull.

«Før så gjorde jeg alle mulige andre ting, men nå har vi et barn å ta vare på, så da kan man ikke løpe rundt overalt. Men det jeg syns har vært viktig i den situasjonen, det er som jeg sa å få aksept for at det faktisk er veldig bra for familien at vi gjør det, og det tror jeg er en litt annen situasjon for oss tilsammen å akseptere det at vi faktisk er en familie, at vi ikke er to selvstendige mennesker som kjører

sitt eget løp. For det er kanskje det man skjønner at det er sånn vi har vært, men nå er det en til og det gjør at – det krever at vi er litt mer samkjørte og organiserer ting.» (Eva)

Eva og de andre kvinnene føler at det blir et tomrom når «to selvstendige mennesker kjører sitt eget løp». Barnets ankomst krever at «vi er litt samkjørte og organiserer ting». Men det blir uklart for meg, og kanskje også for Eva selv, om det er et reellt vi, eller om det er Evas ønske om å representere vi-et det her er snakk om. Denne dobbeltheten kommer også fram hos de andre kvinnene i vårt materiale; de ønsker *både* å gå inn i og fylle det tomrommet som oppstår ved å innta oversynsposisjonen i familien, og de ønsker å fylle dette tomrommet sammen med mannen. Denne ambivalensen har en tendens til å bli oversett innenfor kvinneforskningen, som ofte uproblematisk slutter at kvinnen har et fellesskapsprosjekt, eller et ønske om å dele. Underforstått: Når kvinnene ønsker å dele, men likevel blir sittende igjen med hovedansvaret, må det være fordi *mannen* ønsker å unnsnippe dette fellesansvaret.

Gjennom vår fokusering på mannens formuleringer av sine erfaringer i familien, kunne vi i vår studie se et bevisst eller ubevisst ønske hos kvinnene om å forbli i det jeg vil kalle senterposisjonen i familien. Hun ønsker å forvalte «familie-vi-et» og innta oversynsposisjonen i familien. Denne oversynsposisjonen bærer i seg en bestemt form for kvinnelig innflytelse som består i at hun, gjennom sin rolle som den ordnende instans, definerer og former de andre familiemedlemmene og relasjonene mellom dem på en slik måte at familien i en viss forstand blir en utvidelse av hennes subjektivitet. Kvinnen blir senter i

husholdet, den som knytter de enkelte familiedeltakerne sammen i en helhet og som regisserer denne helheten.

Den kvinnelige modellmakten

Motstykket til kvinnens posisjon i familiens senter, er en opplevelse hos mennene av å være utenfor. Nettopp der vi vanligvis tenker at vi er mest oss selv, i den intimiserte og privatiserte kjernefamilien, blir mannen i en bestemt betydning en fremmed, en som ikke riktig føler seg hjemme.

For å få fram dette tydeligere, kan vi gjøre bruk av et begrep om modellmakt (Bråten 1981). Modellmakten refererer til et system av virkelighetsdefinisjoner og makten baserer seg på hvem sine kategorier virkeligheten defineres av. De undertrykte er med andre ord de som må innordne seg andres modeller, eller en virkelighet definert av andre. I denne situasjonen blir det umulig å opponere mot makten, fordi det er modellen som setter rammen som opponeringen må skje innenfor. Motstanden endrer ikke noe, men kan i stedet bidra til å aktivisere modellmakten og gjøre den eksplisitt ved å tvinge den til å synliggjøre seg selv. Motstanden mot modellen kan dermed bidra til å befeste eller styrke den. Ifølge Bråten var det det som skjedde da arbeidernes representanter skulle være med i bedriftenes styrer. I stedet for å endre maktforholdet mellom arbeidstakere og arbeidsgivere, ble arbeidstakerne trukket inn i de styrendes modeller og ble tvunget til å se virkeligheten fra de styrendes perspektiv.

I forhold til familien, kan vi bruke dette begrepet til å få fram at det som en gang var en kvinnelig sfære, fortsatt er det, selv om mannen og kvinnen prinsi-

pielt sett skulle dele oppgavene likt. Vi kan si at det eksisterer en kvinnelig modellmakt (Holter 1990), som ikke er noe annet enn motsatsen til det kvinneforskere har funnet i produksjonssfæren; nemlig at en eksplisitt maskulin organisasjon og kultur er erstattet av organisasjoner som fortsatt er mannlige, men på mer usynlige, implisitte måter.

Teorien åpner også for muligheten for at modellmakten i familien blir mer synlig innenfor rammen av formell likestilling mellom kvinnen og mannen. I tidligere generasjoner kunne mannen ligge på sofaen under avisen uten at noen gjorde noe vesen ut av det. Denne posisjonen er nå langt mer problematisk. Den trenger i det minste en eller annen form for legitimering.

Den strategiske, den unnvikende, den tause og den late mannen

I vårt materiale kunne vi se ulike former for legitimering, eller ulike mønstre i mennenes beskrivelse av sin egen tilkorkomming i familien. Vi kan kalle disse mønstrene for den strategiske, den unnvikende, den tause og den late mannen.

Den strategiske mannen tilpasser seg kvinnens modell, men bare så mye at det akkurat er nok til å unngå store og ubehagelige oppgjør. Den unnvikende mannen er, for å si det kort, han som sier ja men mener nei, mens den tause og den late mannen på litt forskjellige måter mangler midler til å uttrykke seg selv og sin subjektivitet innenfor familien. Nå passer selvfølgelig alle disse mønstrene inn i bildet av mannen som prioriterer sin egen karriere, og lar kona ta ansvaret for det ikke-betalte arbeidet hjemme. Igjen

er det vår forståelse av det som skjer, og ikke nye empiriske funn, som kan forandre dette bildet.

Vi kan for eksempel se nærmere på mennenes bedagelighet, som stadig dukket opp i intervjuene. «Jeg er bare litt lat,» sier mannen, og smiler litt. «Jeg elsker å ligge på sofaen og se rett opp i taket og gjøre ingenting.» Men det blir fort klart at dette ikke dreier seg om et grunnleggende trekk ved mannen, men snarere om et ytterst *kontekstavhengig* personlighetstrekk. For de late mennene er svært så energiske på andre områder. På jobben liker de «å styre og ordne», «å ha prosjekter på gang» og «mange baller i luften». Det er altså en merkelig *periodisk latskap*. Den vanlige tolkningen av dette er selvsagt at mannen er litt lat hjemme fordi han er så utslitt etter jobbens mas og kav at han ønsker å slippe å gjøre noe i det hele tatt. Men dette er ikke nødvendigvis hele sannheten. For det som blir tydelig i vårt materiale, er det *ubehagelige* ved unndragelsene i forhold til familien. Det er ikke en tilkortkomming i forhold til *kvinnens* krav som er det mest problematiske for disse mennene, men en nagende bevissthet om sin tilkortkomming i forhold til sine *egne* ønsker og lengsler. På samme måte som tausheten kan være uttrykk for at mannen mangler språk, kan bedageligheten være uttrykk for at mannen ikke behersker den modellen som ordner handlinger og relasjoner i familien. Han mangler, for å si det mer konkret, den kompetansen kvinnen har på dette området.

Den hensynsfulle administratoren

Den mannlige latskapen, tausheten eller unnvikelsen har nesten alltid en annen side; det praktisk ordnende kvinnelige.

Ingen av mennene som var alene, med eller uten barn, snakket om latskapen på samme måte. Latskapen er som regel bare en del av en helhet, der kvinnen framtrer som den operative og administrative, den som forvalter og behersker familiens språk i utvidet forstand; den modellen som dette feltet organiseres ut fra. I familien er det *kvinnen* som er den dynamiske, den som alltid har mange baller i luften, som tenker på alt og som vet hvordan alt skal være. Nå er hensikten med dette på ingen måte å slutte seg til de som hevder at kvinnen ikke slipper mannen inn på det området hun kontrollerer. Det er liten støtte i vårt materiale for en slik påstand. Både mennene og kvinnene understreker at dette *ikke* er tilfellet. Snarere tvert imot. Den administrative, ansvarlige kvinnen er veldig tålmodig og forståelsesfull. I ønsket om å oppmuntre mannens deltakelse legger hun stor vekt på *ikke* å være den dominerende omsorgseksperter som alltid vet best. Hun legger hele tiden forholdene til rette for hans deltakelse. Det er imidlertid en liten hake ved dette. Vi er stadig inne i en situasjon der *hun* legger forholdene til rette for *ham*. Når Per forteller om hvordan han og Astrid samarbeider om å få til økt likestilling, kommer dette tilretteleggende hele tiden fram, som om hun på et vis er den som gir i samarbeidet.

«I relasjon til barna har hun ikke markedsført seg selv som en bedre omsorgsperson. Hun understreker hele tiden min viktighet . . . også i situasjoner hvor vi har kranglet og hatt vanskelige perioder.» (Per)

Selv sier Astrid at det er veldig viktig «å gi partneren et positivt selvilde, at man ikke må kritisere på en måte som ødeleg-

ger den andres bilde av seg selv».

Kvinnens aktivitet skjer generelt innenfor et slikt *givende* modus. Her er vi tilbake til den omsorg og omtanke hun har for den andre; kvinnens *gave*. Vi hører sjelden om menn som gir, eller om at «vi gir hverandre». Den manglende gjensidigheten kommer ofte fram i kvinnenes formuleringer. Kvinnene «lar ham», «gjør for ham», og «legger til rette for ham». Aktiviteten uttrykkes gjerne som et substantiv med et tilhørende omsegripende verb. Hun står for organiseringen (ikke organiserer) og må «ta seg av det praktiske». De handler ikke innenfor en likeverdig og gjensidig relasjon, de handler «*på vegne av*». Denne «*på vegne av*»-funksjonen var et slående trekk i vårt materiale, både i forhold til konenes og mødrenes rolle i familien. Mødrene og konene handlet ikke alene, enten det var altruistisk eller instrumentelt; de handlet alltid *på vegne av* andre mennesker.

Gavens logikk

I vår analyse av intervjuene knytter vi dette fenomenet til den antropologiske teorien om *gaven*. Marcel Mauss (1990) utviklet denne kategorien på grunnlag av studier av samfunn der gaver, eller gavebytte, regnes som den dominerende formen for gjensidighet, samfunn med gaveøkonomi. Teorien er blitt brukt av flere norske forskere for å forstå kvinnelighet og det moderne ekteskapet. (Borchgrevink og Melhuus 1985; Solheim, Heen og Holter 1986; Borchgrevink 1987; Fürst 1993; Holter og Aarseth 1993; Aarseth 1994.) Felles for disse er at reproduksjonssfæren og/eller kvinnen knyttes til gaven. På ulike måter blir familiearbeidet eller relasjonene i familien i

disse teoriene en representant for en annen logikk enn byttelogikken, som gjelder som det organiserende prinsippet i den kapitalistiske økonomien.

Mens bytterelasjonen er en transaksjon mellom *uavhengige* personer, en transaksjon som ikke resulterer i noen kvalitativt nye bånd mellom partene, skjer gavebytte innenfor en varig sosial relasjon. Det å gi er en del av kontakten, og utgjør sjelden kontakten i seg selv. Gaven kjennetegnes også ved at den ikke er adskilt fra giveren, men er en del av eller bærer av giverens «ånd». Siden gaven er personifisert, eller bærer av følelsesmessige og moralske forhold, er det ikke mulig å finne et felles verdimål som kan definere en eksakt symmetri mellom gave og gjengave. Partene blir derfor knyttet til hverandre gjennom en diffus følelse av å være i gjeld til hverandre.

I vår utvikling av teorien om gaven fokuserer vi på giverens *innflytelse* gjennom posisjonen som giver. (Holter og Aarseth 1993; Aarseth 1994) Gjennom å gi, etablerer giveren bånd og forpliktelser, hun eller han gjør mottakerne til en del av seg selv, og omfatter dem med sin subjektivitet. Vi argumenterer for at kvinnens posisjon som giver er del av en mer omfattende logikk som gjør seg gjeldende i familien, et prinsipp om redistribusjon eller sentrert gaveutveksling. Som Giveren, den som alltid tenker og handler på vegne av andre familiemedlemmer, definerer kvinnen familiefellesskapet og former dette fellesskapet og deltakerne i det i forlengelse av sin egen subjektivitet.

På denne måten blir ikke det overordnede ansvaret og omsorgen for familien bare et spørsmål om tid og energi som brukes i ikke-statusgivende, ikke-betalt arbeid. Det blir heller ikke bare et spørsmål om hennes behov for bekreftel-

se på sin egen identitet som kvinne. Det overordnede ansvaret og handle-på-vegne-av-funksjonen omfatter også en kvalitativt annen form for innflytelse, med forskjellige uttrykk og konsekvenser. Mens makt og dominans innenfor den kapitalistiske logikken er knyttet til kontroll over goder som andre har interesse i, er dominans innenfor et system av redistribusjon eller gaverelasjoner ikke knyttet til hvem som vinner på samhandlingen. Dominans er ikke formidlet gjennom avhendbare verdier, men er knyttet til hvem som definerer den andre med sin subjektivitet. Gaven omfatter en kvalitativt annen innflytelsesform, en form som på mange måter kan være mer dyptgående og fremmedgjørende enn makt basert på bytte.

Den kvinnelige innflytelsen: Konservering eller frigjøring?

I denne artikkelen har jeg argumentert for at vi trenger nye perspektiver på relasjonen mellom mannen og kvinnen i familien. Vi trenger et begrep om makt som ikke er avledet direkte fra de økonomiske strukturene i det kapitalistiske patriarkatet. Kanskje eksisterer denne makten innenfor disse patriarkalske strukturene, som krefter som opprettholder den etablerte orden. Kanskje utfordrer de denne orden. Eller begge deler.

Det er to grunner til at jeg opplever dette som et potensielt frigjørende perspektiv. For det første mener jeg det er nødvendig å utvikle en forståelse av den gjensidige dynamikken mellom kvinnen og mannen som reelle subjekter dersom vi skal få til en endring i relasjonen mellom dem. For det andre er det nødvendig å finne kategorier og begreper som kan løse den teoretiske motsetningen

i forståelsene av reproduksjonsfeltet. Vi kan starte med spørsmålet om endring. Det er i dag et eksplisitt mål eller ideal at menn skal gjøre sin del av familiearbeidet. Og selv om vi ser en bevegelse i denne retning, er det ikke noen tvil om at bevegelsen møter motstand. I offentligheten er det en tendens til å plassere årsaken til dette på mannen, og se kvinnen som et offer for hans adferd. Og det kan være gode grunner til å opprettholde denne forestillingen. Både for *mannen* og for *kvinnen*. Kvinnen trenger ikke å innrømme at hun ikke bare er et passivt offer, at hun deltar aktivt i danningen og gjendanningen av denne situasjonen, enten hun ønsker det eller ikke. Og mannen trenger ikke å gå inn i sin egen følelse av *underordning* og *fremmedgjøring* i familien. Han kan opprettholde forestillingen om seg selv som den dominerende. På denne måten kan begge parter være fornøyd med tingenes tilstand. De kan fortsette sitt samarbeid, der han bruker kreftene sine i produksjonssfæren, mens hun forblir den suverene giveren av omsorg og omtanke. Det er dette gjensidige samarbeidsforholdet som må synliggjøres dersom vi skal overskride de etablerte barrierene mot en mer grunnleggende endring av relasjonene i den moderne familien.

På det teoretiske nivået innebærer denne analysen av den gjensidige samarbeidsrelasjonen og kvinnens posisjon som den suverene giver en kritikk av etablerte forståelser av dominans og underordning. Jeg har prøvd å sette spørsmålstegn ved makt- og underordningsbegrepene i feministiske analyser av relasjonen mellom kjønnene. Går vi tilbake til det dobbelte bildet jeg trakk fram i begynnelsen, og motsetningen mellom forestillingene om reproduksjonssfæren som gjenstand for idealisering så vel som

utbytting og underordning, ser vi at det er noe i det feministiske utkikkspunktet som ikke stemmer; en form for inkonsistens. Denne inkonsistensen kan knyttes til en mer dyptgående dualitet i flere feministiske perspektiver: Kvinnen og reproduksjonssfæren er fullstendig underordnet, et offer for mannen som representant for de kapitalistiske og patriarkalske maktstrukturerne. Samtidig representerer hun alternativet, en annen rasjonalitet. Spørsmålet er om det ikke er mulig at denne alternative rasjonalitetsformen også representerer en kvalitativt annen innflytelsesform? Denne innflytelsesformen kan forstås som noe som virker innenfor de kapitalistiske strukturerne, en kraft som kan bidra til å befeste mannens utenforposisjon i familien og i nære relasjoner. Ved å knytte denne innflytelsesformen til teorien om gaven, kan den imidlertid også representere et alternativt prinsipp for samfunnsmessig organisering. Et perspektiv som ser kvinnens posisjon som Giveren, eller som senteret i et system av gaverelasjoner, kan – slik jeg ser det – åpne opp for potensielt innovative og frigjørende perspektiver på det moderne samfunnet. Gjennom dette perspektivet blir det mulig å se allerede eksisterende alternativer til den patriarkalske kapitalismen, forstått som et system der bytte, profitt og utbytting er de organisatoriske prinsippene. Som et utopisk ideal er gaverelasjonen basert på å gi så mye som mulig av deg selv i en logikk der gaven alltid genererer nye gaver. Dette i kontrast til bytterelasjonen, der målet er å gi mindre enn du mottar. Dette idealet er selvfølgelig pervertert i en situasjon hvor kvinnen er Giveren.

Helene Aarseth
informasjonskonsulent
Barne- og familiedepartementet

Litteratur

- Andenæs, Agnes. Forventninger, forhåpninger og forhandlinger. I *Nye kvinner, nye menn?* Konferanserapport, NORAS, 1991.
- Borchgrevink, Tordis. *Kjærlighetens diktatur. Kjønn, arbeidsdeling og modernitet*. Mastergradsavhandling i sosialantropologi, Oslo 1987.
- Borchgrevink, Tordis og Marit Melhuus. *Familie og arbeid. Fokus på sjomannsfamilier*. Rapport nr. 27/85, AFI, Oslo 1985.
- Brandth, Berit og Elin Kvande. Når likhet blir ulikhet. I Runa Haukaa (red.). *Nye Kvinner, Nye Menn*. Ad Notam, Oslo 1991.
- Brandth, Berit og Elin Kvande. Changing Masculinities. I Arnlaug Leira. *Family Sociology - Developing the Field*. Institutt for Samfunnsforskning, Report no. 5, Oslo 1993.
- Bråten, Stein. *Modeller av menneske og samfunn*. Universitetsforlaget, Oslo 1981.
- Eisenstein, Zillah. Developing a Theory of Capitalist Patriarchy and Socialist Feminism. I Zilla Eisenstein. *Capitalist Patriarchy and the Case for Socialist Feminism*. Monthly Review Press, London 1978.
- Ferguson, Ann & Nancy Folbre. The Unhappy Marriage of Patriarchy and Capitalism. I Lydia Sargent. *Women and Revolution*. Pluto Press, London 1981.
- Flax, Jane. Political Philosophy and the Patriarchal Unconscious. I Harding og Hintikka (red.). *Discovering Reality*. Reidel Publishing Company, London 1983.
- Fürst, Elisabeth L. *Mat - et annet språk*. En studie av rasjonalitet, kropp og kvinnelighet belyst med litterære tekster. Dr.polit.-avhandling, Institutt for Sosiologi, Universitetet i Oslo 1993.
- Harding, Sandra og Merrill B. Hintikka (red.). *Discovering Reality*. Reidel Publishing Company, Dordrecht 1983.
- Hartmann, Heidi. The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism. I Lydia Sargent. *Women and revolution*. Pluto Press, London 1981.
- Hartsock, Nancy. *Money, Sex and Power*. North Eastern University Press, Boston 1985.
- Holter, Øystein Gullvåg. *Mellom uskyld og dominans: noen grunnlagsproblemer i forskning om menn*. Arbeidsnotat Arbeidsforskningsinstituttet, Oslo 1990.
- Holter, Øystein Gullvåg og Helene Aarseth. *Menns livssammenheng*. Ad Notam Gyldendal, Oslo 1993.
- Haavind, Hanne. Makt og kjærlighet i ekteskapet.

- I Haukaa, Hoel og Haavind (red.). *Kvinneforskning, bidrag til samfunnsteori*. Universitetsforlaget, Oslo 1982.
- Haavind, Hanne. Fordeling av omsorgsfunksjoner i småbarnsfamilier. I Rudie (red.). *Myk start, hard landing*, Universitetsforlaget, Oslo 1984.
- Jonasdottir, Anna G. *Love, Power and Political Interests*. Örebro Studies 7, Örebro 1991.
- Kitterød, Hege. Småbarnsfedre. I *Samfunnsspeilet* 3, 1992.
- Kvande, Elin og Berit Brandth. *Fra morssentrert til farssentrert familieforskning*. IFIM-notat 13/89, Trondheim 1989.
- Mauss, Marcel. *The Gift*. Routledge, London 1990.
- Melhuus, Marit og Tordis Borchgrevink. Tidsbinding av kvinner. I Ingrid Rudie (red.). *Myk start, hard landing*. Universitetsforlaget, Oslo 1984.
- Nielsen, Harriet Bjerrum og Monica Rudberg. Kjønnets eksistens og kjønnets forandring. I *Kjønnsidentitet - utvikling og konstruksjon av kjønn*. Senter for Kvinneforsknings skriftserie. Universitetet i Trondheim, 1992.
- Prokop, Ulrike. *Kvinnors livssammenhang*. Rabén & Sjögren, Stockholm 1981.
- Rose, Hilary. Hand, Brain and Heart: A Feminist Epistemology for the Natural Sciences. I Sandra Harding and Jean F. Barr. *Sex and Scientific Inquiry*. The University of Chicago Press, Chicago 1987.
- Solheim, Jorunn, H. Heen og Ø. Gullvåg Holter. *Nordsjøliv og hjemmeliv*, rapport nr. 36, AFI, Oslo 1986.
- Widerberg, Karin. Till en teori om kvinnoförtryck – barriärer och öppningar. I *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2/3 1987.

Note

- 1 Jeg bruker begrepet patriarkalsk slik det er utviklet innenfor den sosialistiske feminismen (Eisenstein 1978; Sargent 1981; Hartmann 1981), og mer bestemt med den tradisjonen som ser de patriarkalske og de kapitalistiske strukturene som vevet sammen i ett system. Det som etter min mening er det fruktbare med dette begrepet, er muligheten for å skille mellom menn som gruppe og den patriarkalske strukturen. Begrepet refererer ikke til gruppen menn som dominerer gruppen kvinner, men til de strukturene som underordner og marginaliserer prosesser knyttet til det kvinnelige området i forhold til prosesser knyttet til det mann-

Barns bilder av far

Av Ulf Hyvönen

«I det attende århundre var fedre harde, både på utsiden og inni. I det nittende århundre var de harde på utsiden og myke inni. Nå for tiden er de myke både på utsiden og inni.» Denne karakteristikken av hvordan fedre har forandret seg i vår nærmeste fortid kommer fra Mark, en ni år gammel gutt. I kontrast til den harde, krevende og autoritære despoten fra gamle dager framtrer den moderne faren som myk, følsom og omsorgsfull. Slik ser Mark det.

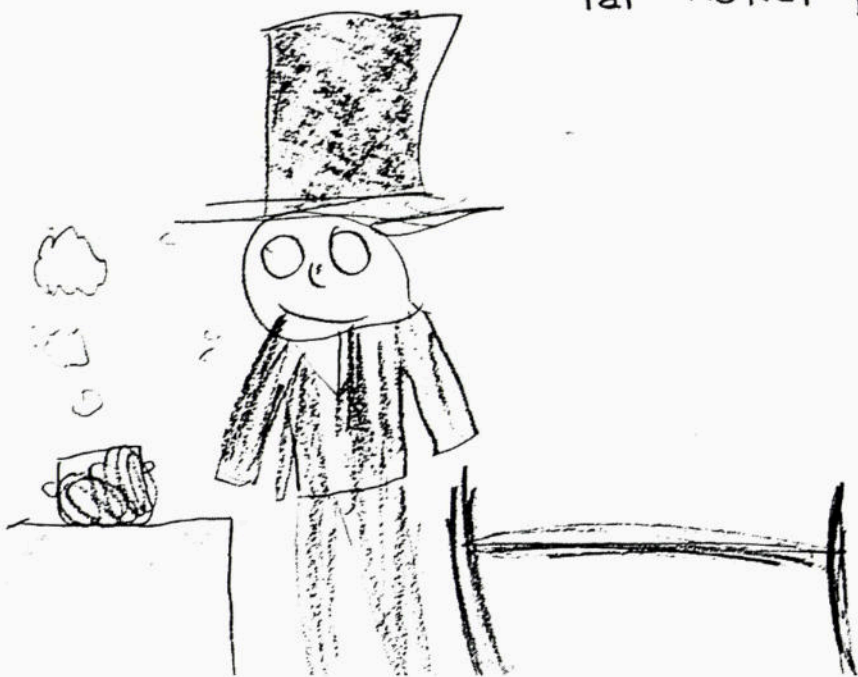
Den endrede farsrollen har blitt et viktig tema i debatten om den moderne familien. Den tidligere fars-autoriteten gir ikke lenger noe stabilt, legitimerende grunnlag for dagens fedre. Nå for tiden er det forventninger på mannen i familien om å være en langt mer likestilt ektemake og en far som er orientert mot nære, følelsesmessige forhold til familien og barna.

Det faktum at de fleste menn ikke kan bruke sine egne fedre som modeller for å utforme sin egen farsrolle i denne retningen, er ofte blitt pekt på som et problem. I enkelte kritiske analyser av det moderne samfunnet blir det også antatt at farens svekkede *kulturelle posisjon* betyr at dagens far har en vag og skjør identitet. Dette forårsaker forvirring og problemer, ikke bare for dem selv, men også for barna. (Lasch 1983)

Jeg kommer fra faget sosialt arbeid. Innenfor vårt fag, som beskjeftiger seg med barns velferd og støtte til utsatte

familier, er den fjerne og fraværende faren et velkjent eller til og med et klassisk fenomen (problem). Vi kan også betrakte farens forsømmelse, liksom uvitenheten om betydningen han kan ha for barnet, ved siden av rollen som forsørger og støtte for sin ektemake og familien, som et særtrekk ved det sosiale arbeidet med familier – i hvert fall i Sverige (Andersson 1991, Claezon 1987, Kristinsdottir 1991, SoS 1990:3). Den økte bevisstheten om farens betydning har imidlertid betydd at ikke bare samfunnsforskere, men også sosialarbeidere har blitt mer opptatt av å anerkjenne mannens rolle som forelder i familien; det vil si i forhold til barnet. Men dette er ingen enkel affære. Det betyr ikke minst at det er nødvendig å overveie rotfestede og ofte ureflekterte tenke- og handlemåter på nytt, og dette er av spesiell betydning når det kommer til den vanskelige, men avgjørende oppgaven: å handle til beste for barnet.

far koker poteter

(Kilde: Rafael Goldin og Per Tiller (red.). *Far – sett med norske barns øyne*. Tiden Norsk Forlag/Bokklubbens Barn, Oslo 1979.)

I mitt arbeid med barns oppfatninger av faren (Hyvönen 1993), som jeg kommer til å referere til i dette innlegget, var det viktigste spørsmålet hvordan «moderne» fedre blir oppfattet av sine egne barn. Det jeg har å si om konferansens hovedtema – menns familier – blir derfor begrenset til enkelte aspekter ved den mannlige part av foreldrene fra hva jeg gjerne vil kalle *barnets perspektiv*. Faren, slik han opptrer i mitt arbeid, er ikke den «virkelige» faren i objektiv forstand. Det er bildet av faren; slik han blir erfart og oppfattet av barnet. I dette innlegget blir noen av de empiriske resultatene fra mine intervjuer med ett hundre barn presentert og kommentert. De viktigste spørsmålene som berøres er:

- Hvordan beskriver barn farens stilling i hjemmet og i familien?

- Hvordan ser de på sine fedre i et likestillingsperspektiv?
- Hva trenges en far til? Hvilke kompetanser og kvaliteter ved faren blir betraktet som de mest viktige?
- Hvordan definerer barn sitt eget forhold til sin far? Hva har de felles med sine fedre, hva gjør de sammen og hvordan beskriver de den følelsesmessige relasjonen til faren?

Litt bakgrunnsdata om barna og deres familier

De ett hundre barna som blir intervjuet i min undersøkelse var syv og ti år gamle jenter og gutter. De representerer det «normale». De femti jentene og femti guttene ble rekruttert fra atten forskjellige skoleklasser, og de representerer fem

skoler. Tre av disse skolene ligger i Umeå, i den nordøstre delen av Sverige, og de andre to i småbyer i innlandet. De halvstrukturente intervjuene med disse barna ble foretatt i løpet av skoledagen og hvert intervju varte i cirka en time.

Informasjonen jeg fikk fra barna om familiene deres viser at en overveldende majoritet av foreldrene, både mødre og fedre, var i lønnet arbeid. De fleste av dem var funksjonærer; offentlig ansatte, kontoransatte etc., mens ca. 20 % av foreldrene kunne kalles arbeiderklasse. Dette gjenspeiler strukturen i arbeidsmarkedet på plassen: en beskjeden industriell sektor, men en stor offentlig sektor med helsetjeneste, utdanning og offentlig administrasjon. 80 barn kommer fra familier hvor både moren og faren er de biologiske foreldrene. Ti barn lever i en én-foreldre-familie. Det kan være av interesse å merke seg at syv av disse barna lever sammen med moren den største delen av tiden og at de også mener at det er hun som har hovedansvaret for dem til hverdags. To av barna, en ti år gammel gutt og en ti år gammel jente, bor fast hos sine fedre. Moren til gutten døde for mange år siden og jenta fortalte meg at hennes mor var «forsvunnet»! Bare ett barn, en syv år gammel gutt, sier at hans foreldre – som ble separert for omkring fire år siden – deler omsorgsansvaret for ham likt. Åtte barn bor i en blandet familie, for så vidt som bare en av de to foreldrene er barnets biologiske forelder. I syv av disse åtte familiene er moren den biologiske forelder. Dessuten er det med to barn i prosjektet som har røtter fra sørøstasiatiske land, og som ble adoptert av svenske foreldre som spedbarn.

Hos de barna som har separerte eller skilte foreldre blir husholdet hvor den biologiske moren bor, oppfattet som

basisfamilien. Dette er helt tydelig for barna i blandede familier, men holder også for de som tilbringer tiden i to enslig-foreldre-hjem. Siden de lever meste-parten av tiden med sin mor, representerer hun stabilitet og kontinuitet i barnets hverdagsliv, mens hans eller hennes opphold hos faren snarere har karakter av besøk.

Moren defineres som den «stabile faktor» i familien. Kanskje er dette et glimt av det morssentrerte ved familiens vesen – i det minste den svenske (Bjeren 1983) – sett med barnets øyne. En annen kommentar når det gjelder de ulike familietypene barna i denne undersøkelsen tilhører, er at dette bare gir oss et øyeblikksbilde. Vi vet at det foregår store endringer over tid i mange familier. For eksempel ved at kjernefamilien splittes opp i en enslig-forelder-familie (eller to familier) og senere framstår som en slags blandet familie/familier etc. Et eksempel kom fra en syv år gammel gutt. I et av intervjuene fortalte han meg at hans foreldre hadde bestemt seg for å skilles og at faren i løpet av kort tid skulle flytte til en annen leilighet. Da intervjuet ble foretatt tilhørte denne gutten – teknisk – fortsatt en kjernefamilie, selv om foreldrene hadde bestemt seg for å skilles. La oss se nærmere på hvordan det står til i disse familiene.

Mødres og fedres fritid

Hvordan oppfatter barna delingen av husarbeidet i familien? Fire ulike områder for husarbeid ble fokusert: husvask, matlaging, oppvask og klesvask, og spørsmålet var hvordan dette blir gjort og hvem som er ansvarlig for å gjøre det.

Et meget tradisjonelt mønster viser seg når det gjelder hvem barna identifiserer som den personen i familien som er

ansvarlig for å utføre husarbeidet: moren! Omkring halvparten av barna ser henne som den som gjør mest av det. Dette gjelder for alle fire husarbeidsråder. Men bak disse tallene er det en utbredt oppfatning blant disse barna at faren i familien er en ivrig «medhjelper» i husarbeidet. Ett av tre barn tror til og med at hans eller hennes foreldre deler slikt arbeid likt mellom seg, mens det er andre som påstår at alle i familien gjør like mye.

Vi kan notere oss en forskjell mellom guttene og jentene. Mens jentene er mer tilbøyelige til å identifisere moren som en langt mer aktiv husarbeider enn faren, tenderer guttene mot å verdsette farens engasjement langt høyere. I enkelte tilfeller er det slik at heller beskjedne bidrag fra faren i husarbeidet får hans sønn til å se ham som en like aktiv deltager i dette arbeidet, som moren.

En kan si at guttene tenderer mot å definere en far som mer aktiv og ansvarlig når det gjelder å gjøre husarbeid enn hva jentene gjør. Hvorfor? Det faktum at de jentene jeg har intervjuet stort sett oftere blir satt i gang med/innført i slikt arbeid er sannsynligvis viktig. De vet hva det dreier seg om. Jentene tenderer også mot å framheve *ansvaret*; det er ikke bare et spørsmål om hvem som gjør hva og hvor ofte, men også et spørsmål om hvem som tar initiativer og passer på at ting faktisk blir gjort!

Som tidligere nevnt blir faren ofte sett på som en god assistent eller «medhjelper» for moren. Mens han gir sine bidrag når det er mulig for ham eller når han får lyst til å gjøre dem, har moren ansvaret for å utforme rutiner og sikre kontinuiteten. Jentene er langt mer tilbøyelige enn guttene til å påpeke et ansvar som er mer skjult. Bjerrum Nielsen & Rudberg (1991) beskriver noe lignen-

de: « . . . kort sagt, dette betyr at ektemennene hjelper til når de kan eller når de vil, men at kvinnen blir holdt ansvarlig for alt hun ikke har forhandlet om.»

Nært beslektet med saker som gjelder husarbeid i familien er det barn sier om hva deres fedre og mødre egentlig gjør når de ikke er på jobben og hva de er interessert i å gjøre i sin fritid. En tendens er veldig klar: mødres interesser blir definert som aktiviteter som sammenfaller med ulike sider ved husarbeidet, mens fedres interesser har en langt sterkere tendens til å bli utført utenfor hjemmet og familien. Søm, strikking, matlaging og andre, mer generelt arbeidsrelaterte aktiviteter i hjemmet, blir ofte nevnt som morens interesser. Når de ser på sine fedre, dominerer hans interesse for ulike slags sportsaktiviteter ved siden av ulike private interesser.

Denne forskjellen mellom foreldrene, slik den blir sett av barna, viser seg også i en språklig distinksjon. Mens faren omtales ved *hva han er interessert i*, blir moren vanligvis omtalt ved *hva hun vanligvis gjør*. Mens moren bruker en stor del av sin fritid på å gjøre ting til beste for hele familien, ser faren ut til å være opptatt av ting som interesserer ham selv. Noe spissformulert kan vi konkludere med at det å praktisere sine interesser i denne forstand – det vil si i betydningen av å gjøre det du virkelig *ønsker* å gjøre – først og fremst er et privilegium som er reservert for fedre.

Et glimt av faren i middelklassefamilien

«Hvis det er slik at de f.eks. synes at broren min og jeg skulle rydde litt mer i huset og sånn, så har vi et lite familiemøte. Når vi har spist middag sitter vi

ved bordet og diskuterer og det fungerer ganske fint.»

Denne ti år gamle jenta – Sara – beskriver det som kan kalles «den demokratiske familien». I denne familien er det ikke bare foreldrene, men også barna som deltar i diskusjoner og beslutninger om ulike familiesaker. Likestillingsidealet har høy status og individuelle behov og krav fra familiemedlemmene blir gitt mye plass. Selvrealisering og individualitet er honnørord. I denne familien holdes ikke barna utenfor fordi de er for små, men inviteres til konsultasjoner og forhandlinger med sine foreldre. I mitt materiale blir slike mønstre primært beskrevet av barn fra en intellektuell middelklasse. Faren i deres familie blir sett som sterkt involvert i familiesaker og i det som gjelder barnet. Han blir beskrevet som en aktiv, hjelpsom og omsorgsfull far. Han «gir generøst av seg selv» når han er til stede, men siden han er veldig opptatt med sin karriere og andre oppgaver utenfor familien, er han ofte borte hjemmefra. Det er som om han blir sett som et springbrett til den store verden og til ulike selvrealiseringsprosjekter. Både guttene og jentene ser ham slik.

Og i arbeiderklassefamilien

Familiemønstrene som blir beskrevet av barna i arbeiderklassefamilier ligner måten den «tradisjonelle» familien ofte blir karakterisert. Mens moren oppfattes som den ansvarlige for husholdet, er farens hovedansvar å tjene penger og å ta seg av vedlikeholdet av hus og bil (Sandqvist 1988). Barn fra arbeiderklassefamilier er langt mer tilbøyelige til å beskrive sine familier som delt i ulike områder; barna er skilt fra de voksne og moren og faren bestemmer over ulike områder.

Det er få tegn til den ovenfor beskrevne demokratiske familien i de historiene disse barna forteller. Det er mer vanlig at familien blir definert som en hierarkisk struktur hvor barna skal adlyde sine foreldre og hvor faren er på toppen av hierarkiet. Særlig jentene beskriver det vi gjerne kaller et sosialiseringsskipsprinsipp for underordning. Og når guttene tenderer mot å kritisere sine fedre for å være harde og krevende, er jentene mer tilbøyelige til å kritisere sine fedre for å holde seg unna alt slags husarbeid i familien. «Pappaen min er lat, han hjelper aldri moren min,» sier en av dem, syv år gamle Linda. En annen jente, Lena, som er ti, sier: «Han gjør ingenting! Han bare later seg og ser på TV.»

Denne arbeiderklassefaren ser ut til å være mer autoritær og på mange måter en mer gammeldags far enn middelklassefaren, slik de beskrives av sine egne barn.

Jentas far og guttens far

Når de blir bedt om å beskrive faren; hvordan er han? gir majoriteten av barna i min undersøkelse positive bilder av sine fedre. Mer enn en tredjedel av dem gir uttrykk for at de er ganske fornøyde med ham akkurat slik han er og ikke kan se noe behov for å forandre ham på noe slags vis. De eldre barna i undersøkelsen synes å være noe mer fornøyd med fedrene sine enn de yngre. Mange barn, både gutter og jenter, deler en interesse med sin far og de foretar seg ofte ulike ting sammen med ham. Datamaskiner, elektronikk og maskiner, friluftsliv, musikk og – selvsagt – sport, for å nevne noe.

Et mer tvetydig eller negativt farget bilde av faren blir gitt av ett av fem barn i mitt materiale. Guttene i denne kategorien har en tendens til å framheve hans

dårlige humør, at han er sinna eller oppfører seg urettferdig mot dem eller at han er utilgjengelig for dem storparten av tiden. Jentene, på den andre siden, peker snarere på hans uvillighet til å hjelpe til i familien og med husarbeidet. Dette antyder en mer generell tendens i undersøkelsen, som gjelder en forskjell mellom jentene og guttene i deres orientering mot faren. Mens guttene i stor grad ser farens kvaliteter, hans gode og dårlige sider, i forhold til *dem selv*, tenderer jentene mot å definere ham i hans posisjon som *familiefar* og som morens partner. Mens guttene vurderer hans verdi fra et du-og-jeg-perspektiv, bygger jentene sine vurderinger på hva han betyr for hele familien. Datteren ønsker at faren tar aktivt del i familielivet og i husarbeidet og ønsker at han er til stede, så hun kan snakke med ham; som en «kommunikasjonspartner». Sønnen, derimot, ønsker at han er tilgjengelig for bare ham, til å gjøre ting sammen med ham; som en «aktivitetspartner».

Generelt sett beskriver jentene i min undersøkelse et mer ukomplisert og direkte følelsesmessig forhold til faren enn guttene gjør. En stor overvekt av jentene føler seg sikre på at de er elsket av sine fedre. Guttene er noe mer tilbakeholdne og mer tilbøyelige til å definere kjærligheten fra faren som en slags takknemlighet for noe de har gjort som han liker. Dette er mest tydelig blant de yngre guttene. Noen av disse guttene, men ikke så veldig mange, ser ut til å ha et mer eller mindre problematisk forhold til en relativt hard og krevende far eller en far som snur ryggen til sin sønn. Axel er en av dem. Det er vanskelig for ham å finne noe positivt å si om faren: «Jeg vet ikke. Noen ganger ville det være bedre uten ham. Når jeg er sint på ham og slik. Jeg synes han er altfor streng og bestemt . . .

Hvis det er noen i familien som er dum, er det oftest pappa. Han blir ofte sint på meg . . . pokker! Noen ganger kan det være artig, men noen ganger irriterer han meg så jeg blir sint. Han skulle slutte med å irritere meg!»

Den dyktige far

Det faktum at det er ganske vanlig at foreldre blir skilt var ett av de temaer som ble tatt opp i intervjuene. Nesten alle kunne navngi noen som hadde foreldre som var skilt; en klassekamerat, en slektning eller en venn. Hvert femte barn hadde også erfaring med separasjon mellom sine egne foreldre. Å få forhold og ekteskap til å vare er en vanskelig oppgave for foreldre. Det finnes ingen garantier for at mine foreldre vil holde sammen for alltid; dette er en barsk virkelighet, som barn er meget klar over og må forholde seg til. En av de ti år gamle jentene i mitt materiale fortalte meg at hun hadde diskutert denne saken med sin tre år yngre bror og at de hadde kommet til en konklusjon. Hvis deres foreldre skulle bli skilt, ønsket de å bo hos den ene gjennom uka og hos den andre i helga. Hun sa også at hennes foreldre ville være like godt i stand til å ta seg av dem.

Jeg ble litt overrasket over den kompetansen som ble tillagt faren, i form av evne til å ta seg av barna alene. I tilfelle skilsmisse så ett barn av fem moren som den mest kapable eller kompetente av foreldrene, mens ett barn av åtte så faren som den beste. Men de fleste, omkring halvparten av alle barna som ble intervjuet, påsto at begge foreldrene ville være like godt i stand til å ta vare på dem. Ikke alle disse fedrene ble definert som aktive deltagere i husarbeidet, eller som å være spesielt opptatt av oppdragende eller omsorgende aktiviteter i sine

Foto: Marianne Grøndahl, Samfoto.

nåværende familier. Kan vi derfor trekke den konklusjonen at barna på denne måten overvurderer dem? Har de urealistiske ideer om sine fedres skikkethet for og evner til å være helt ansvarlige og kompetente foreldre på egen hånd? Kanskje det. En langt mer interessant tolkning er imidlertid å se det som å reflektere deres overbevisning om at han kan gjøre det hvis han vil eller snarere hvis han *må*.

Anna er ti år. Hun bor i Umeå med begge sine foreldre og en yngre bror. Vi snakker om fødselspermisjon og om mødre eller fedre passer best til å ta seg av barna, da jeg spør henne om hun tror at fedre er i stand til å ta seg av små barn.

Anna: De er like flinke! Det er de som har gammeldagse oppfatninger som

tror at det er faren som skal forsørge familien, mens moren tar seg av resten.

Ulf: Mmm, hvordan synes du det skulle være?

Anna: Begge skulle hjelpe til i huset og begge skulle arbeide. Ingen av dem skulle «ha fri» . . . det er ikke noe særlig morsomt . . . å være alene hjemme.

Ulf: Hva er vitsen i at faren tar seg av barna? Er det godt for ham?

Anna: Ja! Han lærer å tenke omtrent slik som moren og . . . får mer *kontakt* med barna. Noen fedre . . . i noen familier hvor moren er hjemmевærende, så kan faren tro at barna liker moren bedre og sånn . . .

Senere i samtalen spør jeg Anna om hun

noen gang føler at pappaen hennes liker henne.

Anna: Ja, *alltid!* Hver gang når han sier noe. Du kan se det i øynene hans. Han har så lange øyenvipper og klare, blå øyne. Og jeg kan se det på kinne hans, han har smilehull. Hver kveld når vi skal legge oss, gir han oss en klem. Mamma også. Når vi legger oss, broren min, David og jeg, sier vi «I love you» til dem og så sier pappa «I love you too». Men hvis mamma sier «I love you», blir jeg sinna. Det er ikke hun som skal si det, det er pappa. Det var han som fant på det.

Jeg tror den første delen av intervjuet mitt med Anna kan tjene som et eksempel på en utbredt oppfatning blant barna om hvordan det burde være. Når de forestiller seg sin egen framtid som voksne og foreldre, tenderer både gutter og jenter til å se seg selv involvert i et forhold som ligner det Anna beskriver. Vi kan egentlig si at det er en samtale om likestilling mellom mann og kvinne som blir uttrykt av barna. Klarest av jentene, men også blant mange gutter som ser seg selv i framtida som aktive, familie- og barneorienterte fedre.

Noen korte konklusjoner

De fleste foreldrene til de barna jeg møtte i min undersøkelse vokste opp på 1950-tallet. Dette var et tiår da den strengt rolledelte familien ble gitt sterk støtte fra politikere, så vel som fra forskere. Faren var forventet å være forsørgeren og moren var forventet å ta seg av barna og husarbeidet. Kvinners deltagelse på arbeidsmarkedet var lavere i 1950-årene enn i noen annen periode i dette århundret. Pappa på arbeid og mamma

hjemme. Slik var det i min familie da jeg vokste opp og slik var det sannsynligvis i de fleste familiene hvor foreldrene til barna i min undersøkelse vokste opp. Mennene – og kvinnene – som blir beskrevet av barna når det gjelder hvordan de administrerer sitt foreldreskap, deler på pliktene i familien etc., kommer fra denne «familiens gullalder» (Bjerrum Nielsen & Rudberg 1991). På mange måter har disse mennene – som fedre – måttet skape en ny betydning for begrepet faderskap selv. Og sett fra det perspektivet jeg brukte i min undersøkelse tror jeg det er lett å være enig med Dion Sommer når han sier at: «Farsbegrepet blir både definert og realisert via samspillet mellom barn og fedre. Denne relasjonen har sitt eget lovende potensial, sin spesielle dynamikk og klare særtrekk.» (Carlsen & Larsen red. 1994)

I min avhandling argumenterer jeg ut fra et perspektiv om kulturell modernisering og hevder at tendensene til frigjøring fra det tradisjonelle legger nye byrder på foreldre og barn i det postmoderne samfunnet. På den andre siden bidrar disse heller tvetydige tendensene til en betydelig utvidelse av mulighetene og et stort potensial for å skape mer «normaliserte», ikke-undertrykkende og mer interaksjons-baserte relasjoner mellom barn og deres fedre. Jeg tror det er avgjørende å gjøre begge sider synlige hvis vi ønsker å unngå å kaste faren ut med argumenter fra en overdreven kritikk av postmoderniteten. Vi må innse tvetydigheten og se hvordan den kan møtes, ikke prøve å rømme fra den eller benekte dens eksistens.

Jeg er ikke så glad i ideen om «det gode eksempel», som forutsetter at barn skal bli mer eller mindre kopier av sine foreldre (eller andre viktige «modeller»). På den andre siden ville det være naivt å

benekte at foreldrenes væremåte og handlemåte har stor påvirkning på barnet i dets forståelse av verden og seg selv. Det jeg sikter mot er å klargjøre et meget viktig teoretisk standpunkt.

La meg si det på denne måten: Det er, selvsagt, veldig viktig å finne ut hva som blir gjort med barn; hvordan de blir behandlet av foreldrene, i barnehager, på skoler, av lekekamerater etc. etc. Men for meg er et langt mer interessant og fruktbart spørsmål: Hva gjør barna med det som blir gjort mot dem? Etter mitt syn er det dette prinsippspørsmålet som skulle være det ledende i vår ambisjon om å studere «menns familier» fra et barneperspektiv. Hva det betyr og hvordan det kan gjøres, kan vi diskutere. Jeg vil gjerne avslutte med å antyde noen prinsipielle teoretiske spørsmål som utgangspunkt for en slik diskusjon:

- Hvilke feilkilder påvirker våre tolkninger av et barns bilde av sin far?
- Hva er vår forståelse av den prosessen der dette bildet blir skapt?

Kan det ikke være gode grunner til å anta at det er en logikk i måten barns persepsjoner ofte blir tolket på, som har viktige likhetstrekk med den logikken som vanligvis tilskrives kjønnssystemet? (Hirdman 1988) Hvor ofte blir ikke barn tilskrevet kvaliteter og motiver som er fremmede eller underlige for dem? Forståelsen av barn og deres livsvilkår kan lett bli utnyttet på en lignende måte som forståelsen av kvinner og deres livsvilkår blir utnyttet av det logiske prinsipp i kjønnssystemet som gjør «det mannlige» til norm. La oss tenke tanken: Hvem skal ha fordel av å tolke «tingenes tilstand»; den voksne eller barnet?

Til slutt, som en tilspisset og kanskje provoserende konklusjon, trukket fra mine resultater av undersøkelsen om barns bilder av faren, vil jeg påstå at *aldri før har så mange barn hatt så mye far å forholde seg til.*

Ulf Hyvönen
universitetslektor/forskerassistent
Institutionen för socialt arbete
Umeå, Sverige

Litteratur

- Andersson, G. *Socialt arbete med små barn*. Studentlitteratur, Lund 1991.
- Bjeren, G. I B.E. Andersson (red.). *Vadan och varthän. Frågor om Sverige och dess framtid*. Tema: Familien. HSFR-rapport 1983.
- Bjerrum Nielsen, H. & M. Rudberg. *Historien om flickor och pojkar. Könsocialisation i ett utvecklingspsykologiskt perspektiv*. Studentlitteratur, Lund 1991.
- Claezon, I. *Bättre beslut - En studie av socialsekreterarnas handläggning av omhändertagande av barn*. Ak. avhandling. Inst. för socialt arbete, Umeå universitet 1987.
- Hirdman, Y. *Genussystemet - reflektioner kring kvinnors sociala underordning*. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 3/1988.
- Hyvönen, U. *Om barns fadersbild*. Ak. avhandling. Inst. för socialt arbete, Umeå universitet 1993.
- Kristinsdóttir, G. *Child Welfare and Professionalization*. Ak. avhandling. Inst. för socialt arbete, Umeå universitet 1991.
- Lasch, C. *Den belägrade familjen*. Norstedts, Sth. 1983.
- Sandqvist, K. *Pappor och riktiga karlar. Om mans- och fadersroller i ideologi och verklighet*. Carlsson, Sth. 1993.
- Sommer, D. *Fatherhood and Caring: Who Cares*. In Carlsen, S & J.E. Larsen (ed.) *The Equality Dilemma*. The Danish Equal Status Council, Copenhagen 1994.
- SoS-rapport 1990:3: *Växa i välfärdsland*. Socialstyrelsen, Stockholm.

Når menn får barn. Om menns bruk av omsorgspermisjon osv.

Av Søren Carlsen

Menns bruk av permisjon av hensyn til sine barn kan forstås fra flere perspektiver. Psykologisk forskning fokuserer ofte på viktigheten av et nært far/barn-forhold for barnets utvikling. Mannsforskning og mannsbevegelsen knytter ofte menns bruk av omsorgspermisjon til menns selvutvikling. Det er også slik at meste-parten av kvinne- og kjønnsforskningen ser menns bruk av omsorgspermisjon i lys av spørsmålet om likestilling.

Utgangspunktet for denne fremstillingen er det siste perspektivet, altså hensynet til likestilling. Dette betyr ikke at de andre perspektivene er ubetydelige eller uviktige, men i denne fremstillingen vil menns bruk av permisjon bli relatert til styrking av likestillingen, også i den betydning at allment aksepterte argumenter og strategier for likestilling i tilknytning til menns bruk av permisjon vil bli re-vurdert.

I de senere år har menns bruk av fødsels- og omsorgspermisjonsordninger fått en viktigere stilling innen likestillingsarbeidet i de nordiske landene. Likestillingsargumentet er grunnleggende dette:

ne venne seg til det faktum at også deres mannlige ansatte blir foreldre, og at (også) menn har forpliktelser med hensyn til familieomsorg på lik linje med kvinner.

– På den andre siden bør menns bruk av omsorgspermisjon føre til en mer lik fordeling av foreldreansvaret innen den enkelte familie. Når faren har permisjon, utfører han omsorgsferdigheter som gjør ham i stand til, i en mye høyere grad enn ellers, å ta del i omsorgen for barnet på lik linje med moren. Dette gagnar selvfølgelig både barn, mødre og fedre.

nytter seg av den permisjonen de har krav på når de blir fedre. Likevel har utviklingen innen likestillingsdiskusjonen i de nordiske landene de senere årene beveget seg i retning av at menns bruk av permisjonsordninger blir sett på som en av de grunnleggende forutsetningene for videre likestilling, både på arbeidsmarkedet og innen familien.

Mot denne bakgrunnen satte Nordisk Ministerråd i gang et prosjekt om dette problemet. Prosjektet hadde en dobbel hensikt:

- Det skulle vise den virkelige situasjonen bak statistikken: Hva bestemmer menns bruk av omsorgspermisjon? Hvilke erfaringer har man høstet fra menns bruk av omsorgspermisjon?

- I tillegg skulle prosjektet fremsette konkrete forslag til tiltak som kan stimulere til at menn i økt grad tar omsorgspermisjon.

I forbindelse med dette prosjektet er det benyttet statistiske data og annen relatert forskning, og forskjellige tiltak for å fremme menns bruk av omsorgspermisjon er blitt vurdert. I tillegg er det blitt utført en kvalitativ intervjuundersøkelse.

Nordiske fødsels- og omsorgspermisjonsordninger

Sverige var det første landet i verden som introduserte spesielle rettigheter for menn som blir fedre. Dette hendte i 1974 og siden den gangen er permisjonsordninger for menn blitt innført i alle de nordiske landene.

Permisjonsordningene er gjenstand for store forandringer. I *Vedlegg 1* er det

en tabell som viser permisjonsordningene slik de ser ut i 1994. I *Vedlegg 2* finnes statistisk informasjon om nordiske fedres bruk av permisjonsordningene.

I diskusjonen rundt menns bruk av permisjon til beste for sine barn har en skilt mellom to hovedtyper av permisjoner:

- Pappapermisjon: en kort periode i forbindelse med en barnefødsel.
- Omsorgspermisjon: en eller flere lengre fraværsperioder.

Som *Vedlegg 1* viser, er det store forskjeller innen de nordiske permisjonsordningene: Island har den korteste og har lav økonomisk kompensasjon. Norge og Sverige har de lengste, kombinert med den høyeste økonomiske kompensasjonen.

På samme måte er det store nasjonale forskjeller mht. menns bruk av permisjon innen de nordiske landene: den er lavest på Island og i Danmark og benyttes oftest i Sverige. Disse nasjonale forskjellene gjenspeiler blant annet de forskjellige permisjonsordningene. De nasjonale forskjellene er likevel bare én av de interessante variablene i dette prosjektet: en annen variabel, som er like interessant, er de sosiale forskjellene mellom de forskjellige gruppene av menn, sosiale forskjeller som finnes i praktisk talt alle de nordiske landene.

De generelle tendensene fra et stort antall kartlegginger av menns bruk av permisjoner er:

- menn som er ansatt i offentlig sektor tar oftere omsorgspermisjon enn menn som er ansatt i privat sektor
- menn med middels eller høyere utdanning tar oftere permisjon enn faglærte og ufaglærte menn

Foto: Rune Liserud, Samfoto.

– menn med middels eller høye inntekter tar oftere permisjon enn menn med lav inntekt

– fedre som arbeider på kvinnedominerte arbeidsplasser tar oftere permisjon enn menn som jobber på

mannsdominerte arbeidsplasser
– fedre tar oftere permisjon når barnas mødre har høyere utdanning, fast arbeid og høy inntekt enn når mødrene har lav utdanning, løs tilknytning til arbeidsmarkedet og lav inntekt

Dette danner et mønster som viser at det er det såkalte A-laget på arbeidsmarkedet, dvs. de velutdannede med fast jobb og høy inntekt, som oftest tar omsorgspermisjon. Dessuten bør oppmerksomheten rettes mot det faktum at mødrenes forhold til arbeidsmarkedet synes å spille en viktig rolle.

Hvorfor tar ikke fedre omsorgspermisjon?

En kartlegging av permisjonsvilkårene når det gjelder barn født i perioden 1984-1989 forsøkte å gi svar på dette spørsmålet. Uavhengig av sine partnere ble foreldre bedt om å oppgi den viktigste grunnen for at faren ikke tok omsorgspermisjon.

Tabell 1.

Barn født i perioden 1984-1989 fordelt på den viktigste grunnen for at far ikke tar omsorgspermisjon. Fordelt på mannlige og kvinnelige intervjuobjekter.

	% fedre	% mødre	totalt
Mor ammer fortsatt barnet	16	25	21
Høy økonomisk kostnad for familien	22	16	19
Permisjon ikke mulig grunnet fars arbeid	20	22	21
Ikke vurdert av familien	23	19	21
Far trodde ikke han kunne			

ta seg av barnet	1	1	1
Mor var flinkere til å ta seg av barnet	10	6	8
Far ikke interessert	5	5	5
Annet/ikke oppgitt	3	4	4
Totalt	100	98	100

Merk: tabellen omfatter kun fødsler hvor begge foreldrene var aktive på arbeidsmarkedet.

Som tabellen viser, er svarene fra mødrene og fedrene mer eller mindre likt fordelt. Det er likevel visse uoverensstemmelser med hensyn til antall ganger økonomi og amming blir oppgitt. Mødre oppgir oftere amming som grunn, mens fedre oftere oppgir økonomiske grunner.

Økonomiske hensyn er fortsatt en stor hindring når menn skal ta omsorgspermisjon. Selv om ansatte i de offentlige sektorer i de fleste nordiske land har krav på full lønn under permisjon, er dette oftere til fordel for kvinner, siden de oftere er ansatt i offentlig sektor enn menn.

Den danske undersøkelsen fra 1990 viste at i 32 % av familiene var mødrene ansatt i offentlig sektor mens fedrene var ansatt i privat sektor. Det motsatte var kun tilfelle for 9 % av familiene.

Tabell 1 viser at det er to andre viktige grunner for at fedrene ikke tar omsorgspermisjon. For det første er ikke dette blitt vurdert av familiene: det er fortsatt mange familier som anser barna for å være mødrenes hovedansvar. Legg merke til at andelen fedre og mødre som oppgir denne grunnen er ganske lik.

For det andre tillot ikke fars arbeid at han tok omsorgspermisjon. Hensynet til mannens arbeid fortsetter å være en av de

viktigste grunnene for at menn ikke tar permisjon når de blir fedre.

Det faktum at fars arbeid utgjør et av de største hindrene for menns bruk av omsorgspermisjon kommer ikke som noen overraskelse når en tar i betraktning hva arbeid betyr for menns identitet og selvfølelse. Flere nordiske undersøkelser har faktisk påvist denne barrieren.

Det var derfor den kvalitative intervjuundersøkelsen som var en del av prosjektet «Når menn blir fedre» tok menns arbeid som sitt utgangspunkt. Utvalget besto av 36 fedre som hadde fått barn i løpet av de to siste årene. De 36 fedrene arbeidet ved fire større offentlige og private arbeidsplasser i Københavnområdet:

- en arbeidsplass innen offentlig sektor: et departement og en av dennes underavdelinger
- en halvoffentlig bedrift: en mediebedrift med et stort antall forskjellige, små avdelinger
- en privat finansbedrift
- en privat metallindustribedrift

Fedrene varierte mye både med hensyn til utdanningsbakgrunn og arbeidserfaring. Likeledes hadde noen av dem blitt fedre for første gang mens andre hadde barn fra før. De var ikke et representativt utvalg, snarere et utvalg som var ment å belyse de forskjellige tendensene og illustrere forskjellige typer erfaring.

Hvem tok permisjon?

Omlag 15 % av fedrene ved medieforetagendet tok både pappapermisjon og omsorgspermisjon, mens resten bare tok pappapermisjon. I departementet og finansbedriften hadde det så langt bare vært ett eksempel på at en mannlig ansatt hadde tatt omsorgspermisjon, mens me-

tallindustribedriften ikke kunne vise til noe eksempel hvor menn tok omsorgspermisjon.

Når en betrakter alle bedriftene samlet, så avvek ikke gruppen menn som hadde tatt permisjon vesentlig fra den gruppen som ikke hadde tatt permisjon. Noen av de tendensene som ble vist ovenfor kan også oppdages i intervju materialet. Det var ingen ufaglærte arbeidere som hadde tatt omsorgspermisjon ved noen av de fire bedriftene. Det var også en overvekt av menn med høy utdanning innen gruppen av menn som tok omsorgspermisjon. I departementet og i finansbedriften var de to første mennene som tok omsorgspermisjon akademikere.

Det var ingen forskjell mellom de to gruppene med hensyn til alder, eller om det var første, andre eller tredje barn det gjaldt. Intervjumaterialet viste ingen indikasjon på at det var noen forskjell mellom offentlig og privat ansatte, heller ikke mellom menn som arbeidet på mannsdominerte eller kjønnsblandede arbeidsplasser. Majoriteten av menn som tok omsorgspermisjon jobbet i det halvoffentlige medieforetagendet som avvek fra de andre tre bedriftene ved å ha retningslinjer for økt likestilling som en del av sin personalpolitikk.

Den andre gruppen av menn som tok omsorgspermisjon avvek i ett viktig hen-seende fra de andre mennene: det gjaldt utdanningsnivået til deres ektefelle eller samboer. De hadde minst tre års høyere utdanning. Dette er en generell tendens.

Hvorfor tok flesteparten av fedrene ikke omsorgspermisjon?

Økonomiske hensyn er et reelt problem for mange familier. Likevel var det bare metallindustriforetagendet i «Når menn

blir fedre»-prosjektet som ikke tilbød full lønn ved alle fødselsrelaterte permisjoner, så denne grunnen kan utelukkes ved de tre andre bedriftene.

Omlag halvparten av de intervjuede som ikke hadde tatt omsorgspermisjon oppga at barnets mor ønsket å ta all omsorgspermisjonen, og at det faktisk ikke hadde vært noen diskusjon om dette. To oppga at de ikke var interessert i mer enn 14 dagers permisjon fordi de ikke ønsket å være lenger borte fra jobben. Bare to oppga økonomiske hensyn.

Men en stor gruppe fedre oppga at de ikke hadde tatt omsorgspermisjon fordi de hadde klart å spare opp tid pga. overtid og ferie som de brukte for å utvide pappapermisjonen utover de stipulerte 14 dagene og på denne måten kunne forlenge den totale fraværsperioden. I mediebedriften hadde 10 av 14 intervjuede brukt denne muligheten, ved å ta mellom to uker og fem måneder ferie/avspasering.

Denne bruken av ferie og avspasering var tydeligst i mediebedriften fordi de fleksible arbeidstidene ga disse ansatte gode muligheter for å samle opp tid. Dette ble imidlertid også til en viss grad brukt av menn ved de andre arbeidsplassene. Noen planla på detaljerte måter hvordan de skulle kunne ta ekstra fri fra arbeidet, for eksempel ved å ta på seg mye overtidarbeid under partnerens svangerskap.

Vi bør merke oss at denne typen fravær fra arbeidet ikke registreres som permisjon relatert til fødsel. Statistikken over menns bruk av formelle permisjonsrettigheter i forbindelse med fødsel er basert på stønadsstatistikker, og kan derfor ikke brukes som mål på menns villighet til å ta fri fra arbeidet for å være sammen med barna sine.

Intervjumaterialet gir inntrykk av at

mange familier nøye planlegger hvordan den formelle permisjonsperioden kan forlenges ved å ta i bruk andre muligheter for å kunne ta fri fra arbeidet. Hvis farens arbeidsforhold tillater ham å ta et par uker fri for å være sammen med barnet, velger mange familier å la moren ta ut all omsorgspermisjonen, noe som gjør at hun kan amme barnet de første 6 månedene.

Reaksjoner fra arbeidsplassen

Flere av de intervjuede beskriver sin erfaring med endringer i holdninger til menns bruk av pappapermisjon. Disse fedrene har også tidligere tatt pappapermisjon, og de beskriver hvordan det i de første årene etter at denne typen permisjon ble innført var vanlig å motta skarpe kommentarer fra overordnede og bli latterliggjort og kritisert av kollegene. I dag er slike reaksjoner unntak fra regelen. Bare én av de intervjuede hadde fått ubehaglige bemerkninger fra sjefen sin i forbindelse med pappapermisjonen.

Intervjuede fra alle de fire arbeidsplassene hevdet at i dag er det de mennene som ikke tar pappapermisjon som er unntakene. Pappapermisjon er blitt normen på arbeidsplassene og blir beskrevet av de intervjuede som «de vanlige 14 dagene», «de normale 14 dagene» osv. Ingen av de intervjuede hadde opplevd at pappapermisjonen hadde noen positive eller negative konsekvenser for arbeidsforholdene.

Til sammen fire av de intervjuede hadde opplevd negative reaksjoner på at de tok omsorgspermisjon (permisjon utover de 14 dagene i forbindelse med fødsel). Typisk nok var de de første, eller blant de første, i avdelingen/bedriften som benyttet seg av sin rett til omsorgspermisjon. De negative reaksjonene kom

både fra kolleger og overordnede, spesielt fra eldre kolleger i form av latterliggjøring og mangel på forståelse for at en mann kunne ønske å være hjemme og passe på barnet sitt i en lengre periode.

To av de intervjuede hadde opplevd sterke negative, verbale reaksjoner fra sine nærmeste overordnede. Sjefen til en tredje hadde forsøkt å få ham til å gi avkall på sin plan om å ta omsorgspermisjon på grunn av stort arbeidspress på avdelingen.

På tross av disse negative reaksjonene, hadde ingen av fedrene på intervju-tidspunktet opplevd noen negative konsekvenser eller sanksjoner fra sine overordnede som en konsekvens av at de hadde tatt omsorgspermisjon.

Det kan synes som om det er godtatt ved noen arbeidsplasser å stille spørsmål ved nødvendigheten av menns omsorgspermisjon. En grunn kan være at ingen vikarer noensinne ble ansatt for menn i permisjon. Dette betyr at kollegene ofte får mer arbeid, og dette kan føre til problemer for de overordnede, f.eks. i forbindelse med å planlegge skift. I andre tilfeller har ikke dette fremkalt noen negative kommentarer fra kolleger og overordnede. Dette viser at det er stor forskjell med hensyn til hvordan kolleger og overordnede ser på at menn tar omsorgspermisjon. Dette vil bli diskutert mer detaljert nedenfor.

Etter permisjonen

Én ting er at menn tar permisjon fra jobben når de får barn: et kort, avgrenset intervall i en lang arbeidskarriere. Men det faktum at menn ønsker og trenger å ta familiens behov i betrakning, f.eks. når

barn er syke eller må hentes i barnehagen etter permisjonen, er en helt annen sak. Hvordan reagerer arbeidsplassene på dette?

En person beskriver hvordan en kollega som henter barnet sitt i barnehagen hver dag, og derfor må gå klokka 16, faktisk har diskvalifisert seg selv fra en karriere i avdelingen. Det er tydeligvis en kilde til irritasjon i mange avdelinger at menn ønsker å prioritere det å ta omsorg for familien og derfor f.eks. ikke er i stand til å ta mange skift på «usosiale» tidspunkt.

Menns bruk av pappapermisjon er fullt ut akseptert ved mange av de avdelingene som deltar i undersøkelsen, og mange godtar, men kommenterer på, at menn tar ut omsorgspermisjon. Mange overordnede, og i noen tilfeller kolleger, har likevel vanskeligheter med å venne seg til ideen at menn fortsatt er fedre *etter permisjonen* og derfor har familieforpliktelser.

Hvordan forklare forskjellen?

Hittil i denne fremstillingen har jeg forsøkt å forklare menns forskjellige bruk av permisjon på grunnlag av tre faktorer:

- lengden av permisjonen (moren ønsker å ta ut hele omsorgspermisjonen)
- det finansielle aspektet
- reaksjonene på arbeidsplassen

Men disse faktorene er bare en del av forklaringen. En ytterligere grunn er utvilsomt mannens *egen maskulinitet*: hvordan ser han på seg selv som mann, og hva mener han en mann kan gjøre og ikke bør gjøre.

Foto: Göran H. Fredriksson, Mira/Samfoto.

Selv om alle formelle og praktiske omstendigheter tillater at mannen tar permisjon i forbindelse med fødsel, er det ikke sikkert at han vil benytte seg av denne muligheten hvis den er i konflikt med hans maskulinitet. På den annen side vil menn som virkelig ønsker å ta omsorgspermisjon, og som ser dette som en naturlig del av sin rolle som ektefelle og far, ofte utfordre overordnede og kollegers synspunkter, og muligens også formelle og praktiske hindringer, og finne en annen måte å ta fri fra arbeidet på.

Betydningen av mannens egen maskulinitet, og i den forbindelse hvor viktig arbeidet som *identitetsskapende faktor* er, blir avgjørende for å forstå menns villighet til å prioritere omsorg for barna.

Generelt oppdras gutter til å forberede seg til arbeidslivet, snarere enn til familielivet. Mens jenter i de siste tiårene er blitt lært opp til å søke bekreftelse for sin

identitet både i arbeids- og morsrollen, blir flesteparten av guttene fortsatt lært opp til at selvrealisering skjer gjennom arbeidet og ikke gjennom familien. (Bjerrum Nilsen og Rudberg 1991)

Forskning rundt arbeidsledighet viser oss at arbeid er meget viktig for menns identitet og selvfølelse. I analyser av erfaringene til arbeidsledige kvinner og menn, fant Berg Sørensen (1984) at menn fortsatt føler at de har hovedansvaret for å verne om familiens rammebetingelser. Menn erfarer at deres anseelse som menn kommer fra deres dyktighet i å sikre denne rammen, og dette er direkte relatert til det å ha en jobb.

Ifølge Berg Sørensen fører arbeidsledighet for kvinner til et tap av selvfølelse og mangel på bekreftelse av deres verdi som individer, mens menn opplever arbeidsledighet som en trussel mot deres identitet og sosiale status.

Mange vil derfor nøle med å gjøre ting som de føler, eller blir fortalt, vil være skadelige for deres arbeidsvilkår. I dagens Danmark, med et arbeidsledighetsnivå på ca. 12 %, ser mange det som dumdristig å utfordre skjebnen unødvendig, og dette kan bety at menn ikke har noe ønske om å bryte med tradisjonelle normer på arbeidsplassen, normer som spesielt for mannlige arbeidere foreskriver at arbeidet bør gå foran familien.

På den annen side, når det syn at menn kan ta pappapermisjon uten forhåndsgodkjennelse fra de overordnede har slått igjennom på en arbeidsplass, vil det spre seg i hele arbeidsmiljøet, og det vil bli en norm at fedre tar pappapermisjon. Men én må være den første på enhver arbeidsplass til å benytte seg av retten til omsorgspermisjon.

I denne undersøkelsen var fire fedre de første i sin avdeling til å ta fødselspermisjon, og to av dem var de første i bedriften. I hvert tilfelle utfordret disse mennene de tradisjonelle forventningene om hva en mannlig ansatt burde og ikke burde gjøre når han blir far.

Alle disse var hvitsnipparbeidere, to har akademisk bakgrunn, en har teknisk utdanning, og en er utdannet som journalist. De lever i forhold hvor ektefellen eller samboeren har utdanning på høyde med deres egen og hvor hun er like opptatt av sitt arbeid som ham. Disse mennene skiller seg derfor ut fra mange av de andre intervjuede ved at det er en relativ likestilling i forholdet, innbefattet arbeidsdeling i hjemmet.

Det er også typisk at de har klare synspunkter på sine arbeidsforpliktelser. To av dem arbeider i karrieremiljøer, men deres holdning er at det må finnes tid for at fedre kan ta omsorgspermisjon. Én tok seks ukers ferie etter at omsorgspermisjonen var over, og de to andre

hadde valgt å ikke arbeide i karrieremiljøer.

Et ofte forekommende særtrekk ved disse mennene er at arbeid ikke er mindre viktig enn for andre som ble intervjuet, men at deres identitet ikke er totalt avhengig av deres rolle på jobben. Det er derfor ikke overraskende at menn som disse er de første på sin arbeidsplass til å benytte seg av sin rett til omsorgspermisjon.

Disse to (ideelle) mannstypene finnes i alle arbeidsmiljøer. «Sterke menn» som, uavhengig av hva slags miljø de befinner seg i, vil finne en måte å tilbringe tid sammen med barna sine på. Menn som først og fremst baserer sin identitet og selvfølelse på sin rolle i arbeidslivet vil antakelig nøle med å utfordre normen på arbeidsplassen. Dette kan bety at de ikke vil ta omsorgspermisjon selv om deres kone eller partner måtte ønske det, men det kan også bety at de vil ta fødselspermisjon selv om de er imot det, fordi de ikke ønsker å skille seg ut ifra mengden. Undersøkelsen viser eksempler på begge deler.

Menns bruk av permisjon og prioritering av omsorg for barna

Før jeg presenterer konkrete forslag til initiativer for å fremme menns bruk av permisjonsordninger, skal jeg forsøke å gi en generell vurdering av menns bruk av permisjon.

På tross av 25 års arbeid for likestilling, har dagens småbarnsfedre stort sett opplevd en tradisjonell kjønnssoialisering: menn er blitt opplært til å finne personlig bekreftelse på sin identitet i arbeidslivet og har bare i begrenset ut-

strekning blitt forberedt på rollen som familiefar. Dette betyr at størsteparten av menn ser på arbeidet som den viktigste identitetsskapende faktoren når de blir fedre for første gang. Dette blir bekreftet av de mennene som deltar i intervjuundersøkelsen. Nesten alle sammen er enige om at arbeidet er svært viktig for deres hverdagsliv, og deres liv generelt.

I kontrast til dette har dagens småbarnsmødre i stor grad blitt opplært til, og forberedt på, rollen som både arbeider og mor. Dette betyr at de, i høyere grad enn menn, søker bekreftelse for sin personlige identitet både i arbeidslivet og i familielivet.

Beslutningen om å benytte permisjonsordninger blir sjelden tatt av mannen alene. Mange av de fedrene som ble intervjuet gir uttrykk for at det å ta permisjon var en beslutning som ble gjort av mor og far i fellesskap. Deres beslutning ble bestemt på grunnlag av både formelle og uformelle hensyn: Type permisjon og den økonomiske kompensasjonen er viktige formelle hensyn. Normer og tradisjoner både på mors og fars arbeidsplass er viktige uformelle hensyn i denne forbindelse.

Med hensyn til arbeidsplasser er det fortsatt unntaket snarere enn regelen at en mannlig ansatt tar permisjon for en lengre periode av hensyn til sine barn. På mange arbeidsplasser skaper det ofte diskusjon når en mann som nettopp er blitt far tar lang omsorgspermisjon. På samme måte blir det diskusjon hvis en kvinne som nettopp er blitt mor *ikke* tar en lang permisjon.

Der kvinner har tradisjon på å ta permisjon, og klare biologiske argumenter for det, er det veldig få steder menn har noen tradisjon å støtte seg på. Likevel ser det ut til at det er en tradisjon å ta pappapermisjon mange steder.

I tillegg har menn og kvinner forskjellige vilkår på arbeidsmarkedet: det er både en vertikal kjønnsfordeling av arbeid og en horisontal. Disse typene arbeidsfordeling, sammen med det faktum at mannen stort sett er eldre enn kvinnen, tilsier at faren i de fleste familier tjener mer penger enn moren.

For at omsorgspermisjon skal kunne være en reell mulighet for menn, må kjønnsforskjellene i forhold til arbeidsmarkedsvilkår og betydningen av arbeid og familie for menns identitet bli tatt i betraktning når en lager permisjonsordninger. Hvis ikke er det en fare for at permisjonsordningene blir laget for menn i *kvinnens bilde*, dvs. at menn forventes å ta permisjon på samme måte som kvinner gjør.

Menn kommer aldri til å gjøre det. Det er en av konklusjonene fra undersøkelsen at menns bruk av permisjon må ses på som et uavhengig mål i likestillingsarbeidet. Dette innebærer at det ikke er mulig å presentere som et mål at menn skal ta permisjon på samme måte, eller på tilnærmedesvis samme måte, som kvinner. Stort sett kommer menn neppe noen gang til å gjøre det.

Som nevnt ovenfor; menn har et annet utgangspunkt for å delta i arbeidslivet enn kvinner. Eller for å si det på en annen måte, man må ikke la kvinners bruk av permisjon være målestokk for menn: kvinner har et annet utgangspunkt for å ta permisjon enn menn. Det er derfor ikke et mål at menn skal ta like mye permisjon som kvinner, og på samme måte som kvinner. Målet må være at alle menn har permisjon en viss periode rundt fødselen og at de tar mer fri også senere, både av hensyn til barnet og seg selv, og av hensyn til likestilling på arbeidsplassen og i familien.

Hvis man som et ledd i en likestil-

lingsstrategi virkelig skal fremme menns bruk av permisjon, er det nødvendig å godta at menn har andre ønsker og behov mht. permisjon enn kvinner. Permisjonsordninger må skreddersys for i høyest mulig grad å imøtekomme både kvinners og menns ønsker, og samtidig ta vare på barnets behov for trygghet og omsorg mens det vokser opp.

Forslag til tiltak

Nedenfor vil en rekke forslag bli presentert som ifølge prosjektet ses på som gunstige for å øke menns bruk av permisjon av hensyn til barn. Forslagene er gjensidig uavhengige og alle må tilpasses nasjonale arbeidsmarkedsforhold og lovgivning.

Forslag 1: Permisjon som en personlig rettighet

Menns rett til permisjon, iberegnet økonomisk kompensasjon for permisjonsperioden, skal være en uavhengig rettighet og ikke være avhengig av morens tilknytning til arbeidsmarkedet. Fedre skal ha samme tilgang til økonomisk kompensasjon når de har permisjon, som det mødrene har.

Menn bør sikres en uavhengig rett til omsorgspermisjon og en uavhengig rett til økonomisk kompensasjon når de tar permisjon. Den økonomiske kompensasjonen bør kun være avhengig av mannens egne relasjoner til arbeidsmarkedet og hans personlige inntekt. Uten slike rettigheter er det ikke mulig å fullt ut nå det generelle likestillingsmålet som handler om individers rettigheter og plikter.

Hvis farens tilgang til permisjon og økonomisk kompensasjon er avhengig av

morens rett til permisjon, som er tilfellet i Norge og på Island, skapes det hindringer for samfunnets aksept av faren som en person som er viktig i omsorgen for barnet, og det blir vanskelig å oppnå aksept i samfunnet for menns bruk av permisjon.

Forslag 2: Tidspunkt for og lengde på permisjonen

Menn bør sikres retten til:

- en måneds permisjon etter barnets fødsel (pappapermisjon) og
- seks måneders permisjon etter at barnet er fylt seks måneder.

Det ble blant de intervjuede uttrykt et generelt ønske om at det burde være mulig å ha en måneds permisjon etter barnets fødsel for at familien skulle kunne finne frem til en ny rutine og for at faren skulle få en ordentlig mulighet til å delta i omsorgen for barnet helt fra begynnelsen.

Videre ble det anbefalt at fedre skulle ha tilgang til minst seks måneders permisjon etter at barnet var fylt seks måneder.

Ifølge de fedrene som ble intervjuet i denne undersøkelsen, ble spørsmålet om de skulle ha en lengre periode innenfor barnets første seks måneder egentlig aldri diskutert i familien. Vanligvis vil mødrene ønske minst et halvt års permisjon, delvis fordi de ønsker å amme barnet og delvis for å komme til krefter igjen.

Mange av fedrene som ble intervjuet sa at hvis de hadde tatt lange perioder av de første seks månedenes permisjon, ville de følt at de tok noe av morens permisjon.

Forslag 3: Permisjonsordningenes fleksibilitet

Permisjonsordningene bør være fleksible

slik at det er mulig å ta deltidspolisjon eller periodevis permisjon.

Det svenske kulturdepartementets undersøkelse fra 1990 viser at 33 % av de fedre som tok lange perioder med omsorgspolisjon benyttet seg av en eller annen form for fleksibel ordning. I 1986 var det tilsvarende tallet 24 %.

Det er først og fremst periodevis permisjon, f.eks. fri annenhver uke eller fri to-tre dager pr. uke, som blir brukt. Dette betyr at mor og far etter tur er henholdsvis hjemme og på jobb. Deltidspolisjon, dvs. å ta fri f.eks. halv dag, er ikke så ofte brukt.

Videre vil fleksible permisjonsordninger gagne mange mødre fordi overgangperioden mellom fulltidsarbeid og permisjon vil bli lettere, f. eks ved at mor går på arbeid en uke og er hjemme en uke.

Kulturdepartementets undersøkelse viser at de mennene som velger en mer fleksibel permisjonsordning opplever permisjonsperioden sin mer positivt enn fedre som tar en lang periode med fulltidspolisjon. Fedre som tar fleksibel permisjon, opplever sosial isolasjon i mye mindre grad enn fedre som tar fulltidspolisjon. Undersøkelsen konkluderer med at det er en direkte forbindelse mellom økningen i menns bruk av omsorgspolisjon og økningen i antallet som gjør bruk av fleksible ordninger.

Forslag 4: Permisjon delt opp i kvoter

I tillegg til permisjon i forbindelse med fødsel, bør permisjonsordningene tillate at en viss periode er forbeholdt faren, en rett som ikke kan overføres på moren. En slik periode bør svare til tre måneders fulltidspolisjon. I tilfeller hvor fleksible ordninger blir brukt, vil permisjonen strekke seg over et lengre tidsrom.

Å introdusere at en permisjonsperiode

blir reservert for far og ikke kan overføres til mor, har en dobbel hensikt: På den ene siden blir det lagt press på faren; hvis han ikke tar permisjon, mister familien muligheten for å kunne benytte den aktuelle permisjonsperioden. På den andre siden er det å innføre en permisjonskvote for fedre et signal til arbeidsplassene om at fedre må prioritere sine familier i en viss periode. Dette betyr at en særegen permisjonskvote for menn kan hjelpe fedre som gjerne vil ta permisjon, men som møter motstand fra sine kolleger og overordnede.

I tillegg til den korte pappapermisjonen på to uker, har Norge fra 1. januar 1994 og Sverige fra 1. januar 1995 innført en måneds permisjon som er forbeholdt faren.

Forslag 5: Økonomisk kompensasjon

Innføring av differensiert økonomisk kompensasjon: Høy økonomisk kompensasjon for permisjonstiden som er forbeholdt en av foreldrene og lavere økonomisk kompensasjon for den tiden da foreldrene selv bestemmer hvem av dem som skal ta permisjon.

En annen direkte måte å få innvirkning på familienes avgjørelser om permisjon – og menns bruk av permisjon – ville være å innføre forskjellige nivåer for kompensasjon i de ulike permisjonsperiodene.

For å sikre likestilling og for å unngå å øke de rådende lønnsforskjellene mellom kvinner og menn, anbefales det at høy økonomisk kompensasjon bør innføres for de periodene som er forbeholdt henholdsvis mor og far.

I den nye svenske permisjonsordningen som trådte i kraft pr. 1995 er prinsippet om differensierte nivåer for kompensasjon blitt innført.

Forslag til en omsorgspermisjonsordning:*Permisjon forbeholdt faren (høy økonomisk kompensasjon):*

- en måned fra fødselen (pappapermisjon) og
- tre måneders omsorgspermisjon

Permisjon forbeholdt moren (høy økonomisk kompensasjon):

- en måned før fødselen, og
- tre måneders omsorgspermisjon direkte etter fødselen

Permisjon hvor foreldrene selv velger hvem av dem som skal ta permisjon (lavere økonomisk kompensasjon):

- seks måneders omsorgspermisjon

Ovenfor er antall måneder beregnet som fulltidspermisjon. I tilfeller av fleksibel bruk av permisjon vil perioden bli forlenget.

Forslag 6: Informasjonsvirksomhet*Det må utformes og spres mye informasjon om menns tilgang til omsorgspermisjon i form av:*

- generell informasjon og kampanjer for økt samfunnsdebatt om spørsmålet
- målrettede informasjonstiltak rettet mot menns arbeidsplasser så vel som mot blivende og nye foreldre.

Verdien av generelle informasjonskampanjer om sosiale forhold er lenge blitt diskutert. Selv om denne typen informasjonsvirksomhet ikke i og for seg skulle føre til at flere menn tar permisjon, så bidrar kampanjer til å gjøre menns bruk av permisjon til et hverdagslig fenomen, altså til en naturlig del av den sosiale utviklingen i samfunnet. I det lange løp bidrar informasjonskampanjer til å endre

opinionen og øke aksepten for menns bruk av permisjon.

Hva gjelder målrettet informasjonsvirksomhet er det særlig to områder en bør konsentrere seg om: menns arbeidsplasser og svangerskapskurs for blivende foreldre, så vel som oppfølgingsaktiviteter etter fødselen.

I Jämtlands Län (Grönvik m.fl. 1988) og i Uppland Västby (Regäringsens Pappagrupp 1993) er spesielle informasjonstiltak for blivende fedre og nettverksgrupper for mødre og fedre etter fødselen satt i gang på forsøksbasis. Effekten på fedres bruk av omsorgspermisjon har vært veldig positiv. På begge stedene har fedrenes bruk av omsorgspermisjon langt overgått det nasjonale gjennomsnittet i Sverige. For at disse målrettede informasjonstiltakene skal ha en merkbar virkning, er det nødvendig at de tar menns vilkår som utgangspunkt. Tiltakene må ta hensyn til det faktum at menn i liten grad har språk for å kunne uttrykke de følelsesmessige reaksjonene de opplever før, under og etter fødselen. (Hamrin m.fl. 1984)

Forslag 7: Nettverk for menn som har omsorgspermisjon*For å kunne møte den sosiale isolasjonen som mange fedre opplever når de tar omsorgspermisjon, bør det opprettes nettverk for fedre i omsorgspermisjon.***Konklusjon**

Som avslutning vil jeg gjerne kort nevne noen av de konklusjonene jeg mener kan trekkes på grunnlag av de nordiske forskningene på å påvirke menns rolle i familien. For det første: når en skisserer strategier for å øke menns engasjement i

barneomsorg er det nødvendig å fokusere på menn, det vil si på menns vilkår når det gjelder forholdet til arbeidet, til barna og til barnas mødre. Utgangspunktet må være menn og ikke kvinner.

For eksempel: må fedre nødvendigvis ta heltids omsorgspermisjon fordi mødrene, av naturlige grunner, må ta heltidspermisjon etter å ha født? Dette er selvfølgelig den endelige likestillingsløsningen på problemet, siden det vil bety at barna vil utgjøre et like stort «handikap» for menn som for kvinner. Derimot vil dette neppe være gunstig for menns bruk av omsorgspermisjon.

For det andre må vi godta at menn er forskjellige. Dette høres ut som en klisje siden vi jo vet fra andre forskningsområder hvor forskjellige menn er. Likevel blir denne kunnskapen ofte glemt i kampen for å engasjere flere menn i omsorg for barn. Det er en felles erfaring i Dan-

mark og Sverige at visse grupper menn, de som ofte representerer det såkalte B-laget på arbeidsmarkedet, av forskjellige grunner praktisk talt aldri tar omsorgspermisjon.

Dessuten må vi godta at ting tar tid på dette området. I Sverige har det tatt 20 år å komme til et nivå hvor ca. 50 % av fedrene tar en eller annen form for omsorgspermisjon. Dette til tross for at mye arbeid er blitt gjort i Sverige når det gjelder menns holdninger til barn og likestilling. Menns vilje til og ønske om å prioritere barna går fremover, men det tar tid.

*Søren Carlsen
spesialkonsulent
Ligestillingsrådet
København*

Artikkelen er oversatt fra engelsk av Anne Cathrine Grambo.

Vedlegg 1.**Omsorgspermisjonsordninger i de nordiske landene i 1994**

Beregnet i antall uker:

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Permisjon under graviditet <i>permisjon forbeholdt moren</i>	4	5	4	3	8,5
Fødselspermisjon for far <i>permisjon forbeholdt faren etter fødselen</i>	2	2	—	2	2
Senere				4	4
Fødselspermisjon <i>permisjon forbeholdt moren etter fødselen</i>	14	17,5	4	6	4
Omsorgspermisjon	10	27	22	29	57
Maksimum permisjon etter barnets fødsel <i>(beregnet som heltids- permisjon)</i>	24	44,5	26	39	65

Økonomisk kompensasjon under permisjonen

Økonomisk kompensasjon i permisjonstiden varierer en god del mellom de nordiske landene. Et fellestrekk er at lovgivningen sikrer en viss økonomisk kompensasjon for de fleste typer permisjon, men ikke for alle (se nedenfor). I alle de nordiske landene er det arbeidsmarkedsavtaler som øker den økonomiske kompensasjonen. Dette gjelder spesielt for den offentlige sektoren i de nordiske landene, men også i den private sektoren er det eksempler på full lønn under permisjon.

Informasjonen nedenfor inneholder kun de *lovfestede rettighetene* i de nordiske landene. Permisjonsordninger basert på arbeidsmarkedsavtaler er bare

nevnt hvis de er forskjellige for kvinner og menn.

Danmark

For svangerskapspermisjon, pappapermisjon, fødselspermisjon og omsorgspermisjon utgjør den økonomiske kompensasjonen totalt 2.556 DKK pr. uke, dvs. 132.912 DKK pr. år. For særskilte omsorgspermisjonsordninger utgjør kompensasjonen 2.045 DKK pr. uke (106.330 DKK pr. år).

I forbindelse med særskilte omsorgspermisjonsordninger kan kommunene gi tilskudd på et beløp på 35.000 DKK pr. år, men de er ikke nødt til å gjøre det. Ca. 3/4 av kommunene subsidierer foreldre som tar omsorgspermisjon for barn under tre år.

Finland

For svangerskaps-, fødsels-, pappa- og omsorgspermisjon er kompensasjonen på 66 % av lønnen, underlagt et maksimum. Økonomisk kompensasjon for omsorgspermisjon er avhengig av at barnet ikke benytter noen offentlig barnehageordning.

Island

Alle mødre mottar fødselsstønad på 5.774 ISK pr. uke (300.230 ISK pr. år). I tillegg mottar arbeidende foreldre som tar permisjon fødselsstønad på 7.275 ISK pr. uke (378.290 ISK pr. år).

Menn som er ansatt i den offentlige sektoren har, gjennom kollektiv avtale, rett til seks måneders omsorgspermisjon. Men bare kvinner som er ansatt i den offentlige sektor har rett til full lønnskompensasjon i de seks månedene med omsorgspermisjon. Når en kvinne som er ansatt i den offentlige sektoren tar omsorgspermisjon med full lønn, mister hun sin rett til fødselsstønad.

Fedres rett til økonomisk kompensasjon under omsorgspermisjon er avhengig av mødrenes rett til økonomisk kompensasjon under omsorgspermisjon. Det betyr at en far ikke har rett til noen fødselsstønad under omsorgspermisjon hvis han er gift med en kvinne som er ansatt i den offentlige sektor. Dette fordi hennes rett til full lønn under permisjonen utelukker retten til fødselsstønad.

Norge

Det er ikke noen økonomisk kompensasjon for de to ukene pappapermisjon som kan tas i forbindelse med fødselen.

Den totale permisjonstiden rundt fødselen er på 42 uker med full lønn (maks. 228.480 NOK pr. år) eller 52 uker med 80 % lønn. Av disse er tre uker forbeholdt moren før fødselen av barnet, seks

uker er forbeholdt moren etter fødselen og fire uker er forbeholdt faren.

De resterende 29 ukene kan brukes på et tidskontogrunnlag: f.eks. 50 % permisjon og 50 % arbeidstid med en tilsvarende 50 % lønnskompensasjon under permisjonen. Moren og faren kan, med visse begrensninger, ta permisjon samtidig og motta lønnskompensasjon på samme tid.

Det er moren som må kvalifisere seg til økonomisk kompensasjon under permisjonen: for å ha rett til fødselsstønad må morens tilknytning til arbeidsmarkedet utgjøre et minimum på seks av de ti siste månedene før fødselen.

Farens rett til økonomisk kompensasjon er avhengig av morens tilknytning til arbeidsmarkedet. Faren har kun rett til fødselsstønad når:

- moren har rett til fødselsstønad,
- han har vært på arbeidsmarkedet minimum seks av de ti siste månedene før fødselen, og
- han har jobb på det tidspunktet han ønsker å ta permisjon.

Hvis moren arbeider deltid, f. eks. 50 %, kan faren motta kun 50 % økonomisk kompensasjon mens han har permisjon, uansett om han har heltidspermisjon.

Sverige

Pr. 1 januar 1995 er den økonomiske kompensasjonen følgende:

Pappapermisjon etter fødselen (to uker): 80 % lønn, maks. 4.040 SEK pr. uke (210.000 SEK pr. år).

Fire uker fødselspermisjon for far: 90 % lønn, underlagt det samme maksimum som ovenfor.

Permisjon under graviditet og fødselspermisjon for mor: 90 % lønn, underlagt det samme maksimum som ovenfor.

Omsorgspermisjon: For 10 av de 13 månedene er den økonomiske kompensasjonen på 80 % av lønnen, underlagt det samme maksimum som ovenfor. For de resterende tre månedene er den økonomiske kompensasjonen på 60 SEK pr. dag.

Vedlegg 2. Menns bruk av de nordiske permisjonsordningene

Sverige er det av de nordiske landene som har best statistikker for de forskjellige permisjonstypene. Den påfølgende informasjonen inneholder derfor flest statistiske opplysninger om situasjonen i Sverige.

Danmark

I 1993 tok ca. 52 % av fedrene to ukers pappapermisjon og ca. 3 % tok et minimum på fire av de 10 mulige ukene omsorgspermisjon (kilde: Sosialministeriet).

Med hensyn til den særskilte omsorgspermisjonsordningen, utgjorde fedrene ca. 9,5 % av brukerne etter de første 8 månedene (pr. 1. september 1994).

Finland

I forbindelse med barn født i 1989 tok 34,4 % av fedrene den to ukers pappa-permisjonen, mens 3 % tok omsorgspermisjon (kilde: Sosial- och Hälsovårdsministeriet).

Island

I 1993 mottok 17 fedre fødselsstønad mens de hadde omsorgspermisjon. Til sammenligning mottok 5.501 mødre fødselsstønad (kilde: Det Islandske Likestillingsråd).

Norge

Den norske omsorgspermisjonsordningen er blitt revidert, og trådte i kraft fra 1994. Tidskonto-ordningen trådte i kraft pr. 1 juli 1994. Før revisjonen tok om lag 2 % av fedrene omsorgspermisjon. Det finnes ingen statistikker over bruken av to-ukerspermisjonen som kan tas i tilknytning til fødselen, siden det ikke er noen økonomisk kompensasjon for denne typen permisjon.

Sverige

I tilknytning til barn født i 1991 var menns bruk av omsorgspermisjon som følger:

- da barnet var seks måneder gammelt, hadde 25 % av fedrene tatt gjennomsnittlig 23 dager omsorgspermisjon
- da barnet var 1 år gammelt, hadde 39 % av fedrene tatt gjennomsnittlig 53 dager omsorgspermisjon
- ved slutten av 1992 hadde 45,5 % av fedrene tatt gjennomsnittlig 63 dager omsorgspermisjon. Det er altså en økning i antallet fedre som tar permisjon etter at barnet er fylt 12 måneder. (Kilde: Riksförsäkringsverket 1994)

Ifølge disse tallene tok fedrene flest permisjonsdager etter at barnet var seks måneder gammelt.

Gjennomsnittlig tok mødrene ni måneders omsorgspermisjon i løpet av barnets første leveår.

I 1991 var fedrenes andel av det totale antallet permisjonsdager på 9,1 %. I 1986 var det tilsvarende tallet på 6,2 %.

Sammenlignbare statistikker fra henholdsvis 1989 og 1992 viser at økningen i fedrenes bruk av permisjon stort sett er å finne mellom barnets sjette og tolvte måned.

Litteratur

- Brandth, Berit og Elin Kvande. Pappa, kom hem . . . – om norske fedres bruk av omsorgspermisjoner. Paper til den 15. nordiske sosiologkongress, Aalborg 1989.
- Brandth, Berit og Elin Kvande. Like barn deler best! Institutt for industriell miljøforskning, Trondheim 1989.
- Brandth, Berit og Elin Kvande. Når likhet blir ulikhet. Foreldres forhandlinger om barneomsorg. Institutt for industriell miljøforskning, Trondheim.
- Carlsen, Søren. De obligatoriske 14 dage. Rapport om mænds brug af fædre og Fædreorlov i Danmarks radio. Ligestillingsrådet, København 1992.
- Christoffersen, Mogens Nygaard. Barselsorlov – mænds og kvinders erhvervsmæssige baggrund for at tage orlov. Socialforskningsinstituttets rapport 90:18, København 1990.
- Danske Bankfunktionærers Landsforening. Undersøgelse af mænds fravær fra arbejdet i forbindelse med fødsel. København 1987.
- Gnosselius, Catharina et al. Vad hindrar dagens fäder att ta ut föräldraledighet? Stockholms Universitet, Pedagogiska Institutionen 1985.
- Grönvik, M., E. Sellström og G. Swedin. Mot ett jämställt Föräldraskap? FoU-rapport, Jämtlands Läns Landsting 1988.
- Hamrin, B., A. Nilsson & C.-O. Sörman. Att dela på föräldraledigheten. Socialstyrelsens serie om Föräldrar och Barn, nr. 6, 1984.
- Huddinge Kommun, Personalkontoret. Pappaledighet i Huddinge Kommun – en jämställdhetsfråga. Huddinge kommun 1990.
- Hwang, Philip et al. Arbetsgivares och arbetskamraters attityder till pappaledighet. 1984.
- Kaul, Hjørdis. Når fravær er nærvær. Småbarnsforeldres bruk av omsorgspermisjoner. Institutt for industriell miljøforskning. SINTEF, NTH 1982.
- Kaul, Hjørdis og Berit Brandth. Lov og liv. Trondheim 1988.
- Kulturdepartementet, idégruppen för mansrollsfrågor. Föräldraledige män. Stockholm 1990.
- Larsson, Jan. Det borde vara en merit . . . JämO:s rapportserie nr. 1/1992, Stockholm.
- Regärings Pappagrupp. För barnens skull. Delrapport från regärings Pappagrupp. Stockholm 1993.
- Riksförsäkringsverket. Fler pappor tar ut föräldrapenning. Statistisk rapport ISR 1994:1, Stockholm.
- Schönnesson, Lena Nilsson. Föräldraskap – delad föräldraledighet – jämställdhet. Jämfo, rapport 9, Stockholm 1987.
- Sellström, Eva og G. Swedin. Mot ett jämställt föräldraskap? Studier för Vårdutveckling nr. 12, Vårdhögskolan Östersund 1987.
- Socialdepartementet. Alternativa metoder att öka pappors uttag av föräldrapenning. Delrapport från Arbetsgruppen för översyn av vissa frågor inom föräldraförsäkringen. Ds 1993:87, Stockholm.
- Stockholms Stads Personal- och organisationsförvaltning (POF). Pappaledighet – en fråga om jämställdhet. Stockholm 1988.

Maskulinitet og barneomsorg

Av Berit Brandth og Elin Kvande

Når menn sprenger nye grenser, som i filmen «Junior», der mannen blir gravid og føder barn, er det ikke tilfeldig at hovedrollen spilles av Arnold Schwarzenegger – en mann med alle ytre, kroppslige tegn på mannlig styrke og kraft! Menn kan gjerne erobre nye (kvinne)områder, men må passe seg for ikke å bli feminine. For menn som øker sitt engasjement i småbarnsomsorgen, synes det å være viktig å gjøre det på en måte som ikke setter spørsmålstegn ved vante forestillinger om maskulinitet.

I den voksende forskningen hvor menn studeres i et kjønnsperspektiv, er man opptatt av hvordan normer for maskulinitet forandrer seg. Man er videre opptatt av å utforske hvilke andre verdier enn makt og styrke, som tradisjonelt har karakterisert relasjoner mellom menn og kvinner, vi nå kan observere som maskuline ideal. I forlengelsen av disse temaene spør man også om det finnes et maskulint omsorgsbegrep, og hvordan det skal forstås (Kimmel 1987; Segal 1988; Connell 1988; Blom 1994). Det er disse spørsmålene vi er opptatt av i denne artikkelen. Vi bygger på en studie av en gruppe menn som har vært hjemme og hatt hovedansvaret for et spedbarn (Brandth og Kvande 1991). Disse mennene har delt omsorgspermisjonene med mor og valgt å være hjemme sammen med barnet i løpet av dets første leveår. Det å være hjemme og ha hovedansvaret er grensesprengende i forhold til den tradisjonelle farsrollen. Vi stiller spørsmålet:

Hva skjer når menn går inn på et område som har vært kvinnenenes domene? Tar de etter mødre og «kvinnens modell» og prøver å utforme hus- og omsorgsarbeidet i mors bilde? Eller gjør de opprør ved ikke å stille opp, eller ved å gjøre det på sin måte – ved å utforme en egen, maskulin form for barneomsorg?

Konstruksjon av nye maskuliniteter

I tråd med sentrale bidrag innenfor den nye mannsforskningen er vi opptatt av å fokusere på variasjoner i maskulinitetsuttrykk. Dette innebærer at vi snakker om flere former for maskulinitet (Brittan 1989). Disse maskulinitetsuttrykkene kan også være motsetningsfulle. Selv om maskulinitetsuttrykkene varierer og endres, er flere forskere på feltet opptatt av å understreke mannspektet som et vedvarende

fenomen (Brittan 1989, Chapman 1988, Connell 1988). Denne forståelsen finner vi også hos Hirdmann (1988) i hennes teori om kjønnssystemet som bestående av to prinsipp, om forskjell mellom det kvinnelige og det mannlige og det mannlige som norm. Det siste prinsippet betyr at det mannlige tendensielt rangeres høyere enn det kvinnelige. Dette betyr ikke at alle menn er overordnet alle kvinner, men at det mannlige som sosial og kulturell kategori har høyere status enn det kvinnelige. Når det kvinnelige og det mannlige forandres, vil det bety at kjønnsforskjeller og det mannlige som norm produseres på nye måter.

I analysen av disse spørsmålene vil vi anvende et relasjonsperspektiv for å forstå menn og maskulinitet, og for å unngå å forske på menn på en måte som utelukker kvinner og femininitet (Hearn og Collinson 1994). Relasjonsperspektivet innebærer at kjønnsforskjeller og likheter konstrueres av menn og kvinner ut fra hvordan de forstår og representerer seg selv i relasjon til andre. Kvinnelighet og mannlighet blir innenfor dette perspektivet et resultat av sosiale handlinger mellom mennesker, og både kvinnelighet og mannlighet utvikler seg og forandrer seg etter som personene samhandler med den sosiale virkeligheten. Kvinnelighet og mannlighet produseres dermed i en sosial og historisk kontekst. Vi vil med utgangspunkt i disse forståelsene vise hvordan fedrene i vår studie konstruerer en maskulin omsørgeridentitet.

Moderne familieliv som kontekst for en ny maskulinitet

De parene vi har studert, har delt foreldrepermisjonen likt. Siden både mor og far har relativt høy utdanning og gode heltids-

jobber (Brandth og Kvande 1992), er de eksempler på det som kalles to-karrierefamilier. Med utgangspunkt i deres yrkesmessige status, er mor og far relativt like. De har også et uttrykt ideal om å være likestilte i arbeidsdelingen i familien. Det betyr blant annet at far forventes å delta i familiearbeidet på lik linje med mor, og det betyr at mor må gi far lik stemmerett i det som tradisjonelt har vært et kvinneområde. Dette åpner for interessante forhandlinger mellom mor og far, og det er i denne forhandlingsprosessen at ny maskulinitet konstrueres.

Ivar Frønes (1989) har beskrevet overgangen fra «husmorfamilien» til «den symmetriske, administrerende familie» og hvilke konsekvenser det har hatt for foreldre og barn. Barn kan ikke i samme grad som før ta seg selv fram til de organiserte aktiviteter de vil drive med. De må ha foreldrenes medvirkning, og de må kjøres. Barn kan ikke bare slippes ut. De må passes på. Nærmiljøet er ikke alltid den naturlige lekeplass, og verden oppfattes som mer utrygg enn før. I tillegg til å være en formidler av følelsesmessig nærhet, har familien også fått nye funksjoner. Moderne familieideologi, for eksempel, understreker i større grad familiens stimuleringsfunksjon – at foreldrenes innsats er avgjørende for barnets utvikling og framtid. Samtidig peker Frønes på én side ved den norske barnekulturen som har holdt seg. Det er friluftsideen, bildet av det sunne «friluftsbarnet» der frisk luft og fysisk lek er regnet som sunt.

Dagens foreldre organiserer og planlegger sine barns liv. Den moderne familie bruker mer tid og energi på sine barn enn noensinne, sier Frønes (1989, s. 45). Dette bekreftes av tidsnyttingsundersøkelsene. Til tross for at mødre har økt sin deltakelse i yrkeslivet de siste 20 år, tilbringer ikke foreldrene totalt sett så mye mindre

tid sammen med barna, men både mor og far tilbringer mer av tiden alene med barna (Haraldsen og Kitterød 1992). Far har kommet litt mer på banen. Samtidig som foreldre bruker mer tid på barna, har imidlertid husarbeidet blitt redusert i tid, og det har minsket i betydning. Mye tyder på at husarbeidet har blitt salderingsposten i to-karrierfamiliens knappe tidsbudsjett.

Det er i dette landskapet «den nye faren» skal finne sin plass. Barneomsorgen, eller skal vi kalle det «foreldrearbeidet», er blitt utvidet, og det har på mange vis forandret sin karakter. Mye av det foreldre og barn i dag gjør sammen, foregår ute – borte fra hjemmet, på den offentlige arenaen. Samtidig har likestillingsidealene kommet konkret til uttrykk gjennom at kvinners posisjon på arbeidsmarkedet er styrket, og gjennom økt deling av omsorgspermisjon og annet familiearbeid.

En maskulin omsørger

Maskulinitet og faderskap har alltid vært forbundet med hverandre, om enn på forskjellig vis i forskjellige historiske epoker. Tradisjonelt har makt, autoritet og status vært knyttet til farsbildet, særlig til far som patriark (Seidler 1988). Å bli far har også vært forbundet med slike maskuline egenskaper som virilitet og potens, og i kjernefamiliens glansperiode var det å være en god forsørger, sterkt forbundet med mannlig ære. En skikkelig mann var da en som forsørget sin kone og sine barn vel. Vårt spørsmål i denne artikkelen er hvordan dagens fedre i den konteksten av moderne familieliv som vi har skissert, setter sammen maskulinitet og faderskap.

La oss først se på hvordan de definerer sitt farsideal. Når de gjør det, blir forsørgerrollen ikke nevnt i det hele tatt. Dette tyder på at forsørgerrollen er blitt mindre

viktig som identitetsgrunnlag for dagens fedre. Det de imidlertid vil være, er en god omsorgsperson for barna. Omsorg er med andre ord det viktigste elementet i det å være far for dem. Det betyr at farsidealet inneholder mye av det samme som vi forbinder med morsidealet, nemlig nærhet, omsorg og kontakt. Men, er den nye faren dermed blitt en feminisert mann? Og, streber fedrene etter å bli som mor?

Med grunnlag i intervjumaterialet finner vi at far på foreldrepermisjon har funnet sin egen plattform i omsorgsarbeidet, og vi vil kalle innholdet i hans barneomsorg for den «maskuline omsorgen». I forskning hvor en har studert vennskap mellom menn, hevdes det at menns intimitetsformer i liten grad er av typen «face to face» slik som kvinner gjerne identifiseres med, men at de har mer preg av å være av typen «side by side», som når menn deltar i felles aktiviteter sammen (Sherrod 1987). Dette ser vi også i fars måte å være omsørger på, hvor vennskapet med barnet er viktig. Det kommer til uttrykk gjennom å gjøre ting sammen, som å gå på tur. Dette gjelder både når barna er babyer og når de er små barn. Turgåing er en slik typisk «side by side»-aktivitet – det å være sammen ved å gjøre noe sammen. En av fedrene forteller at når han har fri sammen med barna, er han mer ute på tur i marka og i byen enn mor er, og han mener det er bra for barna å være sammen med voksne av begge kjønn. «Kvinner som går hjemme med flere unger virker slitne, trøtte og irriterte. De har ikke overskudd til å leke med barna eller lese for dem, eller gå tur med dem,» sier han.

Far tar med barnet «ut i verden». Kanskje er det slik at far som tradisjonelt har sterkere bånd til verden *utenfor* heimen, også tar med seg barnet *ut* i denne verdenen når han kommer *inn* i heimen, når han har permisjon eller er aktiv far. Dette

gjenspeiler seg også i måten han brukte tiden på under permisjonen. De fedrene som trivdes med å være hjemme med permisjon er de som *gjør det på sin måte* – dvs. de har funnet sin egen, maskuline måte å bruke tiden på. De får til å styre tiden selv, nærmest ut fra egne behov. De har god kontakt med jobben i hele permisjonstiden, og de tar med ungen på tur, på besøk, på jobb, overalt. De synes ikke ungen krever så mye arbeid, og de utnytter soveperiodene til å gjøre det de selv har planlagt. På spørsmål om å beskrive en typisk dag, sier en av dem: «Jeg leste avisen. Så gikk vi en lang tur. Jeg hadde jo med meg ting fra jobben som jeg skulle lese hjemme. Jeg visste hva jeg gikk til, og hadde god kontakt med jobben. Det er jo jevnt og trutt noe å gjøre.» En annen av dem beskriver permisjonstiden på denne måten:

«Jeg stortrivdes med å være hjemme. Det skyldtes nok måten jeg innrettet meg på. Bare en måned etter at jeg startet permisjonen, flyttet vi inn i nyhuset. Så den første måneden ble litt hektisk. Da tok jeg med meg henne opp i huset og kikket på snekkerne, så gikk vi hjem og ordnet i huset, og så gikk vi i barnehagen (og henta storesøster). . . . Ellers dro jeg litt rundt på besøk. Jeg har jo både foreldre og svigerforeldre i byen. Så var jeg mye nedpå jobben. Det var stort sett det jeg holdt på med.»

Når fedrene har permisjon, gjør de mye av det samme som de ellers ville gjøre. Forskjellen er at de har med seg barnet. De mater, skifter, vasker og legger barnet, men når de ikke er opptatt med det, tar de med barnet ut.

Men, det er også noen fedre som ikke taklet situasjonen særlig godt da de var

hjemme på permisjon. De hadde forestilt seg at de skulle få gjort mye mer mens de var hjemme, f.eks. få pusset opp leiligheten. De plagdes av at de ble avbrutt hele tiden og at de derfor ikke kunne planlegge å gjøre noen ting. «Det nytter ikke å begynne å male og styre og tro at en kan trylle vekk ungen,» sa en av dem. Disse fedrene har fått ord for å beskrive innholdet i en vanlig dag. Det var ikke så mange hendelser. Når barnet sover, sover de også. Noen beskriver den passiviteten de opplevde: «Jeg hadde ikke trodd at det skulle være sånn, at jeg skulle bli så initiativløs som jeg ble.» Fedrene i denne gruppen hadde også trodd at de skulle kunne drive med egne aktiviteter da de var hjemme, men opplevde i stedet at det ikke ble ledig tid til det. De klarte heller ikke å fylle de små stundene innimellom med smårydding og annet husarbeid, slik som mødre gjør. De fikk med andre ord ikke til å gjøre det på sin måte, slik som de fleste andre fedrene, og de fikk problemer når de skal gjøre det som mor. Dette ser vi som en ytterligere bekreftelse av hvor viktig det er for fedre å finne sin maskuline form på omsorgen.

Et annet element i denne maskuline omsorgen er å gjøre barnet sjølstendig. Mannlighet blir ofte assosiert med uavhengighet. Bjerrum Nielsen og Rudberg (1989) viser til undersøkelser som tyder på at far *fremmer uavhengighet* hos både jenter og gutter. Mange av fedrene i vår undersøkelse mente at mor kunne bli for nær og bekymre seg for mye for barnet, og at dette i sin tur kunne gå ut over barnets evne til sjølstendighet. Mange fedre er opptatt av om mors stadige bekymringer fører til at barna overbeskyttes og dermed blir lite sjølstendige. De synes det er viktig at barna ikke skal «dulles» for mye med og bli for avhengige av foreldrene. I motsetning til mor, bekymrer ikke far seg

så mye. Han setter klare grenser mellom seg og barnet, det meste er praktisk og greit. Mor på sin side har et mer empatisk forhold til barnet, der bekymringen og den dårlige samvittigheten alltid er nærværende. Fedrene sier at dette er noe som skiller dem fra mødrene. De forteller at mødrene er plaget av dårlig samvittighet overfor barnet og bekymrer seg mer enn han gjør. Et gjennomgående trekk hos fedrene vi intervjuet, er at de synes de gjør nok. «Fedre jobber mye og er mye sammen med barna sine,» sa en av fedrene. En far som sammenlignet seg med mor, sa det slik:

«Kona har dårlig samvittighet for at hun har for lite tid til ungene. Den deler ikke jeg, fordi det å ha jobb og den basisen der og den muligheten til å utvikle seg selv, det nyter ungene også godt av. Det at ungene må være i barnehagen 40 timer i uka, det får ikke jeg dårlig samvittighet av, men det plager kona mi.»

Mor og far har kontinuerlige diskusjoner om hva innholdet i barneomsorgen skal være. Siden dette er foreldrepar som har likestilling som utgangspunkt for arbeidsdelingen, er det uventet å finne at mor gir fars modell høyere status enn sin egen. Hun synes hans maskuline måte med å lære barnet *sjølstendig* og de *utadrettede* aktivitetene som han bidrar med, er bra og viktig. En av mødrene sa det slik :

«Menn har noe å tilføre barn. I alle fall med det kjønnsrollemønsteret vi har vokst opp med. Menn har en del egenskaper som jeg også skulle ønske vi hadde. Som kan virke positivt på ungene da. De er utadvendte, nysgjerrige, utadrettede. Jeg har to jenter. Hvis jeg skulle vært hjemme med de ungene og uansett om jeg prøver å

være bevisst på det, så påfører jeg dem en del sånne jenteting altså.»

Parallelt med denne positive vurderingen av far, skjer en tilsvarende nedvurdering av det kvinnelige, eller det hun kaller «sånne jenteting». Vi finner mange eksempel på at mor skryter av far og sier at han er «flinkere» enn henne. Hun gir fars aktiviteter sammen med barnet høyere status enn sine egne aktiviteter. Flere forteller at de prøver å lære av ham og nærme seg hans måte å være sammen med barnet på. Vi ser her hvordan mor og far deltar i en omfattende omstillingsprosess hvor det ikke er snakk om to separate prosjekter, men to som utvikles i relasjon til hverandre. Dette skjer i en kontekst hvor de begge har forpliktet seg på «likestillingsprosjektet». Vi finner en klar tendens til at mor i likestillingens navn gir den maskuline omsorgen høyere status enn sin egen morstenkning. Dette ser vi som et uttrykk for at det mannlige som norm produseres på nytt.

Hvorfor lar maskulinitet og barneomsorg seg kombinere?

Å involvere seg i barneomsorgen blir ingen trussel mot den maskuline identiteten til disse mennene fordi de synes å være trygt forankret på andre maskuline områder. Kanskje er denne tryggheten en forutsetning for å ta permisjon og begi seg inn på et kvinnelig område? De er godt befestet i arbeidslivet. De har sitt yrke, og det er ingen tvil om at de fortsetter i arbeidet. Flere av dem er sivilingeniører, et yrke med en sterk maskulin kultur (Cockburn 1985). En av fedrene som var sivilingeniør, svarte slik på spørsmålet om omsorgsarbeidet kom i konflikt med det man synes passer seg for en mann å gjøre:

Foto: Lars Säfström, Miral/Samfoto.

«Nei, det har jeg ikke følt som noe problem. Det skyldes sikkert alderen (30 år), og at kona har stolt på at jeg greide dette

her. Så er det jo dette med utdannelsen også. Jeg hadde jo den, og hadde ikke behov for å være tøff.»

Permisjonen og omsorgen for barna går ikke ut over hovedarenaen deres, som er arbeidslivet. Omsorgsaktiviteten kan betraktes som en utvidelse av menns sfære (Brod 1987), og blir snarere et attributt til livsstilen deres – en måte å presentere seg selv på. Det er ikke på gamle offentlige arenaer at den nye mannen vil vinne nye seiere, men gjennom innsats i hverdagslivet sammen med mennesker som står dem nær (Bengtsson og Frykman 1987). Omsorg og kontakt med barna kan sees på som et nytt territorium som kan erobres.

At det å ta seg av barna er blitt akseptert som en del av maskuliniteten, ser en også av reaksjonene fra omgivelsene: «Arbeidskameratene syntes det var veldig tøft av meg å ta permisjon. De hadde jo ikke hørt om noen som hadde gjort det før.» Fedrene som har tatt permisjon blir beundret både av arbeidskamerater og venner. Det er tøft å kunne ta seg av småunger. En av ektefellene sa det slik: «Jeg synes det er litt trist å se hjelpeløse menn – overfor unger, altså, som ikke takler det eller våger det.» Å være hjelpeløs i forhold til unger er ikke mandig. Også det å kunne ta en ny utfordring, selv om det er på et tradisjonelt kvinnelig område, er en viktig maskulin egenskap. Det er dermed lite som tyder på at dette farsidealet er i konflikt med maskulinitetsidealene i samfunnet, eller at det å ha permisjon strider mot deres egen oppfatning av hva det betyr å være en mann.

Hva med husarbeidet?

Mye forskning har dokumentert at fordelingen av husarbeidsoppgaver mellom kvinner og menn i familien er svært ulik. Likevel er det grunn til å være nysgjerrig på disse fedrene som tar permisjon og deler på barneomsorgen i så stor grad. Gjør de også mer husarbeid enn andre

fedre? Dersom vi sammenligner de fedrene som har tatt permisjon med de som ikke har tatt permisjon, viser det seg at det stemmer. De som har tatt permisjon, deler jevnt over alle oppgavene mer likt med mor enn de som ikke har tatt permisjon. Vi finner imidlertid at oppgavene som har med barnet å gjøre, er mye mer likt fordelt mellom mor og far enn husarbeid og «vaktmesteroppgaver». Selv om enkelte av husarbeidsoppgavene deles temmelig likt, særlig oppvask og innkjøp, er far totalt sett mye mindre inne på denne arenaen enn på omsorgsarenaen.

Dette betyr at husarbeidet ikke nødvendigvis følger av permisjonen og fars forpliktelse til å ta seg av barnet. Husarbeidet har ikke fått noen stor plass blant fedrenes aktiviteter. Dette er et stadig tilbakevendende konflikt- og forhandlings-tema med mor. Mødrene forventer at far også tar husarbeidet og holder det i orden hjemme, slik hun gjorde da hun hadde permisjon. Det de opplever, er at han ikke gjør mer enn han vanligvis gjør: «Husarbeidet hans i hjemmeperioden det gikk greit, det. Han gjorde det husarbeidet som han ellers gjør,» var det en av mødrene som sa. En annen mor beskriver det imidlertid slik:

«Da han var hjemme og hadde lønna permisjon, trua jeg med å flytte ut. Det så ikke ut her! På tre uker så det ut som en virkelig slagmark. Men så ble det bedre. Jeg er temmelig romslig og ikke så opphengt i at alt skal være strøket, spesielt ikke i den tida. Men, det tok ikke mer enn tre uker før jeg holdt på å gi opp.»

Det er sjelden at denne konflikten beskrives så drastisk. De fleste ordlegger seg forsiktigere og påpeker at på dette området var det store forskjeller mellom hans

og hennes permisjon. Selv om de var enige om at den som var hjemme skulle ha hovedansvaret for husarbeidet, ble det slik at hun gjorde det, men ikke han. Hun forklarer denne forskjellen mellom dem med at han ikke er så flink, og at hun ikke klarer å la være å gjøre det. Han poengterer at han ikke er noen «husmortype». Mor er generelt forsiktig med å stille for store krav til far på dette området. Det er dette som er blitt kalt «mors nye byrde» (Haavind 1982). Hun synes hun må være fornøyd med at han tar seg av barnet. Hun strever med å få ham til å gjøre mer husarbeid, men vinner ikke gjennom. Han gjør lite husarbeid når han har permisjon, og han gjør enda mindre etterpå. Hun firer på kravene sine eller gir opp.

Det vi har sett, er at omsorgsarbeidet lar seg kombinere med maskulinitet hos disse mennene, det får en maskulin uttrykksmåte og til og med høyere status enn mors måte. Husarbeidet derimot lar seg ikke kombinere med maskulinitet på samme vis.

Avslutning

I denne artikkelen har vi ønsket å fokusere på endring i maskulinitet. Vi har spurt hvordan maskulinitet endrer seg når menn entrer et kvinneområde og involverer seg i barneomsorgen. Når far tar permisjon, skjer det en redefinering og en omfordeling av arbeidet i hjemmet. Mor og far må forhandle om nye og andre standarder på arbeidet i hjemmet – om hva som er bra barneomsorg og bra nok husarbeid, og hva husarbeidet skal bestå i. Denne restruktureringsprosessen er også en forhandlingsprosess om hva kjønn skal bety. Det er to personer av forskjellig kjønn som arbeidsoppgavene skal fordeles mellom. De diskuterer om de skal gjøre like mye av det meste, og om de i tillegg skal gjøre det

likedan. De har en uttalt intensjon om likestilling – en kjønnsløs ordning. Likevel blir resultatet kjønnnet. Det som skjer, er en ny kjønnsordning av arbeidet i hjemmet.

I forhandlingene om hva som er god barneomsorg, blir forskjellene mellom mors og fars måter synlige. Et av de sentrale spørsmålene er *nærheten* til barnet. For far betyr nærhet å være sammen med barnet, ta det med ut i verden og gjøre det sjølstendig. For mor betyr nærhet empati, der innlevelse og identifisering står sentralt. Vårt hovedpoeng er at nærhet og omsorg gis en mannlig utforming og gjøres forenlig med maskulinitet. Men, ikke bare det: den maskuline omsorgen verdsettes høyest.

Vi har også sett at forskjellene mellom det mannlige og det kvinnelige markeres ved at mennene ikke deltar i særlig grad i husarbeidet. Den nye farens forestillinger om det å være hjemmевærende far, handler om å ta seg av barnet. Det var derfor han tok permisjon. I hans bevissthet er husarbeid knyttet til husmødre, og det er ikke som husmødre, men som aktive fedre de ser seg selv. At menn velger bort husarbeidet og får lov til å være far på sine premisser, handler om menns påvirkningsmuligheter og om deres relative dominans i parforholdet.

Berit Brandth

førsteamanuensis

Elin Kvande

førsteamanuensis

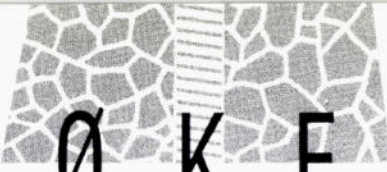
Institutt for sosiologi og statsvitenskap

Universitetet i Trondheim

Litteratur

Bengtsson, Margot og Jonas Frykman. *Om mas-*

- kulinitet. *Mannen som forskningsprosjekt*. JÄMFO, Stockholm 1987.
- Bjerrum Nielsen, Harriet og Monica Rudberg. *Historien om jenter og gutter*. Universitetsforlaget, Oslo 1989.
- Blom, Ida. Globalhistoria i dekonstruktionens tid. I *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 3/1994.
- Brandth, Berit og Elin Kvande. Når likhet blir ulikhet. Foreldres forhandlinger om barneomsorg. I R. Haukaa (red.). *Nye kvinner - nye menn*. Ad Notam, Oslo 1991.
- Brandth, Berit og Elin Kvande. Fedres arbeidsvilkår og omsorgspermisjoner. I *Søkelys på arbeidsmarkedet*, 2/1992.
- Brittan, Arthur. *Masculinity and Power*. Basil Blackwell, Oxford 1989.
- Brod, Harry (red.). *The Making of Masculinities. The New Men's studies*. Allen & Unwin, London 1987.
- Chapman, Rowena. The Great Pretender: Variations on the New Man Theme. I R. Chapman og J. Rutherford (red.). *Male Order: Unwrapping Masculinity*. Lawrence and Wishart, London 1988.
- Cockburn, Cynthia. *Machinery of Dominance*. Pluto Press, London 1985.
- Connell, Robert. *Gender and Power*. Polity Press, London 1988.
- Frønes, Ivar. *Den norske barndommen*. Cappelen, Oslo 1989.
- Haraldsen, Gustav og Hege Kitterød. *Tidsbruk og tidsorganisering 1970-90*. Universitetsforlaget, Oslo 1992.
- Hearn, Jeff og David J. Collinson. Theorizing Unities and Differences Between Men and Between Masculinities. I H. Brod og M. Kaufman (red.). *Theorizing Masculinities*. Sage, London 1994.
- Hirdman, Yvonne. Genussystemet - refleksjoner kring kvinnors sociala underordning. I *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 3/1988.
- Haavind, Hanne. Makt og kjærlighet i ekteskapet. I R. Haukaa, M. Hoel og H. Haavind (red.). *Kvinneforskning: Bidrag til samfunnssteori*. Universitetsforlaget, Oslo 1982.
- Kimmel, Michael S. *Changing Men. New Directions in Research on Men and Masculinity*. Sage Publications, London 1987.
- Seidler, Viktor. Fathering, Authority and Masculinity. I R. Chapman og J. Rutherford (red.). *Male Order: Unwrapping Masculinity*. Lawrence and Wishart, London 1988.
- Segal, Lynne. Look Back in Anger: Men in the 50's. I R. Chapman og J. Rutherford (red.). *Male Order: Unwrapping Masculinity*. Lawrence and Wishart, London 1988.
- Sherrod, Drury. The Bonds of Men: Problems and Possibilities in Close Male Relationships. I H. Brod (red.). *The Making of Masculinities. The New Men's studies*. Allen & Unwin, London 1987.

B Ø K E R

Menn i kvinnejobber

Ved Peder Martin Lysestøl

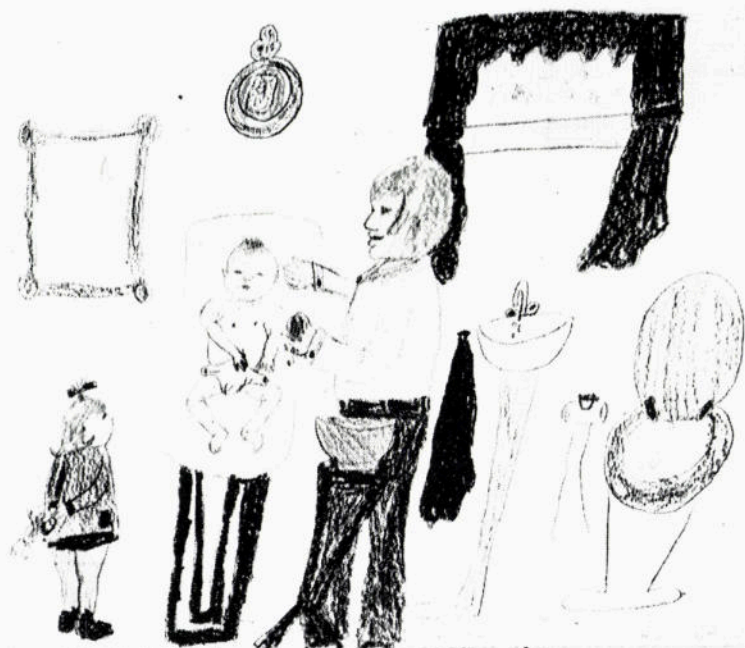
Christine L. Williams:
Doing «Women's Work»
Men in Nontraditional Occupations
SAGE publ., London 1993

Man blir ikke født som mann, man *blir* det. Denne omskrivingen av Simone de Beauvoir kan stå som innledning til denne boka om menn i kvinneyrker. Få områder av samfunnslivet spiller en så viktig rolle for formingen og konsolideringen av kjønnsidentitet som yrkeslivet. I produksjonen skapes og fordeles verdier. I bedriftsorganisasjonen bestemmes maktforhold, her utvikles det kulturer som skal ta vare på de bestående maktforholda. Den omfattende kvinneforskningen som er gjort de siste 20 årene viser klart at det er kvinner som kjønn som er taperen i produksjonslivet. Det er menn som eier produksjonsmidlene i Norge. Menn er sjefen. Menn dominerer de mest lønnsomme næringsgreinene (82% av de sysselsatte i oljebransjen er

menn), menn dominerer de best betalte profesjonene. Totaliteten i denne samfunnsmessige praksisen på «vinnerlaget» skaper «mannen». Det former mannens idealer: karriere, makt. Det gir mannen sjøltillit, evne til å fatte beslutninger og initiativrikhet på de økonomisk viktige områdene av samfunnslivet. Men det er også denne makten, ideologien og kulturen som altfor ofte gjør menn til undertrykkere, misbrukere og mishandlere.

Grunn til pessimisme

Til tross for en kraftig vekst i kvinners yrkesdeltaking har det skjedd lite med kjønnssegresjonen. I år 1900 var 34% av industriarbeiderne i Norge kvinner. I 1992 var andelen redusert til 21%! Kvinnene har i stor grad gått over fra privat til offentlig reproduksjon. I år 1900 var 46% av ansatte i offentlig og privat tjenesteyting kvinner. I dag er andelen økt til 56%. Til tross for større utdannings-

Når mannen gjør sitt arbeid.
 Skal kvinnen sitte å hale litt øy,
 Ta et glass med øl.

(Kilde: Rafael Goldin og Per Tiller (red.). *Far – sett med norske barns øyne*. Tiden Norsk Forlag/Bokklubbens Barn, Oslo 1979.)

messig og politisk likhet. Til tross for større politisk bevissthet om problemet og vilje til å gjøre noe med det, så er kjønne like atskilt i yrkeslivet i dag som for 100 år siden. Av de nordiske landa er Norge det landet som fortsatt har størst skille mellom kjønne i yrkeslivet. Målt med andelen kvinner i yrker hvor menn utgjør over 60% er kvinneandelen slik i de Nordiske landa, ifølge tall fra C.L. Williams bok: Danmark 20%, Finland 15%, Sverige 14%, Norge 9%. For å forstå mer av de krefter og strukturer som opprettholder kjønnssegresjonen

kreves det blant annet større kunnskap. Dette er også understreket av mannsrolleutvalget (NOU 1991: 3).

Hvorfor opprettholdes kjønnssegresjonen? Hva er årsaken til at menn ikke velger kvinneyrker? Er det bare økonomiske faktorer som lønna som bestemmer menns yrkesvalg? Hvor viktige er historiske tradisjoner, kulturfaktorer, innholdet i kvinneyrkene, fagforeningenes rolle og økonomisk-politiske ordninger? Det er disse spørsmåla den amerikanske sosiologiprofessoren Christine L. Williams ønsker å belyse med denne

samlingen forskningsbaserte artikler. I alt 14 forskere (8 kvinnelige og 6 mannlige), de fleste amerikanske, har bidratt med materiale til boka. Til tross for det store antallet forfattere og stor bredde i temaområdet, er boka bare på 195 sider. Boka har omfattende kildehenvisninger, en god indeks og omtale av artikkelforfatterne.

Kort gjennomgang av de enkelte artiklene

Bredden i boka krever en kort gjennomgang av de enkelte artiklene for at leserne skal få et inntrykk av hva den behandler.

Harriet Bradley, som tidligere blant annet har utgitt *Men's Work, Women's work*, skriver om hvorfor menn «krysser over» til kvinneyrkene. Hun skiller mellom tre ulike typer overgang: a) Kvinneyrker som overtas av menn, (bomullsspinneriene, bakerifaget. Fra professor Ida Blom har hun hentet kunnskap fra Norge som viser hvordan meierifaget ble overtatt av menn). Hun mener overtagelse særlig har skjedd på grunn av teknologiske forandringer og i høykonjunkturer. b) Kvinneyrker som invaderes av menn. c) Yrker som infiltreres av menn. «Invasjonen» skjer over lang tid og gjelder særlig innafor tjenesteyting. «Infiltrasjonen» omfatter alt fra enkeltpersoner som av ideologiske og andre grunner velger kvinneyrker, til menn som i lavkonjunkturer ikke finner annet arbeid enn dårlig betalte jobber i kvinneyrker.

Paula England og Melissa S. Herbert har studert lønnsforskjeller i manns- og kvinneyrker og stiller spørsmålet: hva skjer med inntektene til menn som «krysser over»? Data fra USA viser at kvinner i snitt tjener 68% av menn i alle

yrker. Jo flere kvinner i et yrke, jo lavere lønn. Og det er særlig mannslønnen som går ned når kvinneandelen øker. En større regresjonsanalyse viser at når kvinneandelen i et yrke øker 1% går mannslønnen ned 8 cent i timen!

Jerry A. Jacobs har sett på stabiliteten i kjønnssegresjonen i yrkeslivet i USA. En gjennomgang av data fra en større utvalgsundersøkelse viser at menn ikke vil inn i kvinneyrker. Av 20-åringene ønsker 2,9% arbeid i yrker hvor kvinneandelen er 70–90%. Dette er under halvparten av antallet som virkelig jobber i slike yrker. Mens kvinner dyttes ut av mannsyrker, må menn dyttes inn i kvinneyrker. På 70- og 80-tallet var det en liten tendens til redusert segresjon i USA.

L.S. Williams og Wayne J. Villemez har studert motivene til menn som er i kvinneyrker. De skiller mellom a) de som bevisst søker kvinnejobber, b) de som har funnet kvinnejobber, uavhengig av motivet og c) de som forlater kvinnejobber. Særlig interessant kan det være å studere hvem som aktivt søkte jobber i kvinneyrker (over 75% kvinner). Av utvalget på 477 menn var det 26 menn (5,5%) som aktivt søkte disse yrkene. Men bare 50% av disse fikk jobber de ønsket. Forfatterne antyder at enkelte kvinnejobber er blokkert for menn.

K. Kauppinen-Toropainen og J. Lammi har studert kulturen rundt menn i kvinneyrker. Studien bekrefter forhold som er godt kjent, at menn holder lederstillinger i kvinneyrker. De tjener bedre enn kvinnene. Vi ser også at mannlige ledere behandler menn mer positivt enn kvinner. Men det er også betydelige problemer ved å være kjønnsminoritet. Menn i kvinnejobber hadde ofte problemer i forhold til andre menn, de presses til særskilte mannsroller i kvinneyrker

(barnehager), de får ikke venner i kvinnekollegiet etc. Også disse forskerne konkluderer med at lite tyder på at kvinnejobber i framtida vil bli mer attraktive for menn.

Boka avsluttes med 4 case-studier, av mannlige barneskolelærere, mannlige sekretærer, menn i eldreomsorg og mannlige strippere. Case-studiene kommer i større grad inn på de mer følsomme områdene ved å være mann i kvinneyrker, mistanke om å være homo, redsel for å bli oppfattet som misbruker av barn, problemet menn har i eldreomsorg med å få lov til å delta i vask og stell etc.

Samla sett gir boka innsikt i et område som det til nå er forsket lite på. Boka viser klart at det ikke er bestemte yrker som «naturlig» bare kan gjøres av kvinner. Men, som Christine Williams sier: problemet ligger i å få menn til å gjøre det. Heller ikke hun er optimist på vegne av framtida.

Christine Williams har gjort en viktig jobb ved å samle dette materialet. Så vidt jeg kan vurdere er både de kvantitativt

baserte analysene og de kvalitative studiene godt arbeid. Case-studien av mannlige strippere har mer kuriositetens interesse og noen av bidragene er noe overlappende. En svakhet ved statistikkgrunnlaget er at det bygger på data som er minst 10 år gamle. Disse innvendingene reduserer ikke bokas betydning som bidrag til forståelsen av kjønnssegresjonen. Det jeg først og fremst savner etter denne mengden av data og fakta er en diskusjon av de ulike teoriene som forfatterne mer sporadisk er inne på. Den store stabiliteten i det kjønnssegregerte systemet reiser spørsmålet om sammenhengen mellom kjønnes rolle og samfunnssystemet. Når bare 5,5% av menn *velger* kvinneyrker er det liten grunn til å håpe på at menn «blir bedre menn» ved at de i større grad vil jobbe sammen med kvinner i framtida. Denne større diskusjonen reises ikke i denne boka. Kan mer kunnskap og opplysning overbevise menn om å ta kvinnejobber når markedslovene og de kapitalistiske strukturene motarbeider en slik atferd?

Dialog med muslimer

Ved Sissel Østberg

Kari Vogt:

Islams hus.

Verdensreligion på fremmarsj.

Cappelen, Oslo 1993.

Tittelen på denne boka anslår et dagsaktuelt perspektiv: Islam er på fremmarsj, islam er på offensiven. På den storpolitiske arena dukker islam opp som en faktor det må tas hensyn til, ikke bare i Midtøsten og Nord-Afrika, men i India, Bangladesh, Indonesia, i økende grad i Vest-Afrika osv. I Europa møter vi islam både som en del av krigen i Bosnia, i debatten om ytringsfrihet og blasfemi og som en del av hverdagen omkring oss i storbyene. For noen hver kan det være vanskelig å skille mellom fiendebilder media skaper, de reelle trusler enkelte islamske grupper representerer mot demokrati og ytringsfrihet og den form for islam som de fleste muslimer praktiserer verden over, også i Norge. Behovet for kunnskap om islam synes større enn på lenge, og det var derfor på høy tid at vi fikk en solid fagbok om islam på norsk.

Islams mange ansikter

Det er ikke bare tittelen på boka som plasserer den i et aktuelt perspektiv. Første del består av samtaler og intervjuer med fire muslimer. Disse fire personene er ikke hvem som helst, men mennesker som representerer noe av den intellektuelle elite i dagens islamske verden.

De står for fire (eller i hvert fall tre) helt forskjellige syn på den aktuelle politiske og kulturelle situasjon, og de uttaler seg tildels kritisk om hverandre. Mohammed Arkoun er professor i islamsk filosofi ved Sorbonne-universitetet i Paris, og uttaler seg i samtalen med Kari Vogt både om uheldige sider ved Vestens etnosentrisme og om farene ved den islamistiske vekkelse i den arabiske verden. Samtalen med Abdullahi Ahmed An-Na'im, elev av den henrettede sudanesiske reformtenkeren Mahmoud Mohammed Taha, dreier seg mest om behovet for å finne en islamsk plattform for menneskerettighetsarbeidet. Den tredje intellektuelle som intervjues er Adil Husayn, en av de fremste talsmenn for den islamske opposisjon i dagens Egypt. Som mange av islamismens frontfigurer har han en bakgrunn som aktiv marxist, og han har sittet flere år i fengsel for sitt tidligere politiske engasjement. Fra samme politiske gruppering intervjues til slutt den kvinnelige sosiolog Soraya Duval. Intervjuet med henne er særlig interessant fordi det avslører at veien kan være lang mellom teori og praksis når det gjelder kvinnes mulighet for politisk innflytelse, også i den del av den islamske bevegelse som på papiret åpner for kvinners deltakelse.

Det positive med denne åpningen av boka er at mangfoldet i den islamske verden blir satt i fokus fra starten av. Intervjuene skaper en interesse for dette

mangfoldet og en forventning om en utdyping av noen av disse synspunktene. Dette kommer så for alvor i bokas siste del. På bakgrunn av tittelen, de innledende samtaler og avslutningen opplever jeg del 3 (Politisk islam) som bokas hoveddel. Boka har med andre ord en spennende oppbygging og et bestemt siktepunkt. Dette er absolutt bokas styrke.

Hva historien forteller

Del 2, Tro og tradisjon, er en mer tradisjonell religionshistorisk gjennomgang av opprinnelse, lære og spredning. Også i denne delen får forfatteren godt fram mangfoldet i islamsk fortolkning helt fra den første perioden. Særlig interessant i denne forbindelse er kapittel 7, som omhandler de forskjellige lovskolene, og kapittel 8 om sufismen. Dette er stoff som i andre lærebøker ofte blir stemonterlig behandlet. I kapitlet om sufismen gir tekstsitatene en følelse av å ha skuet en flik av mystikernes visjoner. Den kvinnelige sufi-mester Rab'ia (d. 801) svarer slik da hun blir sett med en fakkell i den ene hånden og en vannkrukke i den andre: «Fakkelen skal jeg kaste inn i Paradiset, vannet skal jeg helle på helvetes ild. Begge disse slørene må forsvinne for at det skal bli klart at Gud må dyrkes i kjærlighet, aldri i frykt for helvete eller i håp om Paradiset.»

Enhet (*wahid*) er et kjernebegrep i islam, men dette begrepet har ofte forledet lærebokforfattere og andre til å framstille islam som en statisk og ensrettet religion. Nettopp i vår tid med tendenser til stereotypisering av islam, både av folk som står utenfor og av enkelte muslimer selv, er det viktig å bli minnet om den fortolkningsdebatt som foregikk i den islamske verden i de første århundrene av islams egen historie. Særlig in-

teressant blir det når trådene her trekkes mellom det historiske stoffet og samtalerne i begynnelsen av boka. For alle samtalepartnere er *ijtihad* (fortolkning) sentralt, men de legger ulikt innhold i begrepet.

Hva betyr islam for folk flest og for kvinner?

Dette er spørsmål som Kari Vogts bok i liten grad besvarer. Tyngdepunktet ligger på læren og den teologiske, intellektuelle debatt slik den ble ført i middelalderen og slik den blir ført i dag. Denne kunnskap er selvsagt ikke uten betydning for å forstå islam i praksis (kanskje særlig politisk islam), men den enkeltes trosliv, ritualene i hverdagen, høytidene, ja så å si religionens «lukt og smak», mangler.

Litt motvillig synes forfatteren å ta med et kapittel om kvinnen i islam. Kapitlet har fått den betegnende overskrift «Kvinnespørsmålet nok en gang». Mer presist omhandler dette kapitlet kvinnespørsmålet innen den islamistiske bevegelse (i media oftest kalt fundamentalismen). Dette har Kari Vogt skrevet bedre og fyldigere om andre steder, og selv om jeg har forståelse for en viss tretthet ved den gjentatte kvinnefokuseringen, er det noe skuffende at temaet ikke er blitt viet større plass. Kvinnefokuseringen, eller kjønnsdimensjonen, kan jo ikke bare avvises som en vestlig etnosentrisk fiksering, men er et markant symbolsk uttrykk for den islamistiske vekkelse, sett innenfra.

Kunnskap om islam er en nødvendig, men ikke tilstrekkelig forutsetning for en fruktbar dialog med muslimer. Boka til Kari Vogt bidrar til en slik dialog, ikke minst fordi den så sterkt fokuserer på mangfoldet i den islamske verden.

L I T T E R A T U R

K O M M E N T A R E R

Menns bilder og bilder av menn – en debattbok om menn og likestilling

Redigert av Knut Oftung

I forordet til boka skriver Brit Fougner: «Arbeidet for likestilling mellom kvinner og menn har i stor grad vært rettet mot kvinnene, mot liv og virke i endring. Og visst har store forandringer skjedd i norske kvinners liv, forandringer som også påvirker mannen både praktisk og følelsesmessig.

De mest synlige endringene i kvinners liv har skjedd i forhold til utdannings- og arbeidsmarkedet. På hjemmefronten er det fremdeles kvinnene som sitter med hovedansvaret. Men også her er en spennende endringsprosess i gang. Ikke minst gjelder dette utøvelse av farsrollen. Far er, i mange hjem, på vei ut av billedrammen og inn i barnas hverdag.

Denne boka diskuterer mannsroller. Det er en viktig diskusjon for menn, for kvinner og for barn. Men først og fremst for menn. Bli med oss i diskusjonen videre. Bli med oss med sinne, glede, frustrasjon, ideer, håp og framtidsrettet iver.»

Blant bidragene i boka finner vi:

Knut Oftung: Bilder av menn

Elisabeth Rør: Når far blir mor

Per Are Løkke: Farens plass i likestillingen

Helene Aarseth: Mannlige unnasluntrere og kvinnelige innflytelsesformer

Jørgen Lorentzen: Menns grenser

Øystein Gullvåg Holter: Når feminismen blir sexistisk

Ketil Bjørnstad: Når kvinnene blir trette

Boka er utgitt i serien «Likestillingsrådets publikasjoner», den er nr. 4 fra juni 1994 og kan bestilles fra Likestillingsrådet, Postboks 8036 Dep, 0030 Oslo. Tlf. 22 34 25 71.

Høydeskrekk

Kvinner og offentlighet

Hvilke strategier benytter kvinner som vil inn på offentlige arenaer? Hvilke bilder avtegnes når kvinner beveger seg inn på tradisjonelt mannlige enemerker – i offentlig debatt, litteratur, nyhetsformidling, film og politikk? Representerer dagens superdamer – gjerne med lakkerte negler på jernnevene – en form for feminisme som er blitt ufarlig fordi den ikke utfordrer mannens verdensorden?

Kvinnens erobring av maktposisjoner utfordrer noen uskrevede regler om hva

som er forenlig med kvinnerollen. Blant kvinnene selv hersker det en viss angst – en «høydeskrekk». Denne kan beskrives som en tilstand der man mister referansepunktene. Det handler om avstand, om å stå alene. Denne «høydeskrekken» skyldes at kvinner har kommet seg opp og fram i samfunnet. Den skyldes kvinners suksess – ikke deres fiasko.

Forfatterne har vært knyttet til Norges forskningsråds prosjekt «Kvinner og offentlighet: Endringer i kulturelle mønstre». Samfunnsvitenskapelige og humanistiske fagtradisjoner er representert, og artiklene viser et mangfold av tilnærminger til kvinners deltakelse i offentligheten.

Gro Hagemann og Anne Krogstad (red.).
Høydeskrekk
Kvinner og offentlighet
 Ad Notam Gyldendal
 Oslo

Kvinner – en utfordring for idretten?

Rapport fra en konferanse i anledning OL '94 i Lillehammer

Som et resultat av at Lillehammer ble tildelt vinter-OL 1994, ble OL-Kvinneforum opprettet som et fireårig prosjekt i 1990. Hovedmålet var å fremme kvinners interesser i planlegging og beslutningsprosesser fram mot OL 1994.

Et arrangement som OL-Kvinneforum planla i samarbeid med Sekretariatet for kvinneforskning og Norges Idrettshøgskole, var dagskonferansen *Kvinner – En*

utfordring for idretten? OL på norsk jord tydeliggjorde det valg mange kvinner står overfor – å tilpasse seg den etablerte mannsskapte idretts former og verdier, eller forsøke å skape en alternativ kroppskultur og idrett – ut fra kvinners verdier, ønsker og behov.

Målgruppe for arrangementet var personer som har stillinger og posisjoner i organisering av idrett lokalt og sentralt. I tillegg ble det arrangert «drop-in» foredrag på engelsk i løpet av de to siste ukene før OL. Dette var foredrag som både presenterte kvinneforskning som kunne gi tilreisende journalister og idrettsadministratorer mer kunnskap om norske forhold, men også bidrag av mer generell karakter.

I denne rapporten har Sekretariatet for kvinneforskning samlet innleggene, både fra dagskonferansen som hovedsakelig foregikk på norsk, og de engelskspråklige bidragene som var rettet mot et internasjonalt publikum. Foredragene spenner vidt: Fra en historisk gjennomgang av framveksten av organisert sport som bidrag til å maskulinisere mannen, til dagens situasjon med kvinners problemer med å hevde seg i idrettsorganisasjonene og seksualisering av kvinner i toppidrett. Foredragene trekker fram uheldige sider ved sportsverdenen: Seksuell trakassering og overgrep og spiseforstyrrelser, men også kvinners gleder i utøvelse av sport og friluftsliv. Kvinneidrett i dag er i alt vesentlig lik organisert mosjonsidrett eller uorganisert idrett. Mindre enn fire prosent av kvinnene er å finne i den konkurranseorienterte og prestasjonsorienterte idretten. Beskrivelsene av det som i dag er kvinners virkelighet i idrettsverdenen, bringer fram enda skarpere spørsmål enn konferansetittelen: Er det i dag slik at idretten trenger kvinnene mer enn kvinnene trenger idretten?

Kvinner – En utfordring for idretten?
Rapport fra en konferanse i anledning
OL '94 i Lillehammer
Arbeidsnotat 2/94
Sekretariatet for kvinneforskning
Norges forskningsråd, desember 1994.

Kroppen som informasjons- system – en vei til ny kunnskap om kvinners helse?

Det tverrfaglige seminaret med samme navn ble avholdt 7. oktober 1993 ved Senter for kvinneforskning i Oslo. Seminaret var lagt opp som et «tankeverksted» hvor innlederne – en sosiolog, en fysio-
log, en medisiner og en litteraturviter – kom med tanker om hvordan de fra sitt faglige ståsted så på forholdet mellom kropp, symptomer og tale. Deres innlegg er publisert i et arbeidsnotat som nå er

tilgjengelig for den interesserte:

Ulla-Britt Lilleaas: Hva forteller kvinner med kroniske muskelsmerter om sine symptomer?

Nina K. Vøllestad: Sammenheng mellom muskelbelastninger og belastningslidelser.

Kirsti Malterud: Klinisk kunnskap om kvinners «ubestemte» plager – ulike perspektiver for innsyn og utsyn.

Drude von der Fehr: Hva kan symptomet fortelle oss? Noen populærvitenskapelige betraktninger.

Arbeidsnotat 2/94 kan bestilles fra utgi-
ver:

Senter for kvinneforskning
Universitetet i Oslo
Postboks 1040 Blindern
0315 Oslo
Telefon: 22 85 89 30
Telefax: 22 85 89 50

När kvinnorörelsen kom in i kyrkan

*Finnes: vacker kyrka med få besökare
Önskas: Förslag på alternativ användning*

Vad skal vi göra med alla kyrkor där besökarna på sin höjd är en handfull människor som av åldern att döma snart kommer att möta sin Gud? Det är en fråga som blivit aktuell i många länder.

Ett lyckat exempel på hur en kyrka kan återanvändas är kvinnorörelsens internationella informationscentrum och arkiv i Amsterdam.

Majellakyrkan ved Obiplein i östra Amsterdam är byggd i mitten av 1920-talet. I dag är den omgiven av kvarter där majoriteten av invånarna har andra religioner än den kristna. Antalet besökare minskade stadigt, vilket gjorde att man började leta efter andra användningsområden.

Samtidigt var de lokaler där kvinnorörelsens internationella informationscentrum och arkiv (IIAV) höll till alltför trånga och opraktiska. Den nästan tomma kyrkan parades ihop med det överfulla arkivet, och efter en på en gång djärv och varsam ombyggnad kunde IIAV i januari 1994 flytta in i fräscha, originella och skräddarsydda lokaler.

Inte bara historia

Utifrån kan ingen se att Majellakyrkan inte längre används som kyrka. Exteriören är oförändrad, och den lilla skylten vid dörren kunde lika gärna ange gudstjänsttider som arkivets öppethållande. Man måste veta vad som döljer sig bakom fasaden för att hitta hit.

Min första reaktion när jag kommer in är akut avundsjuka. Det är så vackert, detta kunskapens tempel. Kupolerna, den höga välvda fönstren, färgerna – vilken inramning kvinnorörelsens historia har fått!

Och inte bara historia, för övrigt. Den äldsta boken är visserligen från 1578, men här finns också hundratals färska kvinnotidskrifter från hela världen, bland dem Kvinnobulletinen som jag själv brukar medverka i. Här finns kvinnorörelsens affischer, och här finns till och med början till en samling t-shirts.

Och varför stanna vid tröjor? Vid mitt första besök kastar personalen lystna blickar på min kasse, som är från Twilfit och illustrerad med en korsettannons från anno dazumal. Tydligt tolkar de den som en produkt av kvinnorörelsen, men när jag förklarar varifrån den kommer dämpas deras dokumentära iver.

Lyckad kompromiss

En ombyggnad som denna måste bli en

Foto: Jan Carel Warffemius.

kompromiss mellan ursprungsbyggnadens karaktär och möjligheter och verksamhetens krav. Mitt intryck efter två besök och samtal med personalen är att detta är en lyckad kompromiss.

För att kunna utnyttja kyrkorummet bättre har arkitekten byggt ett öppet andra våningsplan, som ett slags brygga över bottenvåningen. Det gör att de delar som ligger under «bryggan» blir mörkare, något som kompenseras av att det räcker att gå några steg för att kunna blicka upp mot kupolens ljus och rymd.

I denna nedre del finns böcker från och med 1970, mest holländska men också från andra länder. Här finns också de två senaste årgångarna tidskrifter samt datorer för sökning i databaser.

Äldre litteratur och tidskrifter är av förklarliga skäl inte lika lättillgängliga utan förvaras i ett slutet arkiv. Man håller på att mikrofilma äldre årgångar kvinnotidskrifter för att underlätta forskningen. I den slutna delen finns även ett antal private arkiv samt en samling opublicerade dagböcker, brev osv från den tidiga kvinnorörelsen.

Den «nya» kvinnorörelsen finns dokumenterad inte bara skriftligt utan också i bild. I specialgjorda skåp med belysning bakom finns karta efter karta med diabler av kvinnorörelsens slagkraftiga men lättförgängliga affischer och flygblad.

Lång historia

IIAVs historia går tillbaka till 1935, då holländska feminister grundade ett internationellt arkiv för kvinnorörelsen. Avsikten var att «stimulera kunskaper om och vetenskapliga studier av kvinnorörelsen i vidast möjliga bemärkelse». I juli 1940 konfiskerade tyskarna emellertid huvuddelen av samlingarna, men mirakulöst nog har de nu återfunnits i Mos-

kva (!) och kommer förhoppningsvis att återföras till Holland.

1988 slogs det som fanns kvar av det äldre arkivet samman med den nya kvinnorörelsens informations- och dokumentationscentrum, och 1994 flyttade man in i de nya lokalerna.

Dagens IIAV fungerar som bibliotek, arkiv, informationscentral och inspiratör i frågor som rör kvinnorörelsen. Här finner man arkiv med tidningsklipp, dokument från olika organisationer, information om pågående forskningsprojekt. Och framför allt: här finns kataloger och databaser som hjälper besökarna att hitta i allt detta material och att få veta var och hur man får tag i det som inte finns här. Några av dessa databaser är specialkonstruerade för och av centret. Man registrerar även så kallad «grey literature», t ex rapporter, broschyrer, pamfletter. Personalen hjälper den som är osäker att hitta i systemen.

Personalen, ja, 32 anställda delar på 17 heltidstjänster. När jag hör detta blir jag än mer avundsjuk. Hur har den holländska kvinnorörelsen burit sig åt för att få dessa resurser?

Inte bara för forskare

För forskare är detta naturligtvis en guldgruva, och det finns flera studiesalar och mindre «celler» för forskare. Men även icke-forskare är välkomna, och en viktig del av verksamheten går ut på att sprida medvetenhet om betydelsen av att dokumentera kvinnors liv och verk och lära ut hur man kan göra. Man samarbetar med motsvarande internationella centra och med andra holländska bibliotek. IIAV ger också ut flera bibliografiska publikationer.

Det går bra att dyka upp oanmäld, bläddra i tidskrifterna, kolla i databasen, byta några ord med personalen och njuta

av denna spännande byggnad. Men är ni en grupp som besöker Amsterdam, lönar det sig att kontakta IIAV på förhand och beställa en visning som omfattar även de slutna delarna av arkivet. Reguljära visningar äger rum varje tisdag klockan elva.

Inga-Lisa Sangregorio

IIAV står för Internationaal informatie-centrum en archief voor de vrouwenbeweging. Adressen är IIAV, Obioplein 4, 1094 RB Amsterdam. Man kan ta tåget till Muiderpoortstationen eller buss 22 i riktning mot Javakade. Öppet måndag 12-17, tisdag 10-19, onsdag, torsdag och fredag 10-17.

Women in Post-Communist Countries: Paying the Price for Perestroika?

Admst the throes of the dramatic changes now occurring in post-communist countries, Women's studies and women's research translated to suit the special circumstances facing these countries, could contribute in the development of democratic societies. This article is based primarily on interviews and observations I made while on two lecture tours in Lithuania, Estonia, Russia, Bulgaria and Poland during the spring and autumn of 1992. (Berggreen 1991)¹

The collapse of communism represents an extraordinary opportunity to rethink how women and men can more fully participate in civil and private life. The stated goal for many former Communist countries is to build a democracy. But what exactly is a democracy? A simple definition would be – government by people, direct or representative. In my

estimation it is important to add another dimension to the usual conceptions of democracy. And that is the call for a 'gender democracy'.² This is a term coined by feminist researchers (Bergman 1991) to mean that both men and women have equal privileges, rights and duties to participate in civic society, in the labour force and in the home. A gender democracy is a woman-friendly society which is supported by laws which recognize the need for parental leave, child care and which supports family life as well as individual rights.

It is my contention that the historical moment in which post-communist countries find themselves should not be missed towards making a 'gender democracy'. A crucial question in this regard is what will women's role be in this new nation building? Do they risk losing their rights in the transition period towards a market economy?

According to Berggreen (1991) the pair concepts 'nation building' and 'women' appear to be as incompatible as the relationship between the concepts 'kitchen' and 'men'. She illustrates her point by showing how women's intellectual and cultural position deteriorated under the development of national statehood in many countries. For example, French women who had been active participants in the French revolution became marginalized as citizens and gradually lost all of their rights. Discrimination against women was legitimized by the glorification of motherhood and women's natural role in the home. French women did not get the right to vote before 1945.

Is there a danger of history repeating itself in post-communist countries? Will it be enough that men 'remember' women's rights when developing a new democracy?³

The April 1990 declaration of The Independent Alliance of Women in Yugoslavia expresses so eloquently why women's rights and needs must be taken into consideration when forming a new democracy:

Today, following the collapse of Communist regimes in Eastern Europe, democracy is being born again as a male prerogative, and women as on many other occasions in history are being neglected or ignored. Women are being told once more to wait until more important things are settled. But we believe that attitudes toward women are the ultimate test of democracy, that democratic processes begin among other things, with settling of the so-called women's questions. We believe that the new democracy has a chance to survive and succeed only if it is based on constitutional and legal foundations as well as on the collective actions of individuals in the frame of a civil society ...

Traditionally absent from politics and surrounded by patriarchal values and morals, in this new situation women are once again facing the danger of 'universal' aims – Nation, State, Freedom and Democracy. (Women's Research Network News, 1990, p. 14).

This declaration was made by a politicized group of active women. Few women in Eastern Europe think in this way today.

Women's grievances: A non-issue

Survival and not women's grievances is the most pressing need in this time of great economic dislocation and deprivation. This view is intensified by the growing number of ethnic conflicts in many post-communist countries. And in those countries free from ethnic strife, just making ends meet is more than many

can manage. In the spring of 1992 when I was in the Baltic countries most families used more than 80 per cent of their budgets on food. While in Estonia I was told that 1/2 kilo of coffee cost a half a month's wage. People have survived because the cost of housing and utilities has been low. These prices are now on the rise. An Estonian colleague writes that 70 per cent of the population in Tartu now fail to pay for their housing. A retired woman professor whom I met in Moscow relates that she cannot survive on her modest pension. She has begun to sell her treasured books and porcelain on the free market in order to have enough to eat. And she is not alone, pensioners (mostly women) are the bottom of the new class society. In Bulgaria and Poland the variety of goods available in the marketplace was more ample than in the Baltic countries I visited, but few can afford to buy them. Women's special needs and problems are forgotten in such a climate. Among political and intellectual circles in Eastern Europe there is still resistance to identifying gender – specific problems – rape, prostitution, sexual harassment, wife beating, lack of contraception or abortion, informal cultural devaluation and formal occupational segregation. There is a lack of studies documenting the extent of these problems since the 'women's problem' had been regarded as solved with the introduction of equal opportunities in education and the labour force in Communist countries after World War II. Women's problems then and now are considered a non-issue. (Corrin 1990). As Rosen argues:

The invisibility of women's needs underscore the fact that 'gender democracy' has yet to rise up from the

underground and take its place among the larger human rights and democratic goals of the revolution these countries are undertaking (Rosen 1991, p. 2).

The ideology of equality, introduced by the former Soviet Union and later imposed on the other East Block countries used women's 'equal' position as symbol of modernity to the outside world (signal). However, the commitment to women's equal education and equal employment has never been purely ideological. It was based on demographic and socio-economic factors – a frequent shortage of males, labour shortages and rapid economic growth, the ideology of equality was rather a guise for state-coerced labour. Because the words 'equality' and 'women's emancipation' have been contaminated, it is difficult to even discuss women's needs without sounding 'too much like a Communist'. The question can be asked, do women in Eastern Europe want equality? If not, what happens to their position?

After so many decades of state-coerced labour, women of Eastern Europe are tired of the word 'emancipation'. Their 'retirement' to the home is seen by many as a progressive development. But what about the economic dependence these women will have to confront? What about the situation of single mothers? What happens if the rights for the workers and women concerning such things as maternity rights, child care and pensions, etc. are brushed aside? Although many of these rights reek of Communist betrayal, what happens to women's situation if they are eradicated. And they are being eradicated, although at different rates of speed throughout Eastern Europe. Many of the Baltic intel-

lectual women I interviewed did not think that their rights were in jeopardy. In Russia it is a different story. In its attempt to embrace a free market economy, the Russian government is turning over the responsibility of running day care centers for pre-school children to municipalities and private enterprises. The result is that these schools are either being closed down or made private. The cost of sending one child to a private day-care center is almost a whole month's salary. The possibilities of women organizing their own is limited when the majority of families live in crowded two rooms apartments. What will happen to women who are 'retired' to the home to ease unemployment? For example, 80 per cent of the unemployed in Moscow (in the spring of 1992) were women. And the majority of these were women with higher education whose positions in the state bureaucracies had been eliminated.

The unbridled market and consumer societies of the West are romanticized by many, who are starved for consumer goods and time with their families. Many women may agree to give up important protective social welfare benefits in their haste to leave Communism behind. The rights of women guaranteed previously by law (although not consistently carried out in practice), are now questioned by the programs of some new political parties. Basic reproductive rights, for example, are threatened in several post-communist countries; Poland being one of the clearest examples.

Female power and male passivity

Up to now I have portrayed women in post-communist countries as victims. Yet these women are strong and self-assured. Many visitors, myself included, have

seen glimpses of male passivity and disillusionment and female power and self-esteem. The street scene often reveals large numbers of idle men, rarely an idle woman.

The Eastern European male is a 'pampered king' within the family. The Soviet model of equality did not attempt to change traditional relations between the sexes within the family. As a result women make few demands on their husbands to share in household tasks even though they themselves are overburdened with full-time work, hours of standing in queues, and complete responsibility for the household and care of children. If men stand in a queue, my informants joked, it is a Vodka queue.

There are several explanations why traditional roles remain intact. After World War II men were a scarcity. Millions were killed in the war resulting in a serious unbalance of sex ratio in many Eastern European countries. Although this imbalance is today not that severe, women still outnumber men. Thus, if a woman makes demands it is easy for the man to find a new mate.

Another explanation is found in the different socialization patterns among boys and girls in the schools. Girls are favoured by teachers because they are more obedient than boys and do far better in school. Du Plessix Gray (1990) argues that teachers favour girls because their behaviour is more closely modelled on the Soviet system of social values – on communitarian obedience, orderliness, altruism and dutifulness. Women are obliged to handle multiple tasks. Girls, she notes, who absorb this female energy are more active at all levels in school.

Often fathers are too 'passive' or too macho to deal with a child's problems or

to become a proper role model for male sons. Through centuries of serfdom and 70 years of dictatorship, men, particularly in the former Soviet Union, have been continually emasculated. They have never had a chance to develop initiative. Because they were more threatened than women in a society where everyone was watching everyone, men had to keep a low profile. Du Plessix Gray observing 'active' women and 'passive' men in the former Soviet Union, argues:

In such a culture men have never felt themselves to be masters of their fates, never felt any real worth in their work. Women, on the other hand, kept right on ruling over their little domestic kingdoms and never suffered an equal sense of helplessness (Du Plessix Gray, 1990, p. 72).

One could draw parallels here to the situation of American Indians or refugees living for long periods in refugee camps – men are stripped of their traditional tasks while women carry on more or less as usual.

Men's self esteem is further undermined in a common marriage practice where the woman is more highly educated than the man. As one Lithuanian colleague relates: «This 'educational mix' tends to make our men more macho because their sense of inferiority is heightened. Women try to play it down by not making demands on their men.» Because higher education had low status in a 'worker's paradise', men tended to 'choose' a shorter technical education which led to better paid jobs than those with qualifications from the universities. (For example, a bus driver earned considerably more than a university teacher.) A university education was attractive to

women who wanted to avoid heavy manual labour. As a result, throughout most of the Soviet Union and other Eastern European countries women have been the majority of students in higher education for the last three decades. They have also made up a larger per cent of faculty positions, granted at the lower levels.

Blaming women for the ills of the former Soviet society

Several times during my short stay I got the uncomfortable feeling that women were indirectly blamed for the ills of the former Soviet society. It started with former president Gorbachev's television speech to the American public in 1991. Instead of putting blame on the system which the Communists had built up over the last several decades, Gorbachev maintained that the disintegration of family ties, the youth problem, etc. was due to the absence of women in the home.

Wherever I went on my tour in Eastern Europe I was told by male academics and, yes, a few women as well, about the 'women's problem' in higher education – the feminization of higher education and the lowering of the quality of education. There is now a call for a 'gender balance' in higher education. Men are now openly preferred for post graduate and faculty posts. Although, as one female Russian researcher stated: «There has always been underground discrimination where men were preferred in high academic posts, now it is openly stated.» We see glimpses of a 'remasculinization' of higher education. 1991 was the first time in three decades that males outnumbered female university students in Russia. For example, at the University of Moscow, one of Russia's largest uni-

versities, the enrolment rate for women students fell from 54 per cent in 1985 to 45 per cent in 1991. The national enrolment for women in higher education during that year for Russia was 49 per cent – the lowest in thirty years. I was told that the same trend is emerging in Poland. A two-tier system of higher education (free public and fee paying education, sometimes within the same university) which is now developing in many Eastern European countries will surely intensify this trend. It has been claimed that private enterprises from the West tend to give financial support to male rather than female students.

A ray of hope

Institutional change from the top in former Communist countries has been disastrous. Although the majority of women lack a consciousness about the problems outlined, there is a ray of hope. Grassroot women's organizations are now springing up to meet pressing social needs. For example, the Association of University Women (AUW) has been re-established after being forbidden to operate for over 50 years. They now have active organizations in Estonia, Lithuania, Latvia, Russia, Poland, Bulgaria, Rumania and the former Czechoslovakia. The day before I arrived at Vilnius University, The Vilnius University Women's Studies Centre was opened by the university in co-operation with the Lithuanian Chapter of the Association of University Women. I had the honour of being their first foreign speaker. Centers for women's studies and research are springing out throughout Eastern Europe. I was impressed by the level of activity of the Centers I visited in Russia, Lithuania and Poland.

What can we do to help?

Many Norwegian institutions are giving impressive amounts of aid to support the democratization of the academic world in Eastern Europe. The Norwegian Council for Equality (Likestillingsrådet), The Secretariat for Cultural Exchange Programmes (KAS) in The Research Council of Norway, through the program for the Exchange of Students and Researchers between Norway and the Baltic and Central and East European Countries and the Secretariat for Women and Research in The Research Council of Norway, are but a few.

While at the University of Vilnius I was approached by several women who remarked what a positive impact the earlier Research Council for the Science and the Humanities' (NAVFs) policy of equality has had on their university (today NAVF together with four former research councils have emerged into The Research Council of Norway). In 1991 their university applied to NAVF for scholarships for five students, but was rejected on the grounds that no female candidates were included among the applicants. This sent shock waves throughout the male establishment. As a result at least one 'token' woman is represented at international academic conferences where the university is now included and now women are beginning to be appointed to university governing bodies for the first time. Lithuanian women academics ask for our continuing support.

But we as individuals can also help! Even my modest gifts of English dictionaries, feminist literature, and a few office supplies were accepted with great joy on my visits to these countries. There is a scarcity of everything! Women researchers are particularly starved for feminist

literature in English. The newly formed centers for women's research particularly need help to build up their libraries. Let's give our sisters a hand! Send copies of articles you have written in English, however old, to the Secretariat for Women and Research, The Research Council of Norway. They will see to it that the various centers for women's research in Eastern Europe receive your contribution.

Suzanne Lie
professor

Pedagogisk forskningsinstitutt
Universitetet i Oslo

Notes

1. Funding was provided by the Secretariat for Women and Research, and The Program for Educational Research, The Secretariat for Cultural Exchange Programme, both in the Research Council of Norway. The goal of The Secretariat for Cultural Exchange Programme's Exchange of Students and Researchers between Norway and the Baltic and Central and East European Countries and the Norwegian Foreign Office's Eastern Europe Exchange Program is to encourage and support the democratization in post-communist countries.
2. See Grudzinska (1991), Jonasdottir (1988) and Rosen (1991) for a more detailed discussion about the concept 'gender democracy'.
3. The newly formed Women's Studies Centers springing up throughout Eastern Europe are working hard to place women's issues on the public agenda. Eastern European countries have had a tradition of family research, but women as a focus of research were not a special priority.

References

- Berggreen, Brit. *Women themselves ... Women's national experience*. In Ander Linde Laursen og Jan Olof Nilsson (eds.). *Fra Nationella identiter i Norden — et fullbordat projekt*, Nordiska rådet 1991.
- Berman, Solveig. Coordinator for Nordic Women's Studies (ed.) *Women's Studies and Research on Women in the Nordic Countries*.

- Turku: Painotslo Gillot Oy, 1991.
- Corrin Chris. *Women's liberation within socialist patriarchy*. Slovo, 1990, vol. 3, no. 2.
- Du Plessix Gray, Francine. *Reflections: Soviet Women*. The New Yorker, pp. 48-81, February 19, 1990.

- Jonasdottir, Anna G. *Does Sex Matter to Democracy if Democracy Wants to be Global?* In Scandinavian Political Studies, 1988, vol. 4.
- Rosen, Ruth. *Letter to Jirina Siklova on American Feminism and Gender Democracy*. April 1991 (unpublished letter).

Tverrfaglig tekstilsymposium

Nordisk Tekstilsymposium ble avholdt i Oslo 10.-12. august 1994. Symposiet var det tredje i rekken. 44 deltakere fra Danmark, England, Færøyene, Sverige og Norge, møttes på vakre Svenskhemmet, Voksenåsen i Oslo.

Temaet for årets symposium var «Industrialismens tekstiler». Et bredt sammensatt program vekslet mellom ulike foredrag, omvisninger i museer og samlinger foruten bedriftsbesøk og båttur i indre Oslofjord. 15 foredragsholdere kom til orde i de tre dagene seminaret varte. Tverrfaglighet kan kanskje stå som et stikkord. Folklorister, kunsthistorikere, tekstilhistorikere, draktforskere, designere, kjemikere, etnologer og pedagoger fikk lettet sitt hjerte for det de brant for eller arbeidet med akkurat nå. Konservatorene Gerd Rosander fra Ibsen-Museet/Norsk Folkemuseum, Oslo og Torill Wyller fra Borgarsyssel Museum, Fylkesmuseum for Østfold, Sarpsborg ledet det hele med entusiasme, varme og myndighet. Før jeg beskriver årets symposium nærmere, vil jeg kaste et lite blikk tilbake på de foregående. Sett i sammenheng kan det kanskje gi et inn-

trykk av hvor den nordiske tekstilforskningen befinner seg i 1990-årene.

Det første nordiske tekstilsymposiet ble avholdt ved Etnologisk Institutt i Uppsala, Sverige i 1986 og det neste i 1989 i regi av Herning Museum, Danmark. Begge knyttet an til temaet «Tekstile teknikker». Men da jeg tok en titt i innholdsfortegnelsen i seminarrapportene,¹ var det tydelig at foredragene spente over et vidt spekter, ulike forskningsperspektiver og tidsepoker. Kanskje er det riktig å si at 1986-symposiet i størst grad var forbundet med forskjellige typer gjenstandsmateriale i arkiver og museer ut fra et teknisk og tekstilhistorisk perspektiv. Rapporten fra 1989-møtet bærer preg om noe annet, her er menneskene som fremskaffet og arbeidet med tekstilene, særlig kvinnene, synliggjort på en annen måte enn tidligere.

Temaet for årets symposium, «Industrialismens tekstiler», var nytt og var bud om en interessant videreutvikling og andre perspektiver sett i forhold til de foregående symposier. Innholdet av årets symposium kan vurderes fra ulike aspekter. Jeg vil kort trekke ut noen hovedlinjer fra to forskjellige perspektiver, først og fremst forskjellige aspekter ved selve

gjenstandsmaterialet og for det andre forbindelsen til industrialismen generelt. Dette gjøres ved å vise til noen eksempler fra bidragsyterne. Det ligger naturligvis ingen forfordeling i det.²

For det første fikk deltagerne et innblikk i dagens kildesituasjon og ulike utstillings- og formidlingsstrategier ved vår tids industrimuseer. Det er neppe noen overdrivelse å hevde at tekstilindustrien både har vært og er en viktig kvinnearbeidsplass. De industriarbeidsplassene vi besøkte viste det tydelig. Da er det også andre sider ved arbeidsplassen enn de produksjonstekniske og organisatoriske som er viktige å belyse og formidle kunnskap om fra museene. Ikke alle foredragsholdere (ei heller bedriftsledere) hadde noe bevisst kvinneperspektiv, noe som for andre var selvsagt. Den danske etnologen Ingeborg Cock-Clausen, Brede Museum, la i sitt foredrag «Brede Klædefabrik og produktion gjennom 100 år» vekt på å få frem det mangefasetterte liv som utspant seg på og ved arbeidsplassen.

Kunstindustrihistorikeren Ingvar Aabrek Klingenberg, Nordfjord Folkemuseum, poengterte i sitt foredrag – «Tekstil – mellom etnologi og kunsthistorie, mellom nasjonalromantikk og samtidsdokumentasjon» – tekstilenes tvetydighet. Tekstiler har andre dimensjoner enn den rent formmessige. Et godt eksempel på det fikk vi av den svenske etnologen Kerstin Ankert, Dalarne Museum, i hennes tankevekkende innlegg: «Hur förhåller vi oss til bomullen?» Det var særlig de menneskelige og miljømessige sider av bomullens kjemi som opptok henne. Hva gjør behandlet bomull med kroppene våre – og hvilken virkning kan moderne bomullstekstiler ha på andre tekstiler i magasinene?

At ferdigheter og håndarbeider også

er tett forbundet med selve kvinneligheten er en viktig side ved tekstilene. Tematet tekstiler er komplisert og tvetydig og ikke sjelden er håndarbeidsaktiviteter brukt som disiplinerende virkemiddel. Norske Thove Hov Eggen, faglærer ved SLFO, har studert deler av det historiske materialet på Statens Kvinnelige Industriskole. Hun stilte seg kritisk til studentenes enorme prøvelapproduksjon frem til 1925. Den kunne sees som en øvelse i flid og tålmodighet, nettopp i overensstemmelse med borgerskapets kvinnelighetsideal fra 1800-tallet.

Den andre innfallsvinkelen er at symposiet kan sees i lys av modernitetsbegrepet. Industrialiseringen er en del av moderniteten som kjennetegnes av at den fant sted til ulik tid på de forskjellige steder. Nettopp i brytningen mellom gammel og nytt, hvor det nye trer frem uten at det gamle behøver å forkastes, er det moderniteten vokser frem. Spesialisering og kunnskap kan være nøkkelford i denne forbindelse.

Erna Lorentzen, dansk tekstilhistoriker, holdt foredraget, «Industrialismens tråde – et historisk tilbakeblikk». Danmark hadde på 1400-tallet profesjonelle strikkere og vevere, kvinnelige og mannlige. Varene ble solgt i byene av kremmere, og virksomheten hadde klare forbindelser til en moderne markedsøkonomi. Den svenske tekstilforskeren Gert-rud Grenander Nyberg, Nordiska Museet i Stockholm, grep fatt i spesialisering og standardisert masseproduksjon som forutsetning for tekstilindustrien. På de svenske bygdene var linproduksjonen en viktig biinntekt. For å høyne kvaliteten ble det innført premiering av linlerret som dessuten også lenge fungerte som skattemiddel for dyktige kvinnelige vevere. Kunnskaps- og kompetanseutvikling er viktige sider av moderniteten.

Faglærer Vibeke Vestby fra Statens håndverks- og kunstindustriskole, Norge, kalte sitt innlegg «Fra Jacquard til data i håndvev». Hun hevdet at dagens håndvev har et nivå som industrien bare kan drømme om. Det er en perfektjonering som det neppe finnes rom for i dagens kommersialiserte industriproduksjon. Den norske kunsthistorikeren Kirsten Hårbergs lysbildekåseri om designeren Unn Søyland Dale: «Norsk strikking og fransk haute couture» var et glimrende eksempel på det samme.

Sjelden har jeg vært deltager på et seminar med en så god planlegging og gjennomføring. Det betød at det ble tid til diskusjon, spørsmål og kommentarer til hvert innlegg. Det siste anser jeg som svært verdifullt. Mange og viktige spørsmål ble stillet, men få kunne selv sagt besvares. Nettopp det at fagfreder fra ulike kanter møtes og snakker sammen åpner opp for kunnskapsutveksling og fremtidig samarbeid på tvers av landegrensene og faglige skott. Neste symposium ble besluttet lagt til Borås i Sverige 1996.

Inger Øverby Walker

Noter

- ¹ Wittgren 1987: *Textila Tekniker i Nordisk Tradition*, Etnolore 6 Skrifter från Etnologiska institutionen vid Uppsala universität, Uppsala.
Herning Museum 1990: *Nordisk symposium om tekstiler teknikker 1989*, Herning.
- ² Den interesserte leser kan skaffe seg rapporten etter årets seminar fra Norsk Folkemuseum/Ibsen-Museet, Oslo.

Venter på far

Tidskonto- og fødselspermisjonsordningene

Likestillingskonsulenten på LO-konferanse

24. januar 1995

Vel 250 deltagere, med særlig deltagelse fra ulike organisasjonsledd i mange fagforeninger landet rundt pluss noen flere, som undertegnede, kom til Folkets hus for å få begrep om tidskonto-ordningen. En NTB-melding basert på rundspørring til diverse bedrifter uka før, viste at ordningen er lite kjent og enda mindre brukt. Det var innledninger ved Statsråd i Barne- og familiedepartementet Grete Berget, nestleder i LO Esther Kostøl og utreder i svensk LO, Inger Lenas. To mannlige tidskontobrukere, Alf Helge Olsen fra Kværner Mandal og Roger Stenbakk Olsen fra Veidirektoratet, hadde innlegg. De var fornøyde, men klaget over manglende informasjon og kunnskap både i bedriften og på trygdekontoene. Statsråden, LO og arbeidsgiverorganisasjonene var stort sett fornøyde med større mulighet for fleksibilitet og livsfasetilpasning. I paneldebatten deltok underdirektør i Administrasjonsdepartementet, Aksel Botten, Brit Spilling fra NHO, Harald Rød fra Kommunenes Sentralforbund og Esther Kostøl fra LO.

Kritikk av ordningen

1. Mange faller utenfor ordningen. Statsråd Berget bebudet lovendringsforslag i løpet av året når det gjelder to grupper: folk uten fast arbeidsgiver (frilansere (f.eks. musikere) og selvstendige næringsdrivende (f.eks. frisører)). Dessuten faller kvinner som arbeider i mindre enn halv stilling, studenter og arbeidsledige utenfor.

2. Det er vanskelig å reforhandle tidskontoavtalen. Ofte er det imidlertid vanskelig å konkretisere ønsket tidskonto-ordning før ungen er kommet og en vet hvordan situasjonen vil bli.

Utfordringer

1. Hvordan få det til å klaffe for folk i lederstillinger eller med lederfunksjoner.

2. Hvordan spre og bedre informasjon om ordningen og de muligheter den åpner for.

Generelt om fødselspenger:

1. Et utvalg arbeider med det urettferdige i at menn ikke har selvstendig opptjeningsrett til fødselspenger. Utvalgets utredning kommer til høsten.

2. Derimot vil visst ingen gjøre noe med utdanningsvikarordningen: kvinner i utdanningspermisjon mister retten til fødselspenger selv om stipendiet defineres som lønn.

Andre permisjonsordninger

1. Fedrekvoten har ført til at menns uttak av fødselspenger har steget fra 0,15 % av den totale fødselspengeutbetalingen i 1993 til 3,6 % i 1994.

2. Fra 1. februar i år vil hver av foreldrene i tillegg til den lønnede foreldrepermisjonen ha rett til inntil ett års ulønnet permisjon. Må tas i tilknytning til det første året. Gjelder ikke arbeidstakere som benytter tidskonto-ordningen.

«Rydd tid i hverdagen med tidskonto»

LO har utarbeidet et temahefte om tidskonto- og fødselspermisjonsordningene, som heter «Rydd tid i hverdagen med tidskonto». Vi gjengir her deler av innholdet i temaheftet:

Tidskonto-ordningen og fedrekvote er blant de virkemidlene LO har kjempet for, for å lette dagens press på familien

med den krevende kombinasjonen av yrkesaktivitet og små barn.

Tidskonto-ordningen gjør det mulig for foreldrene å ta ut deler av fødselspermisjonen som kortere arbeidstid opp til 2 år.

Fra arbeidsgiverhold har det vært hevdet at lange fødselspermisjoner og redusert arbeidstid lett kan komme i konflikt med deres behov for sikker produksjon, stabil arbeidskraft og forutsigbarhet. Særlig vil dette gjelde bedrifter med få ansatte.

Dette er en utfordring fagbevegelsen må ta. Det finnes mer enn en måte å organisere arbeid på. Her trengs det nytenkning og kreativitet i utformingen av en livsfasetilpasset arbeidsorganisering avhengig av bransje og yrke.

Tidskonto gjør det mulig for nybakte foreldre (arbeidstakere) å kombinere permisjon med nedsatt arbeidstid. Folgen av tidskonto er at perioden med fulltidspermisjon blir kortere. Den samlede fødselspermisjonen blir imidlertid den samme. Forskjellen er at den strekkes lenger ut i tid. Du kan velge å arbeide 50, 60, 75, 80 eller 90 % stilling og ta det resterende ut som fødselspermisjon.

Tidskonto-ordningen ble gjort gjeldende fra 1. juli 1994 og omfatter foreldre som fikk barn etter 1. januar 1994.

Unntatt fra tidskontoperioden er de tre ukene rett før fødselen og de 6 ukene rett etter fødselen som er forbeholdt moren, fedrekvoten på 4 uker, samt den forlengede stonadsperioden ved flerbarnsfødsler.

Ved 52 ukers permisjon kan dermed 39 uker tas ut under tidskontoperioden, eller tilsvarende 29 uker dersom det er valgt 42 ukers permisjon.

Tidskonto gjelder arbeidstagere som har rett til fødsels- eller adopsjonspenger og som arbeider i mer enn halv stilling.

Selvstendig næringsdrivende, frilansere, arbeidsledige og studenter er unntatt fra ordningen. Samboende foreldre stiller likt med gifte.

Både mor og far kan benytte tidskonto. Begge kan ta ut tidskonto innenfor samme periode eller etter hverandre. Når begge foreldrene tar ut tidskonto i samme periode, forbrukes imidlertid perioden med fødselspenger raskere.

Lengden på tidskontoperioden kan ikke være kortere enn 12 uker for hver av foreldrene. Samlet kan ikke perioden overstige mer enn 2 år (104 uker) – ikke medregnet tiden for fulltidspermisjon og ferier.

Den som ønsker å ta ut tidskonto, må varsle arbeidsgiveren senest fire uker før full permisjon begynner (altså vanligvis sju uker før beregnet fødsel).

Arbeidstaker må inngå skriftlig avtale

med arbeidsgiveren. I avtalen skal det stå hvor lenge tidskontoperioden skal vare, og hvordan den skal tas ut (som hele dager eller timer). I avtalen skal det også stå hvor stor prosent av stillingen som faktisk skal tas ut som tidskonto.

Ved uenighet om en tidskontoavtale kan tvisten bringes inn for en egen ankenemnd ved Direktoratet for arbeidstilsynet.

*Anne Søyland
Likestillingskonsulent
i Norges forskningsråd*

Tilsvarende åpne LO-konferanser arrangeres 9. mars i Bergen om Atypisk arbeid og 25. april i Trondheim om Seksuell trakassering. Dette er oppfølging av LOs handlingsplan for likestilling. Kampanjeleder er Toni Benterud, tlf. 22 03 10 50.

KOMMER

NGOs forum ved FNs kvinnekonferanse i Beijing 1995

Det er anledning til å melde seg på til NGOs (Non Governmental Organisations) forum i Beijing, som går parallelt med de offisielle forhandlingene. Forum åpner 30. august. Praktisk informasjon og søknadsskjema fåes hos FOKUS, Forum for kvinner og utviklingsstudier, Storgata 33 c, 0184 Oslo, telefon 22 20 95 70. Frist for søknad om visum til Kina er 4. juli. For annen informasjon, kontakt Helene Aarseth i Barne- og familiedepartementet, postboks 8036 dep., 0030 Oslo. Telefon: 22 34 24 17.

The Woman and Gender in Science Question

**12.-14. mai 1995
Minnesota, USA**

Conference themes include such topics as women's participation in science, the personal and external factors that empowered them or inhibited their achievements and satisfaction in science, etc.

Among the commentators and re-

spondents who have agreed to attend include

Sandra Harding, Evelyn Fox Keller, Helen Longino and Carolyn Merchant.

Information:

Lori Graven

Professional Development and Conference Services

216 Nolte Centre, 315 Pillsbury Drive S.E.

University of Minnesota

Minneapolis

Minnesota 55455-0139

Tlf.: + 612 625 9023

Fax: + 612 626 1632

Kvinder og miljøer

18.-21. mai 1995

Helsingfors

Det niende nordiske kvinnejuristmøte

Informasjon:

Katarina Petrell

Institutionen för privatrett

FIN-PB 4

SF 00014 Helsingfors Universitet

Tlf: + 358 0 191 3381

Fax: + 358 0 191 3108

Doing Feminist Research on Technology and Society

23.-24. mai 1995
Vadstena, Sverige

Information:
Magdalena Hillström
Tema T
University of Linköping
S 581 83 Linköping
Fax: + 46 1313 3630

GASAT 8

Internasjonal konferanse
i Ahmedabad, Gujarat, India
5-10 januar 1996

«Towards sustainable development:
Achieving the 4 E's:
Education, Employment, Equality &
Empowerment»

Viktige tidspunkter fram til den store konferansen:

Mars 1995: Tidsfrist for å sende forslag til bidrag og påmelding.

Mai 1995: Frist for å sende inn papers og utarbeidede forslag til andre bidrag.

Informasjon:
Jayshree A. Mehta
GASAT 8 Secretariat
SATWAC Foundation
A1/22 Amrapali, Sukhipura
New Shardamandir Road
Paldi
Ahmedabad-380 007
INDIA
Tlf: + 91 79 428991
Fax: + 91 79 416941

Women, Men and Historical Change: Case Studies on the Impact of Gender History

August/september 1995 i Montreal
The International Federation for Research in Women's History

Informasjon:
Ida Blom
Historisk institutt
Universitetet i Bergen
5007 Bergen

Det 5. nordiske kvinnehistorikermøte

Oslo 8.-12. august 1996

Plangruppa, Berit Gullikstad, Inger Elisabeth Haavet og Hilde Sandvik inviterer alle interesserte til å sende inn forslag til foredrag under hovedtemaene og til de frie sesjonene.

Hovedtemaer:

1. Omsorgen, velferden og det gode liv – realiteter og visjoner

Hvilken betydning har omsorg hatt for de to kjønn, hvordan har moderskap, faderskap og ansvar fått ulikt innhold under skiftende samfunnsforhold? De siste 100-150 års oppbygging av et velferds-samfunn rommer både en sterk betoning av individets rett og et økende kollektivt ansvar. I vårt eget århundre ser vi at utbyggingen av velferdsordningene har trukket deler av omsorgen – og kvinnene – ut i den offentlige sfære. Offentlig profesjonalisert omsorg er blitt kvinnes største arbeidsgiver. Samtidig bygger den offentlige omsorgspolitikken på en stor grad av ansvarstaken i den enkelte familie. Utviklingen av omsorgen som virke-

felt har gått gjennom flere faser der begrepene, visjonen og politikken har skiftet form og innhold med de skiftende samfunnsforholdene. Hvordan har dette påvirket kvinner og menns tanker om det gode liv, og mulighetene til å realisere disse tankene? Hvordan har kjønnene møtt og kombinert de moralske imperativ og behovet for selvrealisering? Innenfor et slikt tema kan det være like aktuelt å studere nonneklostrene som kvinnelig realiseringsmulighet som den moderne barnehageutbygging. Vi ønsker derfor ikke noen streng tidsavgrensning for temaet.

2. Makt, stat og kjønn

Begreper om stat og makt bør diskuteres i lys av kjønn, enten det gjelder føydalstaten, den eneveldige «faderstat», medborgerstaten eller velferdsstaten. I ulike perioder har kjønn åpent eller skjult blitt uttrykt som grunnlag for ulik makt i forhold til staten. Har det vært tale om en maskuliniserings/feminiseringsprosess i statsutviklingen, hvilke former har slike prosesser tatt, og hvordan har de kommet til uttrykk? Kan fremveksten av et ekspertstyrt byråkrati ha hatt en betydning for de to kjønns makt i staten? Hvordan forholder dette seg når vi ser på statens økende ansvar for sine borgere? Den samtidig individualiserende og kollektiverende utvikling i statens oppgaver og funksjoner viser en dobbel og tvetydig utvikling. Temaet ønsker å få belyst denne utviklingen sett i relasjon til kjønn. Hvordan varierte kjønnenes maktstilling med statens karakter? Er det f.eks. et

større handlingsrom for kvinner i samfunn der staten er svak enn der den er sterk? Hvordan påvirkes dette handlingsrommet av de oppgaver staten har påtatt seg? Spørsmål om krig, nasjonalisme, etnisitet osv. kan også analyseres i forhold til begrepene makt, stat og kjønn. Vi ønsker ingen periodeavgrensning for dette emnet.

Frie sesjoner:

- Biografier
- Utdanning/kunnskapsproduksjon
- Kvinner på 1600-1700-tallet

Vi ønsker skisser på ca. 1 side til foredrag/kortere innlegg eller prosjektpresentasjoner, og er åpne for flere forslag til tema på frie sesjoner. Legg ved en kort CV og nøyaktig adresse.

Frist for innsending er 1. juni 1995.

Frist for innlevering av endelig manus er 1. mars 1996. Annonsering av program og påmelding til konferansen vil skje våren 1996. Studenter og historikere uten fast arbeidsgiver vil trolig kunne få noe tilskudd til opphold og reise. Øvrige deltakere må betale selv. Deltakerantall ca. 100.

Kontaktpersoner:

Berit Gullikstad, Senter for kvinneforskning, AVH, 7055 Dragvoll.

Tlf. 73 59 18 98, fax 73 59 13 27. E-mail: Berit.Gullikstad@avh.unit.no

Inger Elisabeth Haavet, SEFOS, Herman Fossst. 5, 5007 Bergen

Tlf. 55 21 31 46, fax 55 96 18 63.

Maskulinitet på nordisk plan

På sommersessionen i Danmark sidste år vedtog repræsentantskabet i Nordisk Sommeruniversitet (NSU) at oprette en studiekreds over temaet maskulinitet. Siden har kredsen opbygget kontakter og lokale studiegrupper i en lang række nordiske universitetsbyer, hvoraf de fleste var repræsenteret da kredsen mødtes til et weekend-seminar sidst i januar i København. Desværre er der endnu kun få studerende og forskere i Norge som deltager i dette netværk og arbejdet med å få udviklet dette nye forskningsområde.

Kredsens målsætning er gennem tværfaglige diskussioner at danne en såvel fagligt som socialt stimulerende ramme for denne forskning omkring kønnet. Selvom kredsen er ment som en invitation til mandlige studerende og forskere om at deltage på dette område, så er kredsen ikke forbeholdt mænd – kvinder er mere end velkomne!

NSU samler forskere, studerende og andre interesserede fra hele Norden til et tværfagligt forsknings- og studiearbejde. For tiden er aktiviteterne i NSU centreret om ni kredsemner, der hver bevilges midler til en tre-årig periode. Hver kreds

samler sine lokal-grupper til et årlig vintersymposie et sted i Norden, men desudover afholder kredsene også et fælles sommersymposie, der i 1995 vil finde sted på Island.

En forkortet udgave af manchetforlaget, der danner den faglige ramme for kredsarbejdet, kan læses i NSU-Information høsten 1994, der ligesom yderligere oplysninger kan fås hos kredsens nordiske koordinator Søren Ervø, Stevnsgade 4, 2 th, 2200 København N, tlf. (45) 31 39 99 82.

Søren Ervø

Nyhetsbrev fra Norges forskningsråd

Med jevne mellomrom utgir de ulike fagrådene sine nyhetsbrev. Disse kan man abonnere gratis på ved å henvende seg til Forskningsrådet, tlf. 22 03 70 00. Det kommer nyhetsblad fra følgende områder: Miljø og utvikling, Kultur og samfunn, Medisin og helse, Industri og energi, Bioproduksjon og foredling, Naturvitenskap og teknologi.

Nordisk forening for kvinneforskning

Ved Nordisk Forum i Åbo ble det besluttet å starte en nordisk forening for kvinneforskning. På det første møtet ble det valgt et styre, som fikk i oppdrag å fremme et forslag til vedtekter og oppgaver for foreningen.

I styret sitter:

Bente Rosenbeck (Danmark)

vara: Anne Scott Sørensen

Gerd Bjørhovde (Norge)

vara: Beatrice Halsaa

Eva Magnusson (Sverige)

vara: Eva Borgström

Helge Kress (Island)

vara: Thorunn Sigurdardottir

Harriet Silius (Finland)

vara: Sinikka Tuohimaa

Styret hadde sitt første møte i Åbo i løpet av Nordisk Forum, og valgte Gerd Bjørhovde til leder og Harriet Silius til nestleder. Styret diskuterte vedtekter, tidskriftet NORA, forskerutdanning og nettverk, nordisk kvinneforskningsskonferanse og fremtiden for nordisk kvinneforskningsskoordinering. Det første offisielle styremøtet ble avholdt i Norge i slutten av november.

Om du vil vite mer eller vil bli medlem, kan du kontakte Harriet Silius, Åbo Akademi, Institutet för kvinnoforskning, Gezeliusgatan, FIN-20500 Åbo.

Fax: 095-358-21-654808, e-mail:
h.silius@finabo.abo.fi

Forskningsrådets informasjonstjeneste:

Tlf. 22 03 70 75

Hva kreves for å få stipend eller prosjektstøtte? Er det forsket noe om sigøynere? Forsker noen på telesex? Dette og mye annet kan du få svar på ved henvendelse til infotjenesten. Tjenesten betjener brukere som har behov for informasjon om forskning i sitt formidlingsarbeid, saksbehandling etc. Den er vesentlig basert på telefonhenvendelser, men svarer også på skriftlige henvendelser. Spørsmål om Forskningsrådets publikasjoner skal imidlertid rettes til biblioteket.

Oppgavene for infotjenesten er å formidle kontakt med riktig person i Forskningsrådet, fungere som et bindeledd mellom publikum og saksbehandlere, finne fram til relevant svar på tvers av områdene eller finne svarene utenfor Forskningshuset. Tilbudet omfatter også informasjonssøking i interne og eksterne forskningsrelaterte databaser, først og fremst forskningsprosjektdatabasen ved NSD, men også nasjonalbibliografiske databaser og Forskningsrådets interne baser.

Infotjenesten vil føre statistikk over typer henvendelser, og vil på grunnlag av denne prøve å kartlegge udekkede informasjonsbehov og utvikle tjenesten slik at den tilpasses brukerne.

Lurer du på noe? Kontakt oss på direkte telefonlinje 22 03 70 75! eller e-mail Siri Sandbo @ nrf.no.

Verdens kvinner

er et lite nyhetsblad som utgis av UNIFEM-Norge. Siste nummer (nr. 5) har en

god del stoff om verdenskvinnekonferansen i Beijing til høsten. Vi sakser fra bladet om verdenskonferansens historie:

FNs generalforsamling proklamerte 1975 for Internasjonalt kvinneår (IWY). Det ble innkalt til den første internasjonale kvinnekongress i Mexico, fra 16. juni til 2. juli 1975. Tema for IWYs verdenskonferanse ble likhet, utvikling og fred, og to saksdokument skulle behandles av 2000 regjeringsdelegater. Sakene var: 1. Mexicomøtets erklæring om likestilling for kvinner og deres medvirkning til fred. 2. Aksjon på verdensplan som et redskap for målet med et internasjonalt kvinneår.

1. oktober 1975 erklærte FN perioden 1976–1985 som Kvinnetiåret. FN la opp til den andre verdenskvinnekonferansen i København, Danmark, fra 14.–19. juli 1980. Dette var for å vurdere hva som var skjedd siden den første verdenskonferansen ble avsluttet – og for å finne ut hva en skulle legge vekt på under kvinnetiårets andre halvdel (1980–1985). FNs verdenskonferanse fikk i tillegg til mottoet om likhet, utvikling og fred, med underpunkt som utdanning, yrke og helse. Konferansen endte i enighet om et aksjonsprogram.

Fra 15. til 26. juli 1985 ble det innkalt til en avsluttende verdenskonferanse for Kvinnetiåret. Med likhet, utvikling og fred som hovedtema og utdanning, yrke og helse som bitema, var 2000 regjeringsdelegater til stede ved verdenskonferansen. Den ga tilbakeblikk på, og en vurdering av, resultat av FNs kvinnetiår. En bestemte å legge en plan for kvinneutvikling fram til år 2000.

FN kaller nå sammen til den fjerde verdenskonferansen i Beijing, Kina, fra 4. til 15. september 1995. Tema blir: aksjon for likhet, utvikling og fred, med verdensblikk på kvinnerollens utvikling

og utforming av en ny aksjonplan.

Her kan du henvende deg for å bli registrert til Beijing-konferansen:

NGO Forum on Women, Beijing

211E 43rd suite 1500

New York

NY 10017

USA

Telefon: + 212 9229267

Telefax: + 212 9229269

Ønsker du «Verdens kvinner» regelmessig tilsendt, kan du kontakte UNIFEM-Norge, Welhavensgt. 1, 0166 Oslo. Telefon: 22 11 49 80 / 22 11 49 83.

Telefax: 22 11 49 88.

Kvinneorganisasjoner i Norge

Et praktisk og oversiktlig hefte fra Barne- og familiedepartementet desember 1994. Ved utarbeidelsen av heftet har organisasjonen blitt invitert til å presentere sin egen virksomhet. Heftet innledes med en adresseliste som omfatter ca 90 organisasjoner. 58 av disse presenteres i heftet med informasjon om medlemstall og utbredelse, tilknytning til andre organisasjoner, mål for virksomheten, arbeidsmetoder og aktiviteter nasjonalt og internasjonalt.

Listen omfatter organisasjoner som arbeider for å styrke kvinners stilling generelt; organisasjoner med religiøse, humanitære og sosiale formål; interessegrupper og yrkesbaserte organisasjoner, og partipolitiske kvinnegrupper/ organisasjoner. Organisasjonene presenteres i alfabetisk rekkefølge.

Hefte fåes ved henvendelse til Anne Havnør, tlf. 22 34 25 18.

PUBLIKASJONER

Bøker

Ewa Gunnarsson & Lena Trojer (eds.):
*Feminist Voices on Gender, Technology
and Ethics*. Centre for Women's studies,
Luleå University of Technology.

Inger Elisabeth Haavet (red.):
*Katti Anker Møller. Mødrenes
forkjemper 125 år*.
Skriftserien nr. 7, Senter for humanistisk
kvinneforskning, Universitetet i Bergen.

Sachiko Schierbeck:
*Japanese Women Novelists.
104 Biographies 1900–1993*.
Museum Tusculanum Press, University
of Copenhagen, 1994.

Tidsskrifter

ON THE ISSUES. The Progressive
Woman's Quarterly.
Vol. IV, No. 1, Winter 95: *Confessions
of a child molester*.
Choices Women's Medical Center, New
York, USA.

The Women's Review of Books.

Vol. XII; No. 3 & 4: Dec. 94 and Jan. 95,
Welleysley College Center for Research
on Women, USA.

Jane Millar, University of Bath:
Women of Europe supplements.
*The Socio-Economic Situation of Solo
Women in Europe*.
European Commission, Women's
Information Service, Brussels

Women's Studies International Forum.
Vol. 17; No. 6, Nov.–Dec. 94.
Elsevier Science Ltd., Oxford.

CekvinaNyt 4/94.
Tema Familien.
Center for Kvinde- og Kønsforskning,
Århus.

FORUM. Tidsskrift for køn og kultur.
14. årg., nr. 4, des. 94.
90'ernes kvinder.
Forlaget KVINFO, København.

KVINDER, KØN & FORSKNING.
3. årg., nr. 3/94.
Kønnets teorier.
Center for Kvindeforskning, Københavns
Universitet.

NAISTUTKIMUS. Kvinnoforskning.
Nr. 3/94, Nr. 4/94.

*hhv. Kärlekens dialektik. Käytävään
Nousu.*

BULLETINE. 2/94.

Senter for kvinneforskning, Universitetet
i Oslo.

MINIBULLETINE 1/95.

Vårprogram. Senter for kvinneforskning,
Universitetet i Oslo.

Kvinnejournalen. Nr. 6/94.

Kvinnefronten i Norge, Oslo.

NORA. Nordic Journal of Women's
Studies. Vol. 2, No. 2/94.

Scandinavian University Press.

Utposten. Blad for allmenn- og
samfunnsmedisin.

Årg. 23, nr. 7, 94:

*Kommunehelsetjenesten er kommet for å
bli.*

Årg. 24, nr. 1, 95: *Når garantien blir
kvalitetsmål.* Jessheim.

Aktuelt om kvinneforskning. Nr. 2,
Des. 94.

Kvinnovetenskapligt Forum & DISA –
Foreningen för kvinnostudier, Lunds
Universitet.

Häften för Kritiska Studier, nr. 4/94.

Feminismens akademiska dilemma.

Kunnskap är makt (?).

Fören Häften för Kritiska Studier,
Stockholm.

Kvinnovetenskaplig tidskrift. Nr. 3 og
4/94. Föreningen Kvinnovetenskaplig
tidskrift, Umeå.

Kvinnovett. Nr. 3/94.

Kvinnovetenskapligt forum informerar.
Umeå Universitet.

TVÄRTANTEN

Nr. 4/94. *Ta det som en man, frun!*

Forum för kvinnliga forskare och
kvinneforskning & Institusjonen för
kvinnostudier och könsteori, Göteborgs
universitet.

Artikler, hovedoppgaver, oversikter, prosjektnotater og rapporter

Dette er Regjeringens integrerings-
politikk.

Om integrering av likestilling og
kjønnsperspektiv i offentlig forvaltning.
Barne- og familiedepartementet, januar
1995.

Women in Politics. Equality and
Empowerment. Norway.

Engelsk folder utgitt av Barne- og
familiedepartementet og
Likestillingsrådet.

Gender Equality in Norway. The
National Report to the Fourth UN
Conference on Women in Beijing 1995.
The Royal Ministry of Children and
Family Affairs and The Royal Ministry
of Foreign Affairs. Oct. 94.

Utforming av strukturelle forandringer.
Kvinnens rolle. Rapp. til OECDs
generalsekretær fra en ekspertgruppe på
høyt nivå.

Barne- og familiedepartementet, 1993.

Shaping Structural Change. The Role of
Women. Rep. by a high-level group of
experts to the Secretary-General. OECD,
Paris 1991.

Ny Litteratur om kvinner. En bibliografi.
Nr. 4/94.

New literature on Women. A
bibliography. No. 4/94.
Kvinnohistoriska samlingarna.
Göteborgs Universitetsbibliotek.

Birte Folgerø Johannessen:
*Det flytende kjønnet. Om lederskap,
politikk og identitet.*
LOS-senteret (Norsk senter for forskning
i ledelse, organisasjon og styring),
Bergen. Rapp. 9410.

DEN USYNLIGE SMERTE.
*Erfaringer fra innvandrere- og
flyktningekvinnens helsesituasjon.*
Rapp. MiRA-senteret, (Migrant and
Refugee Women's Association), Oslo.

MiRA. Forum for minoritetskvinner.
*Minoritetskvinnens liv og arbeid, glede
og frihet.*
MiRA-senteret, (Migrant and Refugee
Women's Association), Oslo.

BARN. Nytt om forskning om barn i
Norge nr. 3/94 & 4/94:
Tema i nr. 4/94: *Barnevernet.*
Norsk senter for barneforskning,
Universitetet i Trondheim.

New Feminist Research. Book Reviews.
Vol. 23, No. 1 & 2, Spring/Summer
1994. Ontario Institute for Studies in
Education.

*Kroppen som informasjonssystem – en
vei til ny kunnskap om kvinners helse.*
Arbeidsnotat 2/94: Senter for
kvinneforskning, Universitetet i Oslo.

Handlingsplan for likestilling 1995–
1999.
Universitetet i Oslo.

*Kandidatundersøkelsen 1993. Vårkullet
1993 et halvt år etter eksamen.*
*Kandidater med høyere grad og
distriktshøgskolekandidater.*
Graduate Survey 1993.
Utredningsinstituttet, Rapp. 11/94, Oslo,
Des. 94.
Institute for Studies in Research and
Higher Education. Rep. 11/94, Oslo,
Dec. 94.

Safe Motherhood Initiative.
Interagency Safe Motherhood
Documents.
*Annotated Bibliography of documents
relating to Safe Motherhood.*
A selection of the most relevant
documents in this field from:
The World Health Organization
(WHO) (ed.), The United Nations
Development Programme (UNDP), The
United Nations Children's Fund
(UNICEF), The United Nations
Population Fund (UNFPA), The World
Bank, The International Planned
Parenthood Federation (IPPF) and The
Population Council.

EGNE PUBLIKASJONER

Arbeidsnotater

Arbeidsnotat nr. 2/81:
Kvinner, overgang og aldring.
Rapport fra et seminar.

Arbeidsnotat nr. 1/83:
Humanistisk konferanse om
kvinneforskning.
Konferanserapport.

Arbeidsnotat nr. 2/83:
Kvinneforskning for
samfunnsplanlegging.
Rapport fra et seminar.

Arbeidsnotat nr. 1/84:
Nordisk Kvinnehistoriemøte,
Oslo 20. – 23. februar 1983.
Konferanserapport.

Arbeidsnotat nr. 5/84:
Kvinner og helse. Bibliografisk oversikt.
Litteratur og prosjekter.

Arbeidsnotat nr. 2/85:
NAVFs støtte til kvinnelige forskere og
kvinneforskningen. Oppgaver og
organisering etter 1986.
Optrykk.

Arbeidsnotat nr. 3/86:
Framtidas Norge – på kvinners vilkår?
Seminarrapport.

Arbeidsnotat nr. 3/87:
Første norske seminar i medisinsk
kvinneforskning.

Arbeidsnotat nr. 3/88:
Oversikt over samfunnsvitenskapelig
forskning om kvinner. Litteratur og
prosjekter.

Arbeidsnotat nr. 4/88:
Oversikt over humanistisk forskning om
kvinner. Litteratur og prosjekter.

Arbeidsnotat nr. 6/88:
Rekruttering av kvinner til forskning
innen matematikk og fysikk. Rapport fra
arbeidsmøte.

Arbeidsnotat nr. 1/91:
Veiet og funnet for lett – og for tung.
Kjønn og vitenskapelig bedømmelse.
Rapport fra et seminar.

Arbeidsnotat nr. 2/91:
Karriereveier for kvinner i medisinsk

forskning. En konferanserapport.

Arbeidsnotat nr. 3/91:

Kvinner, miljø og utvikling. Rapport fra en nordisk forskerkonferanse.

Arbeidsnotat nr. 4/91:

Femte nordiske seminar i medisinsk kvinneforskning. Rapport fra et seminar.

Arbeidsnotat nr. 1/92:

Kjønn i kjempers fødeland.

Forskerblikk på kultur og tradisjon.

Rapport fra en konferanse.

Arbeidsnotat nr. 2/92:

Kompetansekatalog. Forskere innen feltet kvinner, miljø og utvikling.

Arbeidsnotat nr. 3/92:

Innsatsbehov på feltet kvinner, miljø og utvikling. Prosjektrapport.

Eva Munk-Madsen.

Arbeidsnotat nr. 1/93:

«Dei vil alltid klaga og syta.»

Fagkritisk blikk på kunnskapsproduksjon om kvinneliv og sykdom. Rapport fra en konferanse.

Arbeidsnotat nr. 2/93:

Sånn, ja!

Rapport fra en konferanse om matematikk-didaktikk og kvinner i matematiske fag.

Arbeidsnotat nr. 3/93:

Viten – Vilje – Vilkår.

Rapport fra en forskningspolitisk konferanse om kvinneforskning.

Arbeidsnotat nr. 1/94:

Backlash i Norge? Rapport fra en konferanse om kvinner i 90-åra.

Arbeidsnotat nr. 2/94:

Kvinner – En utfordring for idretten? Rapport fra en konferanse i anledning OL '94 på Lillehammer.

Øvrige numre er utgått!

Annet

Litteratur og arkiver i

kvinneforskningen. Av Mie Berg.

Elisabeth Fürst: *Kvinner i Akademia – inntrengere i en mannskultur?* 1988.

Kr 85,-

Tamar Bermann, Harriet Holter,

Björg Aase Sørensen, Gro Hanne Aas:

På kvinners vis – med kvinners råd. Nye perspektiver på forskningspolitikken.

1988. Kr 85,-

Enslige svaler i norsk forskning?

Kvinner i medisinsk, naturvitenskapelig og teknologisk forskning i universitets- og høyskolesektoren 1974–1987. NAVF, NTNF, 1990.

Aasta Hansteen, Tyve aars kamp.

Tilbakeblikk og fremsyn. Red. Elisabeth Aasen.

Informasjonsbrosjyren Kvinner og forskning – naturvitenskap og teknologi.

Informasjonsbrosjyren Kvinner og forskning – medisin.

Samtlige publikasjoner kan fås ved henvendelse til Sekretariatet for kvinneforskning.

Kvinneuniversitetet på Løten

feirer sitt 10-års jubileum høsten 1995.

I den forbindelse gis et stipend på **kr. 50 000,-**.

Prosjektet bør fortrinnsvis ta for seg områder som Kvinneuniversitetet for tiden prioriterer:

- kvinner i ledelse
- kvinnehistorie
- kvinners helse

Søknaden sendes skriftlig innen **1. september** til

forsker Torunn Bragstad
Røaveien 16 B
0752 Oslo.

Kvinneuniversitetets fond
til forskning og forskningsformidling

Økonomisk støtte fra Sekretariatet for kvinneforskning

Sekretariatet gir i mindre omfang økonomisk støtte til faglige reiser og seminarvirksomhet. En del av søknadene Sekretariatet mottar er svært knappe og er derfor vanskelige å ta stilling til. Vi har laget en huskeliste over hva som bør være med i søknaden. Hvis du følger den, unngår vi å måtte avslå søknaden på grunn av mangelfulle opplysninger!

Støtte til å arrangere seminar

1. Hvem som arrangerer seminaret (personer og institusjonstilknytning).
2. Formålet med seminaret.
3. Hvem som vil bli invitert til å delta.
4. Hvor og når seminaret skal finne sted.
5. Hvordan seminaret skal finansieres. *Sett opp full finansieringsplan og oppgi om det er søkt støtte fra andre institusjoner.*
6. Legg ved et program med noen korte opplysninger om foredragsholderne.

Støtte til faglige reiser

1. Formålet med reisen. *Gi en fyldig beskrivelse og legg eventuelt ved et program for reisen.*
2. Hvor og når du skal reise.
3. Før Sekretariatet søkes om støtte, bør du først ha søkt og fått avslag fra egen institusjon eller fagområde i Forskningsrådet. Oppgi hvorvidt dette er gjort.
4. Reisemåte og budsjett. Oppgi eventuell støtte fra andre institusjoner.

BIDRAGSYTERE

Berit Brandth, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Universitetet i Trondheim, 7055 Dragvoll. Tlf. 73 59 22 85. Fax 73 59 15 64.

Søren Carlsen, Ligestillingsrådet, Tordenskjoldsgade 27 III, DK-1055 København K.

John R. Gillis, The State University of New Jersey, RUTGERS, Department of History, P.O.Box 5059, New Brunswick, New Jersey 08903-5059. Tlf. + 908 932 7905. Fax 908 932 6763.

Ulf Hyvönen, Institutionen för socialt arbete, Umeå Universitet, S-901 87 Umeå. Tlf. + 90-16 60 08. Fax + 90-16 76 62.

Michael Kimmel, Department of Sociology, SUNY at Stony Brook, Stony Brook, NY 11794, USA. Tlf. + 516-632 7708. Fax + 516-632 7719.

Elin Kvande, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Universitetet i Trondheim, 7055 Dragvoll. Tlf. 73 59 19 24.

Peder Martin Lysestøl, Høgskolen for sosialfagutdanningene, Ranheimsveien 10, 7005 Trondheim. Tlf. 73 51 29 22. Fax 73 92 25 52.

Knut Oftung, Ligestillingsrådet, Postboks 8036 Dep. 0030 Oslo. Tlf. 22 34 25 71. Fax 22 34 95 21.

Sissel Østberg, Høgskolen i Oslo, Avdeling for lærerutdanning Pilestredet 52, 0167 Oslo. Tlf. 22 45 21 57. Fax 22 45 21 35.

Helene Aarseth, Det kongelige barne- og familiedepartement, Postboks 8036 Dep. 0030 Oslo. Tlf. 22 34 90 90.

UB/FAKULTETSBIBL. UIO HF NORDISK INST
POSTBOKS 1009 BLINDERN
0315 OSLO

Returadresse:
Sekretariatet for kvinneforskning
Norges forskningsråd
Postboks 2700 St. Hanshaugen
0131 Oslo

I dette nummer:

Knut Oftung: Menns bevegelser

John R. Gillis: En reise gjennom faderskapets historie
– er vi på feil spor?

Michael S. Kimmel: Menns rettigheter, menns myter
og menns lyter

Helene Aarseth: Nye menn og troll til kjerringer? – en
feministisk forståelse

Ulf Hyvönen: Barns bilder av far

Søren Carlsen: Når menn får barn. Om menns bruk av
omsorgspermisjon osv.

Berit Brandth og Elin Kvande: Maskulinitet og
barneomsorg

Kvinneforskning nr. 1/95